

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY

VYPRACOVALA: JANA VESELÁ

ŽIVOTNÍ ŠANCE MLADISTVÝCH PO ODCHODU Z DĚTSKÉHO DOMOVA

The Chances in the Life of Adolescents after Leaving the Childrens Home

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VEDOUCÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE: Doc. PhDr. Jaroslav Kořa

PRAHA 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 30. 7. 2008

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala Doc. PhDr. Jaroslavu Kořovi, za ochotné konzultování práce a poskytnutí cenných rad a připomínek.

OBSAH

1. ÚVOD	4
2. SYSTÉM NÁHRADNÍ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE	6
2. 1. Právní zakotvení	6
2. 2. Formy náhradní péče o dítě	7
2. 3. Příčiny umístění dětí do náhradní péče	12
2. 3. 1. Proces umísťování dětí do náhradní péče	15
2. 3. 2. Práce sociálních pracovníků	16
2. 3. 3. Sanace rodiny	18
2. 4. Dětské domovy jako nejčastější forma náhradní péče	19
2. 5. Výchova v dětském domově	23
2. 6. Příprava na odchod z domova během života dítěte v dětském domově	30
2. 6. 1. Individuální plánování u dětí z dětských domovů	32
3. CHARAKTERISTIKA CÍLOVÉ SKUPINY	35
3. 1. Adolescence a mladá dospělost	35
3. 1. 1. Adolescence	36
3. 1. 2. Mladá dospělost	40
3. 2. Vliv dětského domova na psychosociální vývoj jedince	41
3. 2. 1. Psychická deprivace	43
4. ODHOD MLADÝCH DOSPĚLÝCH Z DĚTSKÉHO DOMOVA DO REÁLNÉHO PROSTŘEDÍ	47
4. 1. Povinnosti státu vůči mladistvému, který opouští dětský domov	48
4. 1. 2. Sociální kurátor	49
4. 2. Možnosti a problémy, které řeší jedinec po odchodu z dětského domova	50
4. 2. 1. Problémy s bydlením	50
4. 2. 2. Problémy se zaměstnáním	51
4. 2. 3. Podporované zaměstnání	53
4. 2. 4. Sociální firma	54

5. NÁSLEDNÁ PÉČE O MLADÉ LIDI PO JEJICH ODCHODU Z DĚTSKÉHO DOMOVA	56
5.1. Domy na půl cesty jako šance pro mladé lidi po odchodu z dětského domova	57
5. 1. 1. Důležité služby domů na půl cesty	58
5. 1. 2. Tři základní etapy pobytu klienta v zařízení	60
5. 2. Dům na půl cesty – projekt občanského sdružení Dům Otevřených Možností (DOM)	61
5. 3. Hodnocení domů na půl cesty a jejich nejčastější problémy	66
6. VÝSLEDKY EMPIRICKÝCH ŠETŘENÍ	70
6. 1. Záměry kvalitativního šetření	70
6. 1. 1. Cíl	70
6. 1. 2. Hypotézy	70
6. 1. 3. Předmět	71
6. 1. 4. Objekt	71
6. 1. 5. Metody a techniky v průběhu terénních šetření	72
6. 2. Výsledky kvalitativního šetření	74
6. 2. 1. Popis zkoumaného vzorku	74
6. 3. Analytická část	76
6. 3. 1. Bydlení	76
6. 3. 2. Práce	79
6. 3. 3. Finanční záležitosti	83
6. 3. 4. Reflexe života v dětském domově	84
6. 3. 5. Co je v samostatném životě obtížné, odlišné od představy respondenta	88
6. 3. 6. Vztahy s druhými lidmi	88
6. 3. 7. Představy o budoucnosti	91
6. 4. Hlavní zjištění	92
6. 5. Závěry kvalitativní sondy	94
7. ZÁVĚR	96

8. SEZNAM LITERATURY	98
10. SENAM POUŽÍVANÝCH ZKRATEK	103
9. PŘÍLOHY	104
Příloha č. 1, Právní předpisy, ze kterých vychází ústavní výchova nezletilých v České republice	104
Příloha č. 2, Scénář rozhovoru s vedoucím vychovatelem dětského domova	106
Příloha č. 3, Záznam rozhovoru s vedoucím vychovatelem dětského domova	107
Příloha č. 4, Scénář rozhovoru s respondenty	109
Příloha č. 5, Záznam rozhovorů s respondenty	111
11. RESUMÉ	125

1. ÚVOD

Pro svoji diplomovou práci jsem si zvolila problematiku situace mladých lidí, kteří opustili po dovršení své plnoletosti dětský domov. Jako dobrovolníka občanského sdružení, které pořádá integrační víkendové a prázdninové akce pro děti z dětských domovů a běžných rodin mě zajímalo, jak tyto děti končí...začínají žít a žijí svůj život bez ústavu. Jak velkou mají šanci zapojit se do běžného života. Jak moc záleží na nich samotných, na jejich snaze a vůli a jak jim v tom má a může pomáhat okolí.

Osamostatnění a postavení se na vlastní nohy je v různé míře obtížné pro každého dospívajícího člověka. Přijetí odpovědnosti za své jednání a chování řeší v určité době každý jedinec. Dosažení dospělosti je určováno splněním několika různých úkolů. Pro mladého člověka z dětského domova je tím hlavním faktorem vstupu do dospělosti odchod z dětského domova. Je od něj najednou vyžadován aktivní postoj ke svému bytí, samostatné zařizování a zapojování se do života, ačkoliv v domově byl po většinu času pasivním hráčem, který přijímal, ať už s různou mírou vděku, veškerou péči. V osmnáctém roce života mladí lidé mohou a většinou také chtějí opustit ústav, často nehledě na to, jestli mají kam jít a jak se živit. Hlavně to chtějí dokázat. Vychovatelům, sobě, všem.

Strukturu diplomové práce tvoří dva hlavní celky: teoretická a empirická část. V teoretické části popisují souvislosti a podstatu problematiky odchodu a života mladých lidí, kteří mají za sebou zkušenost pobytu v dětském domově, a jejich šance v životě za branami dětského domova.

Tématem první kapitoly je systém náhradní péče v České republice, především dětský domov, jako jeho nejčastější forma a místo pobytu lidí, na které se zaměřuje tato práce. Uvádím zde, co je jeho podstatou, pro koho je určen, kdo a jak v tomto zařízení naplňuje jeho poslání a smysl a hlavně jakým způsobem připravuje děti na jejich budoucnost. Vedle příčin, vedoucích k umístění dítěte do dětského domova, se zabývám zásadními rozdíly ve výchově v rodině a v dětském domově. V druhé kapitole „charakteristika jedince“ popisují jedince, který opouští dětský domov z hlediska vývojové a sociální psychologie. V jakém vývojovém stádiu se během odchodu z dětského domova nachází, do kterého stádia vstupuje a v jakých důležitých oblastech

vývoje ho pobyt v ústavu determinuje. Další kapitola je o praxi a problémech, které provázejí mladého člověka při odchodu z ústavu. Zajímá mne, jakou povinnost má domov vůči „svým“ dětem, když odcházejí. Co jim ze zákona musí poskytnout a co záleží na rozhodnutí každého jednotlivého ústavu. Určitou perspektivou na úspěšné sociální začlenění mladých dospělých z dětských domovů jsou domy na půli cesty, jako forma následné péče pro absolventy ústavní výchovy. V poslední kapitole chci podrobně popsat a analyzovat funkce, cíle a smysl těchto zařízení a na konkrétním příkladu ukázat, jak dům na půl cesty funguje, jaké jsou jeho přínosy a rizika pro jednotlivé klienty i celou společnost.

Hlavním cílem práce je zjistit a popsat reálné možnosti sociálního začlenění lidí, kteří prožili část svého života v dětském domově. Teoretická část diplomové práce tvoří rámec pro empirickou část, v níž seznámím čtenáře se záměry a výsledky kvalitativní sondy. Jejím cílem je deskripce odchodu a následných možností začlenění do společnosti optikou mladistvých, kteří si už touto zkušeností prošli. Dále jejich reflexe dětského domova jako prostředí, jež mělo významný vliv na jejich budoucí život a jakým způsobem je podle nich na samostatný život připravilo.

Smyslem práce je na základě odborných a věcných informací a zkušeností posoudit do jaké míry jsou šance lidí z dětských domovů závislé na nich samotných, na jejich životních zkušenostech, na vrozených dispozicích a jakou měrou a s jakými výsledky k začleňování těchto jedinců do společnosti přispívá okolí.

2. SYSTÉM NÁHRADNÍ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE

Pokud dítě nemůže z nějakého důvodu vyrůstat ve své rodině, existuje v České republice systém, který zajišťuje, aby se dítěti dostalo náhradní výchovy a péče na jiném místě, prostřednictvím jiných lidí. Jak postupovat při odebrání dětí z rodin, při jejich umístění do náhradních prostředí, při následné výchově a péči, určují zákony a vyhlášky, které vycházejí z mezinárodně uznávaných úmluv.

2. 1. Právní zakotvení

Ústavní výchova nezletilých vychází z několika důležitých právních předpisů.¹

Mezinárodní smlouvy

Mezinárodní smlouvy jsou pro Českou republiku závazné na základě článku 10 Ústavy. Je-li v mezinárodní smlouvě stanoveno něco jiného než v zákoně, použije se mezinárodní smlouva.²

- a) Úmluva o právech dítěte
- b) Evropská úmluva o výkonu práv dětí
- c) Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Ústavní předpisy ČR

- a) Listina základních práv a svobod

Je součástí ústavního řádu České republiky.

- b) Zákony upravující problematiku práv dětí a ústavní výchovy

Zákon o rodině

Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen SPOD)

¹ Příloha č. 1, Právní předpisy, ze kterých vychází ústavní výchova nezletilých v České republice.

² Dostupné z: <http://www.concourt.cz/pages/prav_uprava/ustava.html>

2. 2. Formy náhradní péče o dítě

V České republice jsou zavedeny dvě formy náhradní péče. Jedná se o péči ústavní a náhradní rodinnou péči.

Ústavní výchova by měla být nařízena jen v případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena. Měla by být využívána jiná opatření, jako například napomenutí, dohled, omezení rodičovských práv či povinnost využívat pomoci odborného poradenského zařízení.³

V zákonu o rodině⁴ je uvedeno, že před nařízením ústavní péče je soud povinen zkoumat, zda dítě nelze svěřit do NRP nebo do péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní. Soud je povinen nejméně jednou za půl roku přezkoumat, zda důvody pro ústavní péči trvají.

1. Ústavní péče

Ústavní výchova České republiky probíhá v zařízeních, která spadají pod tři ministerstva. To svědčí o vyspělém a propracovaném systému společenské péče. Ale může to být též zdrojem komunikačních šumů mezi jednotlivými orgány státní správy, či případně zdrojem nejasností, kam přesně je delegována zodpovědnost v určitých složitějších případech. Jakékoliv změny celkového systému jsou potom velmi komplikované.⁵

Oldřich Matoušek vidí ústav jako, do jisté míry, svět sám pro sebe. Místo soběstačného řádu, v němž je život omezenější a předvídatelnější než v okolním sociálním prostředí. Ústav je spjat s třemi archaickými lidskými zkušenostmi: zkušeností rodiny, zkušeností obce a zkušeností vyobcování, vyhoštění.⁶

Před nařízením ústavní výchovy může soud nařídit tzv. Výchovná opatření realizovaná soudem podle zákona o rodině:⁷

Napomenutí - toto opatření využívá soud v případech, kdy předpokládá, že si dítě svou chybu, vybočení uvědomí a zlepší chování a že rodiče, či jiní občané si uvědomí nedostatky ve výchovném působení a upustí od nich.

³ MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha : Portál, 2005. s. 35-40.

⁴ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.,

⁵ ŠULOVÁ, L. *Náhradní rodinná péče v ČR a její úskalí*. Sborník z kongresu Pardubice 2006. Dostupné z: <www.planovanirodiny.cz>

⁶ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: Slon, 1999, s. 19.

⁷ § 43 odst. 1. zákona o rodině.

Dohled - stanovuje soud v případě vážnějšího ohrožení nebo narušení řádné výchovy. Předpokládá se, že vhodným působením na nezletilého a usměrněním jeho výchovy lze docílit nápravy.

Omezení - soud jej téměř nevyužívá. Pravděpodobně vzhledem k obtížné kontrole jeho výkonu. Jedná se například o zákaz chodit na určitá místa (např. herny).

Ústavní péče spadá do kompetence tří ministerstev.

Ministerstvo zdravotnictví (MZ)

Zajišťuje péči od narození do tří let v kojeneckých ústavech a dětských domovech od jednoho do tří let. Děti, kterým ještě nebyl, rok jsou umisťovány do kojeneckých ústavů a od jednoho do tří let pak do dětských domovů

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT)

Je zodpovědné za provoz:

1. Zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy

Jejich účelem je zajišťovat nezletilé osobě, zpravidla ve věku 3- 18 let (případně zletilé osobě do 19 let), náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělání a to na základě soudního rozhodnutí o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření.⁸ Zařízení poskytuje péči dětem s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou, dále dětem s nařízeným předběžným opatřením. V současné době funguje v ČR 225 zařízení s kapacitou 8237 lůžek. Děti je zde umístěno asi 7600, průměrně tedy 37 dětí na jedno zařízení.⁹

Patří mezi ně:

Dětské domovy (DD) – plní funkci výchovnou, sociální a vzdělávací a jsou do nich umisťovány děti bez závažných poruch chování, kterým byla soudně nařízena ústavní výchova. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Mohou zde být umístěny rovněž nezletilé matky s dětmi. V současné době jich funguje

⁸ § 1 Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy.

⁹ *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*. 2007. Dostupné z:

<http://www.edu.cz/portal/page?_pageid=95,10407&_dad=portal&_schema=PORTAL&cid=77&instance_id=118323>

150, s kapacitou 5310 míst a průměrným počtem lůžek 35 na jeden DD. Průměrná délka pobytu je 14, 5 roku.¹⁰

Dětské domovy se školou (DDŠ) – zajišťují péči dětem s uloženou ochranou výchovou nebo nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování nebo trpí duševní poruchou vyžadující léčebnou péči. Jsou zde umísťovány děti od 6 let až do doby ukončení povinné školní docházky. Pokud po ukončení povinné školní docházky závažné výchovné poruchy pokračují, je dítě přeřazeno do výchovného ústavu. Dětských domovů se školou je v současné době 29, s kapacitou míst 1030, s průměrem 35 lůžek na jeden DDŠ. Průměrná délka pobytu je 2, 4 roky.¹¹

Výchovné ústavy (VÚ) – pečují o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména funkci výchovnou, vzdělávací a sociální. Jedná se v současné době o 34 zařízení, s kapacitou 1426 a s průměrem 42 lůžek na jeden VÚ. Průměrná délka pobytu je 1, 3 roku.¹²

Diagnostické ústavy (DÚ) – přijímají děti na základě nařízení ústavní nebo ochranné výchovy a uložení předběžného opatření. Plní úkoly diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační a koordinační. Na základě diagnostických výsledků zpracovávají komplexní diagnostickou zprávu a navrhují další výchovně-vzdělávací potřeby. Rozhodují, do jakého zařízení bude dítě umístěno. Dítě je v ústavu zpravidla 8 měsíců. Jedná se o 14 zařízení, s kapacitou 530 lůžek s průměrem 38 lůžek na jeden DÚ.¹³

Od roku 1999 se stále zvyšuje počet dětí v institucionální péči a zároveň počet zařízení institucionální péče. V roce 1999 bylo do 185 zařízení umístěno 6901 dětí a v roce 2007 bylo ve 225 zařízeních umístěno již 7600 dětí.¹⁴

¹⁰ Tamtéž

¹¹ Tamtéž

¹² Tamtéž

¹³ PILAŘ, J.: *Současný stav, východiska a perspektivy ústavní péče ve školských zařízeních aneb nejen děti utíkají před svými problémy*. 2007 Dostupné z: <http://ucitelske-listy.cz/files/soubory/Pilar_Ustavni_pece.ppt>

¹⁴ *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*. 2007. Dostupné z: <http://www.edu.cz/portal/page?_pageid=95,10407&_dad=portal&_schema=PORTAL&cid=77&instance_id=118323>

2. Zařízení poskytující preventivně výchovnou péči

Diagnostické ústavy

Střediska výchovné péče

Účelem středisek je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje. Zmírňovat nebo odstraňovat příčiny a důsledky již vzniklých poruch chování. Přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)

Má v kompetenci:

Ústavy sociální péče pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy dětí tělesně nebo mentálně znevýhodněných. Jsou sem přijímány děti starší 3 let a mohou zde být vychovávány po dobu povinné školní docházky.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (FOD-Klokánek). Tato zařízení mohou přijmout týrané a zneužívané děti bez souhlasu rodičů až do doby, než je rozhodnuto o předběžném opatření.¹⁵

Nařízení ústavní výchovy je krajní opatření, kterého má být použito tehdy, není-li jiného východiska. Představuje velký zásah do života dítěte a jeho rodiny. Povinností státního orgánu je pečlivě prozkoumat a zvážit faktické dopady jednotlivých alternativ svého rozhodnutí, a to především s ohledem na princip proporcionality a nejlepšího zájmu dítěte.

Do institucionální péče je dítě umístováno na základě soudního rozhodnutí. Ve většině případů nejdříve na základě předběžného opatření, po kterém by mělo bezprostředně následovat zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy.¹⁶

Podstatou této práce je zjistit budoucí možnosti dětí, kterým byla určena forma náhradní péče v podobě dětského domova. Ostatní formy péče je ale nutné znát vzhledem k vymezení a porozumění funkce dětského domova, jako časté formy náhradní péče. Jaká jsou specifika fungování instituce dětského domova, se dovíme v následující podkapitole.

¹⁵ § 12 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

¹⁶ *Hodnocení systému péče o ohrožené děti.* 2007. Dostupné z: <http://www.edu.cz/portal/page?_pageid=95,10407&_dad=portal&_schema=PORTAL&cid=77&instance_id=118323>

2. Náhradní rodinná péče

Osvojení – neboli adopce

Osvojení může být buď zrušitelné, na základě závažných důvodů osvojitelů i osvojeného, anebo nezrušitelné, když jsou osvojitelé vedeni ve všech dokladech osvojeného jako jeho rodiče.

Pěstounská péče

Pěstounskou péči můžeme rozdělit na péči příbuzenskou nebo klasickou a dále na individuální a skupinovou (SOS vesničky).

Novými formami pěstounské péče jsou pěstounská péče na přechodnou dobu a hostitelská (zástupná) péče.

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Je určena pro děti, které po určitou dobu nemůže jejich rodič vychovávat ze závažných důvodů nebo které čekají na souhlas biologických rodičů k osvojení.

Hostitelská péče

Jedná se o formu pěstounské péče, kdy děti jezdí na víkendy a prázdniny do hostitelských rodin.

Poručenství

Jedním z hlavních cílů tohoto typu ochrany dítěte je ochrana jeho zájmů před zákonem.

Opatrovnictví

Opatrovník pak hájí vůči dospělým pečovatelům (nejčastěji biologickým rodičům) skutečné zájmy dítěte. Je stanoven soudem v případě střetu zájmů mezi rodiči a dítětem.

Terapeutická nebo profesionální pěstounská péče, jako alternativní forma náhradní rodinné péče

Tato forma péče vychází z faktu, že je mnoho opuštěných dětí vyžadujících speciální péči a málo žadatelů o náhradní rodinnou péči a že péče o děti se speciálními potřebami je náročná a vyžaduje odbornou přípravu, výcvik a dlouhodobé vedení. Za tímto účelem by měla vzniknout nová profese pěstoun-terapeut. Hlavním smyslem této péče je diagnostika dítěte v domácím prostředí, prevence ústavního prostředí, zachování biologické rodiny a poskytnutí pomoci rodině v nezvládnuté situaci.¹⁷

¹⁷ BUBLEOVÁ, V. *Osvojení a pěstounská péče, kap. Co u nás ještě chybí?* Praha : SNRP. 2002. s. 31.

Jaké jsou důvody k umístění dítěte do náhradní péče, co má na příčiny odejmutí dítěte z rodiny vliv, kdo a jak je zapojen do posuzování a rozhodování o osudu ohroženého dítěte, popisují v další kapitole.

2. 3. Příčiny umístění dětí do náhradní péče

Zákonné vymezení důvodů nařízení ústavní výchovy se nachází v ustanovení zákona o rodině.¹⁸ Zde je stanoveno, že v případě, že je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, či z jiných důvodů nemohou rodiče výchovu zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu. Nejprve je ale povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Konkrétnější důvody umístění dětí do náhradní péče můžeme najít v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí¹⁹, kde je stanoveno:

Sociálně- právní ochrana se zaměřuje především na děti, jejichž rodiče:

- 1) zemřeli
- 2) neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti
- 3) nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti.

Pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí, nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí, pak může dojít k umístění do náhradní péče.

V praxi se nejčastěji objevují tyto důvody umístění dítěte do ústavního zařízení:

- dítě je ohroženo nebo opuštěno vlastními rodiči
- rodiče dítěte zemřeli
- dítě je psychicky, fyzicky či sexuálně týráno nebo zneužíváno
- dítě je zanedbáváno
- dítě má výchovné problémy a rodiče se o něj nedokáží starat
- dítě trpí psychickým či fyzickým postižením a rodiče nejsou schopni mu zajistit náležitou péči

¹⁸ §46 zákona o rodině č. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších změn a doplňků.

¹⁹ § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zejména odst.1 písm. a)

- rodiče neplní rodičovskou zodpovědnost pro fyzickou či duševní nemoc delšího trvání
- nepříznivá sociální situace rodiny, zejména chudoba rodiny a nevyhovující bytové podmínky.²⁰

Tyto důvody umístění do ústavního zařízení doplňuje rozlišení možných příčin selhání rodiny.

Šest primárních příčin selhání rodiny, které se nejčastěji objevují jako důvod pro umístění dítěte do ústavní péče:²¹

- **alkoholismus a jiné návykové látky** – jsou častou příčinou fyzického a psychického strádání členů rodiny, nejčastěji dítěte, a rozpadu rodiny
- **prostituce**
- **zneužívání a týrání dětí** – jedná se takové chování rodičů, nebo jiných osob, které dítě fyzicky, nebo psychicky poškozuje. Nejčastějšími projevy tohoto chování jsou: fyzické týrání, psychické týrání, sexuální zneužívání a zanedbávání péče o dítě.
- **nezvládnutá výchova** – jedná se o děti z rodin s nižší a průměrnou sociální úrovní, ale také o děti z velmi dobře situovaných rodin, když rodiče jsou pohlceni svou prací a nemají na problémy svého dítěte čas.
- **nízká sociální úroveň rodiny** – špatné sociální podmínky samy o sobě nemusejí vést k emoční deprivaci. Nepořádek a špatný byt by neměly být důvodem k odejmutí dítěte. Důležité jsou výchovatské předpoklady a schopnosti rodičů vést dítě výchovou a zda mají o dítě zájem a mají k němu vztah. Důležitým aspektem je i vztah dítěte k rodičům
- **trestná činnost** – většinou se jedná o opakovanou trestnou činnost rodičů. V důsledku trestné činnosti dochází k umístění rodiče do nápravného zařízení,

²⁰ BITTER, P. *Děti z ústavů*. Praha : Liga lidských práv, 2007, s. 29-31. Dostupné z: <<http://www.llp.cz/cz/temata/prava-deti/deti-z-ustavu/publikace>>

²¹ ZIEGLEROVÁ, R. *Příčiny umístování dětí v dětském domově internátního typu a jejich následná resocializace*. Praha: PedF UK, 1997. In VOCILKA, M. *Dětské domovy v české republice I. (teoretická východiska)* MŠMT 1999. s. 26-33..

²² *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*. 2007. Dostupné z: <http://www.edu.cz/portal/page?_pageid=95,10407&_dad=portal&_schema=PORTAL&cid=77&instance_id=118323>

²³ SVOBODOVÁ, M. a kol. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. Občanské sdružení DOM, 2002, str. 17.

následně pak často k rozpadu rodiny a k citovému strádání dítěte. Trestná činnost rodičů ohrožuje hlavně morální vývoj dítěte.

Prameny uvádějí,^{22 23} že v institucionální péči jsou převážně umísťovány děti z ekonomických a sociálních důvodů a pro poruchy chování. Ze sociálních důvodů pobývá v ústavech více než 50% dětí. Na rodiče, žijící v sociální nouzi, především v nevyhovujících bytových podmínkách, je často pohlíženo jako na rodiče, kteří neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, tj. řádně nepečují o své nezletilé dítě, především o jeho zdraví.²⁴ Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva vyplývá, že sociální nouze rodičů nemůže být jediným důvodem k odebrání dětí.

Rodina jako důležitá společenská instituce plní řadu podstatných funkcí. Jedná se funkci biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, funkci emocionální, funkci socializačně výchovnou. Pokud některou ze svých funkcí neplní, dochází k poruchám rodiny. „Příčin poruch je velké množství a jsou vázány na jednu, na několik nebo na všechny základní funkce. Z nich nejvýznamnější je porucha funkce socializačně výchovné.“²⁵ Tato porucha ovlivňuje psychický vývoj, utváření osobnosti a socializaci dítěte.

Devět základních psychologických funkcí rodiny:

- uspokojování základních primárních potřeb dítěte
- uspokojování organické přináležitosti dítěte
- poskytování dítěti akčního prostoru
- uvádění dítě do vztahu rodinného vybavení
- poskytování dítěti bezprostředně působících vzorů a příkladů
- zakládání, upevňování a další rozvíjení vědomí povinnosti
- dávání dítěti možnost vcházet do mezigeneračních vztahů
- navozování v dítěti představu o širším okolí, společnosti a světě

²⁴ BITTER, P.: *Děti z ústavů*. Praha : Liga lidských práv, 2007, s. 29-31. Dostupné z: <http://www.llp.cz/cz/temata/prava-deti/deti-z-ustavu/publikace>

²⁵ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999, s. 102.

- má být prostředím, kde se dítě může svěřit, očekávat radu a pomoc a je útočištěm v situacích bezradnosti²⁶

Pokud byla výchova dětí vážně narušena a jiná opatření nevedla k nápravě, nařídí soud ústavní výchovu. Za vážné narušení výchovy se považuje skutečnost, když rodiče zanedbávají své povinnosti při výchově dětí, vytvářejí nevhodné rodinné prostředí, nebo přímo ohrožují duševní, tělesný nebo mravní vývoj svých dětí. Když ani při veškerém úsilí nemohou výchovu dětí zvládnout vzhledem k jejich duševním, tělesným a mravním nedostatkům v jejich vývoji nebo pokud nelze zajistit výchovu ve vlastní rodině z objektivních důvodů na rodičích nezávislých.

Za další jde o případy, kdy dochází k surovému zacházení s dětmi jedním nebo oběma rodiči, kdy dochází k vážnému ohrožení tělesného a duševního vývoje dětí, k týrání, pohlavnímu zneužívání, atd.²⁷

2. 3. 1. Proces umíst'ování dětí do náhradní péče

K získání dostatečných podkladů pro celkový rozbor případu a odhalení původních příčin narušení výchovy slouží hlavně zprávy obecních úřadů a Úřadů (magistrátů, městských a úřadů obecních obvodů)- orgánů péče o dítě, policie, školy, místních orgánů státní správy. Jaký je skutečný stav v rodinách, může objektivně posoudit orgán péče o dítě, a to jen pravidelnou a častou návštěvou rodiny, nejméně jednou za tři měsíce.²⁸

Účastníky řízení jsou vedle navrhovatele i nezletilí, o jejichž právech má být jednáno. Zpravidla je ale zastupuje tzv. kolizní pracovník ustanovený soudem vzhledem k možné kolizi zájmů mezi nimi a rodiči. Rodiče a dítě mají možnost se vyjádřit. V případě dítěte je brán v potaz stupeň jeho duševní vyspělosti. Soud má vždy zjistit skutečný stav věcí před vydáním rozhodnutí. Když je zjištěno, že pouze odebráním dítěte z dosavadního výchovného prostředí lze zabránit škodlivým vlivům působícím na vývoj dítěte, je zahájeno řízení o nařízení ústavní výchovy. Soud je zodpovědný za vlastní rozhodnutí o ústavní výchově a odbor-sociálně právní ochrany dětí má způsobilost

²⁶ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 1992. s. 42.

²⁷ § 82 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších změn a doplňků

²⁸ zákon č. 109/2002Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů v platném znění kde je realizace ústavní výchovy upravená všeobecně v ustanoveních občanského soudního řádu, ve vyhlášce č. 458/2005 Sb., č. 60/2006Sb., č. 339/2005 Sb.

k odebrání dítěte z rodiny. Na požádání soudu SPOD zprostředkuje umístění dítěte ve výchovném zařízení.

V případě, že je dítě umístěno do ústavní péče, nemělo by dojít k narušení sourozeneckých vazeb²⁹, neměla by být velká vzdálenost mezi bydlištěm rodičů a ústavem, ve kterém je dítě umístěno, a dítě by nemělo být umístěno do dětského domova se školou. Pokud se nejedná o zařízení, ve kterém se zpřísněný režim ochranné výchovy vztahuje i na děti s uloženou výchovou ústavní.

Děti vyžadující okamžitou pomoc, se umísťují do zařízení k tomu určených³⁰ na základě vykonatelného rozhodnutí soudu, žádosti obecního úřadu s rozšířenou působností, žádosti zákonného zástupce, nebo dítěte samotného. Orgán péče o děti obecního úřadu nebo Úřadu (magistrátu, městského a úřadu územního obvodu) má za úkol po umístění dítěte ve výchovném zařízení působit na rodiče nebo na osoby, které o dítě pečovaly a vést je k odstranění těch závad, které způsobily odebrání dítěte.³¹

Tato práce je však časově velmi náročná a pracovníkům se mnohdy nedostává dostatek prostoru. Jedná se především o práci s rodiči umístěného dítěte, kdy má být nezletilému umožněn krátkodobý pobyt v rodině (např. v době prázdninového volna).³²

2. 3. 2. Práce sociálních pracovníků

Orgány sociálně-právní ochrany dětí a mládeže plní velmi důležitou úlohu při sledování ohroženého dítěte a jeho rodiny, v rozhodování o možném odebrání dítěte z rodiny a následné náhradní péči dítěte. Práce pracovníků tohoto oboru zahrnuje mnoho úkonů, povinností a kompetencí. V následujících řádcích je uvedeno několik problémových oblastí praxe pracovníků SPOD.

Orgán sociálně-právní ochrany je důležitým subjektem při rozhodování o výchovných opatřeních nezletilého. U soudu je kolizní pracovník, který zastupuje dítě, zároveň ale většinou i návrhatelem nařízení ústavní výchovy. Jeho stanovisko je předem známo, a

²⁹ Dochází k tomu z toho důvodu, že jedním z kritérií při rozdělování dětí do ústavů, které jsou spravovány pod různými ministerstvy je věk dítěte a může tak snadno dojít k rozdělení sourozenců.

³⁰ Klokánek, zařízení Fondu ohrožených dětí, které mají pověření MPSV Dostupné z: <<http://www.fod.cz/klokane.htm>>

³¹ § 47 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších změn a předpisů

³² VYKOUKALOVÁ, L. *Opatření podle zákona o rodině a opatření podle zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže*. Diplomová práce, katedra sociální pedagogiky, Masarykova univerzita, Brno 2007. s. 38-41 Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/84407/pedf_m/?lang=en>

tak může docházet ke střetu zájmů. Konkrétní pracovník tedy u soudu dítě zastupuje, ale zároveň i poskytuje informace o situaci celé rodiny. Má o problému větší přehled než soudce a jeho názorům bývá přikládána velká váha a při vynášení rozsudku se o názor pracovníka soud z velké části opírá. Jedná se ale o pracovníka, který si za dobu práce s rodinou vytvořil k osobám, které o dítě pečují, nějaký vztah, většinou negativní. Z toho důvodu může ze strany pracovníka dojít k určité předpojatosti a neprofesionálnímu ovlivněnému jednání.³³

Za další sporné body praxe OSPOD je považováno:

- spojení poradenské a represivní funkce orgánu sociálně právní ochrany, tedy pracovníka, který má být pro rodinu oporou v tíživé situaci a zároveň je ale tím, kdo v případě nutnosti dítě z rodiny odebírá
- přenesení výkonu SPOD na obce s rozšířenou působností. Pracovníci jsou zaměstnanci obce, ale vykonávají agendu státní správy v přenesené působnosti, a tak se mnohdy mohou dostat do situace, která se blíží střetu zájmů. Nejvíce se tento problém projevuje v situacích, které jsou spojeny s bytovou problematikou
- množství sociálních pracovníků především v terénních sociálních službách, jejich nedostatečná motivace, nedostatečné společenské a finanční ohodnocení. Neméně důležitým handicapem práce pracovníků je absence odborné supervize a chybějící celoživotní vzdělávání, které by mělo jednotnou koncepci a jasné priority a směry v dalším vzdělávání pracovníků. S absencí supervize, která daleko lépe funguje v neziskové sféře pomáhajících profesí, souvisí příznaky vyhoření, projevy osobní zaujatosti, neschopnosti sebereflexe a nadhledu. To vše může být překážkou pro kvalitní práci mnoha sociálních pracovníků
- nedostatečnost provázanosti s dalšími oblastmi jako je ústavní výchova, která je realizována ve školských a zdravotnických zařízeních, a to z důvodu roztržitého kompetencí mezi třemi ministerstvy. (viz.výše) Podle novely tzv. kompenzačního zákona ³⁴z roku 1993, jež rozdělila kompetence ve výkonu státní správy jednotlivým ministerstvům, má zodpovědnost za péči o rodinu a děti v kompetenci MPSV. Problematika sociálně-právní ochrany musí být propojena s problematikou ústavní výchovy na úrovni jednoho resortu,

³³ BITTER, P. a kol. *Děti z ústavů*. Praha: Liga lidských práv, 2007, s. 33-34. Dostupné z: <http://www.llp.cz/cz/temata/prava-deti/deti-z-ustavu/publikace>

³⁴ Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných úředních orgánů státní správy České republiky.

vzhledem k programovému prohlášení vlády, které preferuje rodinnou péči před ústavní.

- nedostačující koncepční a metodické vedení orgánů sociálně-právní ochrany na místní úrovni. Postrádání metodických pokynů a standardizovaných postupů v praxi znamená nebezpečí svévolných zásahů jednotlivých pracovníků, které mohou hraničit až s porušováním zákona.
- nepovažování SPOD za sociální službu, jež tak nepodléhá povinnosti naplňovat standardy sociálních služeb dalších náležitostí podle zákona o sociálních službách, což svědčí o nesystémovosti.
- velmi malá spolupráce s neziskovým sektorem a časté vnímání práce nestátních subjektů státními zaměstnanci jako konkurenční a nežádoucí. Zákon SPOD³⁵ uvádí, že obecní úřad spolupracuje při péči o ohrožené děti kromě jiného s pověřenými osobami, ale není tam uvedena povinnost s takovými osobami spolupracovat. Pokud právnické nebo fyzické osoby získají pověření k účasti na výkonu sociální ochrany, tak mohou vykonávat činnosti vymezené zákonem.³⁶

Příčin, které vedou k odejmutí dětí z rodiny a jeho umístění do ústavu je mnoho. Kompetentní rozhodnutí o situaci, kdy již není možné jiné řešení, než umístění do náhradní instituce, vyžaduje od pracovníků SPOD odborné znalosti, zkušenosti, ochotu a vůli pracovat a spolupracovat profesionálně i lidsky s lidmi, kteří ne vždy jsou takovéto práci nakloněni. Práce sociálních pracovníků nekončí umístěním dítěte do zařízení. Následuje další případná spolupráce s rodinou a kontinuální sledování vývoje nezletilého v zařízení. Zařízením, ze kterého vycházejí jedinci, na jejichž budoucí osudy se zaměřuje tato práce, jsou dětské domovy.

2. 3. 3. Sanace rodiny

Pokud už se dítě dostane do ústavu, neměla by to pro něj být umístění definitivní. Měla by být vynaložena snaha, aby se co nejdříve dostalo do rodinného prostředí a pokud je to jen trochu možné, tak do prostředí původního. Nejedná se pouze o čas, kdy je dítě nezletilé, ale návrat do rodiny je aktuální i v době, kdy dítě dovrší zletilosti a chce se do rodiny vrátit, nebo alespoň nějakým způsobem obnovit kontakty. Podobné to může být i

³⁵ § 32 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

³⁶ BITTER, P. *Děti z ústavů*. 2007. Praha: Liga lidských práv, 2007, s. 17-18. Dostupné z: <<http://www.llp.cz/cz/temata/prava-deti/deti-z-ustavu/publikace>>

ze strany rodiny. Systematická pomoc ohroženým rodinám se nazývá sanace rodiny. Hlavní zodpovědnost za praktickou podporu a sanaci rodiny s cílem udržet v ní dítě náleží obcím. Podle zákona 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí mají obce povinnost poskytovat poradenství a podporu rodině. Práce s rodinou je ale dlouhodobá, mnohdy komplikovaná činnost. Motivace obcí k efektivní a aktivní podpoře rodiny je malá. V případě, že se jedná o práci s rodinou, u které hrozí odebrání dítěte, tak většinou vítězí řešení ústavní výchovy, které je rychlejší a po finanční stránce pro obce výhodnější. Poradenství, jež zajišťuje obec, se týká především plnění rodičovské zodpovědnosti, tedy problémů spojených s výchovou dětí a péčí o ně. Přestože podle odhadů³⁷ se do ústavního prostředí dostává většina dětí z důvodu sociálních, sociální problematika zůstává opomíjena. Obec nemá povinnost vlastnit byty pro rodiny v tzv. tíživé životní situaci a naopak má možnost vystěhovat takovou rodinu na základě dluhu na nájmem bez nároku na bytovou náhradu.

2. 4. Dětské domovy jako nejčastější forma náhradí péče

Dětské domovy (DD) fungují v rámci systému institucionální péče o děti. V souladu se zákonem³⁸ vydávají domovy vnitřní řady, podle kterých se řídí život v těchto institucích.

Účelem zařízení je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.

Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména funkce výchovné, vzdělávací a sociální. V dětských domovech je poskytována péče nezletilým od 3 do 18 let, nejdéle do 26 let, pokud ještě není ukončena příprava na budoucí vzdělání. Jsou zde umístěovány také nezletilé matky s jejich dětmi, cizinci a děti s mentální, tělesným, smyslovým handicapem, dále děti s vadami řeči, s více vadami a děti nemocné a oslabené, s přihlédnutím k druhu a stupni jejich postižení.³⁹ Průměrná

³⁷ SVOBODOVÁ, M. a kol. Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice. Občanské sdružení DOM, 2002, str. 17.

³⁸ Zákonem č. 383/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, v platném znění, a další související zákony a vyhlášky č. 334/2003 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, v platném znění

³⁹ Zákon č. 109/2002 Sb.,

délka pobytu dětí v DD je 14,5 roku.⁴⁰ Službou navazující na dětské domovy jsou v některých místech republiky domy na půli cesty. Jedná se většinou o roční pobyt. Ten má usnadnit dětem přechod do neústavního prostředí. Některé přecházejí z ústavu do pěstounské péče, jiné do péče adoptivní. Do náhradní rodinné péče přecházejí prakticky všechny děti až po pobytu v ústavním zařízení.⁴¹

Provoz dětského domova, jeho pravidla a způsoby fungování se řídí podle platných zákonů.⁴² Podle těchto dokumentů vytvářejí ředitelé domovů vnitřní řád, který dávají ke schválení ředitelům diagnostických ústavů. Následující text vychází z vnitřního řádu Dětského domova a Školní jídelny v Novém Strašeci,⁴³ jehož ředitelem a zároveň i autorem řádu je Alexandr Krško.

Umíst'ování a přijímání dětí do dětského domova

Diagnostický ústav zpracovává na základě zjištění vyplývajících z komplexního vyšetření návrh na umístění do odpovídajícího dětského domova nebo jiného zařízení ústavní výchovy. Diagnostická zpráva je tvořena zprávou psychologa, sociální pracovnice, školy a speciálního pedagoga. Obsahuje potřebné informace o dítěti a doporučení následného výchovně-vzdělávacího působení. Rozhodnutí závisí na řediteli diagnostického ústavu. Úkolem etopeda nebo psychologa je seznámit dítě s rozhodnutím, nejpozději tři dny před jeho umístěním. Umístění se účastní pracovník diagnostického ústavu a pracovník dětského domova, nebo případně jiného zařízení.

O příchodu dítěte do dětského domova informuje zákonného zástupce sociální pracovnice doporučeným dopisem. Dítě je do DD přijímáno zásadně se souhlasem místního příslušného diagnostického ústavu. Přijetí je přítomen pracovník DD, který přebírá také osobní dokumentaci. Dítě absoluuje přijímací pohovor s ředitelem DD a se sociální pracovnicí. Vychovatel ho seznámí s konkrétní rodinkou, do které bude umístěno a s vnitřním řádem zařízení.

Nařízení o přemístění dítěte do jiného zařízení, musí být schváleno diagnostickým ústavem.

⁴⁰ *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*. 2007. Dostupné z: <http://www.edu.cz/portal/page?_pageid=95,10407&_dad=portal&_schema=PORTAL&cid=77&instance_id=118323>

⁴¹ MATOUŠEK, O. *Sociální služby*. Praha : Portál, 2007. s. 83-85.

⁴² Zákon č.383/2005 Sb., se kterým se mění zákon 109/2002 Sb. a vyhláška č. 334/2003 Sb.

⁴³ Dostupné z: <<http://www.strasidyloko.cz>>

Při propouštění dítěte je s ním proveden pohovor vychovatelem, ředitelem a sociální pracovníci. Pokud je dítě plnoleté, odchází samo.

Sociální pracovnice má povinnost neprodleně informovat písemnou formou OSPOD, soud a OOV o příchodu, přemístění či odchodu dítěte.

Organizace a zabezpečování výchovně vzdělávací činnosti v zařízení

Jedná se o prostorové podmínky odpovídající provozu rodinné skupiny, vnitřní vybavení, materiální zajištění a strava. Pro mladé zletilé, kteří jsou nezaopatřeni a ještě nedokončili přípravu na zaměstnání, může být zřízeno samostatné bydlení v ústavu nebo mimo něj. Pro mladistvé starší šestnácti let může být, v rámci přípravy na budoucí samostatný život, zřízen samostatný byt.

Organizace zájmové činnosti

Děti mohou navštěvovat různé kroužky. Prioritou je integrace do společnosti a navazování vztahů.

Organizace péče o děti v zařízení

Základní organizační jednotkou v dětském domově je rodinná skupina. Tvoří ji nejméně 6 a nejvíce 8 dětí. V jednom zařízení lze zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin. Do těchto tzv. rodinek se děti zařazují s ohledem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby. Skupina je tvořená většinou dětmi různého věku a pohlaví. Sourozenci se zařazují přednostně do jedné skupiny, ale je možné je zařadit do různých rodinných skupin vzhledem k jejich výchovným, vzdělávacím a zdravotním specifikům. V rodinné skupině domova je zajištěna denní péče o děti podobně jako v rodině. Zpravidla jde o tři stálé pedagogické pracovníky a nepedagogickou pomoc, která zajišťuje noční službu. Počet pracovníků stanovuje ředitel zařízení s ohledem na aktuální situaci zařízení. Skupina může být umístěna i v běžném bytě, který splňuje požadavky stanovené zvláštními předpisy. Děti dostávají kapesné. Stravování je většinou zajišťováno společnou kuchyní zařízení, pokud se jedná o domov, kde je více rodinných skupin. Zároveň se ale děti na přípravě jídla podílejí nákupy a přípravou pokrmů. Míra ovšem závisí na možnostech a ochotě jednotlivých vychovatelů a na zaběhlém provozu zařízení.

Práva a povinnosti dětí

Děti v zařízení disponují určitými právy a zároveň plní nějaké povinnosti. Pokud dítě poruší povinnosti vymezené zákonem a vnitřním řádem, může mu být uloženo potrestání. V podobě nepřiznaného kapesného, omezení trávení volného času mimo zařízení, zakázání účasti na akcích nad rámec programu zařízení, zákazy návštěv s výjimkou osob odpovědných za jeho výchovu, osob blízkých a zaměstnanců SPOD. Pokud se dítě snaží, má výsledky při plnění povinností, mohou mu být prominuty výše uvedené zákazy, udělena věcná nebo finanční odměna, zvýšeno kapesné, povolena mimořádná návštěva kulturního zařízení, apod.

Kapesné a příspěvek po odchodu z DD

Je poskytováno dětem v plném přímém zaopatření a to minimálně ve výši 2/3 stanovené částky zákonem. Výše kapesného se řídí vnitřní Směrnicí pro poskytování kapesného, kterou obsahuje vnitřní řád.

Mládež, která po dovršení zletilosti odchází ze zařízení, dostává podle skutečné potřeby v době propuštění věcnou pomoc nebo jednorázový příspěvek v hodnotě nejvýše 15 000 Kč.

Plnou výši dostane ten, kdo je sirotek, polosirotek s ukončeným vzděláním a mládež s ukončeným vzděláním, která se nevrací do rodiny.

Částečný příspěvek dostane ten, kdo se vrací do rodiny. Výši příspěvku na základě návrhu pedagogů schvaluje ředitel DD.

Spoluspráva dětí

Na chodu života ve skupině se podílejí děti společně s vychovateli. Tvorbu týdenního programu, na kterém se děti podílejí, koordinuje vychovatel vhodně zvolenými metodami, formami a pracovními postupy. Vychovatel je zodpovědný za plánovanou činnost v souladu s celkovou koncepcí DD. Děti hodnotí na konci výchovného bloku uplynulou dobu, dosažení cílů, své chování i chování dospělých. Vytyčují si další cíle. Podílejí se na tvorbě jídelníčku na dny, kdy vaří společně ve skupině, v rámci přípravy na budoucí život. Většinou se jedná o víkendy. Názory a připomínky jednotlivých dětí či skupin, jež jsou nad rámcem rodinné skupiny, je možné řešit s vedoucími vychovateli nebo na komunitních setkáních dětského domova, které se konají většinou jednou za čtrnáct dní.

Smluvní pobyt zletilých nezaopatřených osob v zařízení

Mladistvý, kterému se blíží osmnáctý rok života a nemá dokončenou přípravu na budoucí povolání, může požádat ředitele DD o setrvání v zařízení do doby dokončení těchto příprav. Se zletilým je sepsána smlouva, kde jsou stanoveny práva a povinnosti mladistvého v DD.

Práva a povinnosti osob odpovědných za výchovu (OOV) a zákonných zástupců (ZZ) vůči zařízení

Tyto osoby mají právo na základě žádosti na informace o dítěti. Mohou se vyjadřovat k návrhu opatření zásadní důležitosti ve vztahu k dítěti. Jejich právem je dále udržování kontaktu s dítětem, nebrání-li tomu závažné okolnosti ohrožující dítě. Mají nárok na poradenskou pomoc DD ohledně výchovné péče o dítě.

Povinnostmi ZZ a OOV je hrazení příspěvku na úhradu péče poskytované dětem. Jsou také povinni zajistit dítěti, které je mladší 15 let doprovod při jeho vyzvedávání a navrácení. Musí být seznámeni s vnitřním řádem DD a dodržovat ho. Mají povinnost oznámit DD podstatné okolnosti pobytu dítěte v zařízení, které se týkají jeho zdraví a výchovy. Povinností je také hradit dítěti lékařskou péči, kterou neplatí pojišťovna. Musí vyjádřit souhlas nebo nesouhlas s vydáním cestovního pasu dítěti. Nesmí vyzvídat na jiných dětech informace o jejich rodinách, nebo napadat slovně nebo fyzicky pracovníky DD. Musí domovu, v případě potřeby, dodat chybějící dokumentaci dítěte.

V České republice funguje 150 dětských domovů s 5310 místy. Jsou rozmístěny po celém území ČR. Provoz všech zařízení podléhá výše uvedeným zákonům a vyhláškám. Výchovná práce se musí řídit pokyny a určitými zásadami, ale také záleží na konkrétních pracovních zařízeních, především na vychovatelích a ředitelích. V následující kapitole píšeme o výchově v dětských domovech, která má vedle osobnostních předpokladů dítěte a zkušeností z primárního prostředí velký podíl na budoucích životních možnostech dítěte a na jeho orientaci ve společnosti.

2. 5. Výchova v dětském domově

Výchova v dětském domově se snaží co nejvíce přiblížit výchově, která probíhá v rodině. V první řadě se jedná o způsob uspořádání dětského domova, který byl popsán v předcházející kapitole 2. 4.

Dítě se v dětském domově se může setkávat s lidmi různých profesí. Jedná se o ředitele, sociálního pracovníka, hospodářku, uklízečku, domovníka a další osoby. Nejčastěji se stýká s vychovateli. V rámci rodinné jednotky, do které patří, se jedná o dva vychovatele, vychovatelky a asistenta pedagoga. Pokud je skupina umístěna v samostatném bytě, tak se většinou kromě dvou vychovatelů, vychovatelek kolem dětí nepohybuje žádný další personál.

Vychovatel

Vykonává přímou pedagogickou činnost v domově, nebo jiném zařízení institucionální výchovy. Odbornou kvalifikaci získává vysokoškolským vzděláním, které získává studiem akreditovaného studijního programu v oblasti pedagogických věd zaměřeným na speciální pedagogiku pro vychovatele. Další možností je získání vzdělání stanovené pro vychovatele podle odstavce 1 zákona studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřeným na speciální pedagogiku. Nebo se jedná o vzdělání v programu celoživotního vzdělávání uskutečňované vysokou školou a zaměřené na speciální pedagogiku.⁴⁴

Pedagogickým pracovníkem se může stát ten, kdo splňuje podmínky stanovené v zákoně⁴⁵ a dále splňuje podmínku psychické způsobilosti.

Pedagogická činnost v dětském domově je specifická ve spoustě ohledů. Děti přicházejí do dětského domova z rodin, nebo jiného prostředí s různými, často negativními zkušenostmi a zážitky. Na začátku pobytu musí dítě překonávat adaptační obtíže. V této velice citlivé životní fázi mohou a zpravidla také vnímají umístění do dětského domova jako nespravedlivé. Většinou mají někde své rodiče, a tak umístění do domova mohou vnímat jako trest a omezení své svobody. Každé dítě prožívá odloučení od rodiny, jež znamená vážný zásah do vývoje dítěte, jiným způsobem. Vůči okolí mohou projevovaly nepřiměřené reakce. Nedůvěra v okolí, neschopnost akceptovat potřeby a zájmy druhých jsou běžné projevy dítěte umístěného do DD. V citové oblasti se může

⁴⁴ Zákon ze dne 24. září 2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. Dostupné z: <www.msmt.cz/ministerstvo/>

⁴⁵ Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 383/2005 Sb.,

⁴⁶ ŠULOVÁ, L. *Náhradní rodinná péče v ČR a její úskalí*. Sborník z kongresu Pardubice 2006. Dostupné z www.planovanirodiny.cz

⁴⁷ TAXOVÁ J. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha : SPN, 1967. s. 52-74.

projevovat citová ambivalence, kterou provází časté střídání nálad, nadměrná lítostivost, plačtivost, neklid a úzkost, nebo naopak vzdorovitost a agresivní projevy. „Pedagogičtí pracovníci plní na jedné straně roli vychovatelů, odborníků, kteří se orientují v problematice dětí umístovaných do ústavního prostředí a na straně druhé mají plnit funkci náhradních rodičů.“⁴⁶

Dětský domov je pro dítě náhradním prostředím a poskytuje mu takové zázemí, aby se zdárně vyvíjelo. Činnost zařízení vychází částečně z potřeb dítěte, s ohledem na jeho růst a vývoj, a také z potřeb společnosti, v jejímž zájmu je, aby se dítě v budoucnu začlenilo do společenského systému stejně jako jedinec, který vyrostl v rodině. Jiřina Taxová⁴⁷ uvádí, že pokud chceme určit charakteristické rysy výchovného procesu v dětských domovech, musíme vyjít ze srovnání s jinými institucemi. Řadí mezi ně rodinu, školu a mimoškolní zařízení. Uvedu především srovnání dětského domova s rodinou.

Základní úkol dětských domovů spočívá v tom, že přejímají povinnosti řádné rodinné péče. Dětský domov ale disponuje jinými podmínkami a prostředky než rodina. Odlišnosti lze demonstrovat v následujících oblastech.

Oblast hmotného zajištění

V současné době již děti dostávají kapesné a podílejí se na nákupu věcí pro ně samotné, jako oblečení apod. Nebo se účastní nákupu pro skupinu při společných vaření apod. V rodině má ale dítě spojené své hmotné zabezpečení s prací svých rodičů. Má možnost registrovat jejich odchody a příchody z práce, řešení finanční situace, nákup věcí a jejich životnost. V dětském domově je hmotné zajištění financováno z dotací a rozpočtů dětského domova. Rozdílná je přirozená účast dítěte na hospodářském životě rodiny a dětského domova. Děti často vnímají přísun peněz jakoby odnikud. Rovnice rodič = práce = peníze u nich nefunguje a vysvětlení je složitější. S tím souvisí vytváření vztahu k zaměstnání.

Vytváření vztahu k zaměstnání

Téma práce zaujímá v rodinném životě podstatné a velké místo. Rodiče mluví o své práci mezi sebou, s dětmi. Děti se mají učit, protože až vyrostou, aby z nich něco bylo.

Rodiče jsou pro své potomky většinou vzorem, tedy i co se týče práce a postojů k ní. Práce rodiče je něco zajímavého a motivujícího. Návštěva pracovního prostředí rodiče je pro dítě většinou událost, na kterou se nesmírně těší a váží si jí. V dětském domově je to jinak. Vychovatelé chodí do práce k dětem domů, do dětského domova. A zážitky z práce si odnášejí pryč, do svého vlastního domova. Práce vychovatelů není pro děti žádnou vzácností, bydlí přeci tam, kde oni pracují. Za kritické období pro vývoj postojů k budoucímu zaměstnání považuje Zdeněk Matějček mladší a střední školní věk (přibližně od 7. do 12, 13 roku života). Zaměstnáním nemá na mysli pouze zdroj obživy, ale hlavně zdroj osobního uspokojení člověka a příležitost k povznesení vlastní identity. Z části se na získávání postojů k práci, k plnění povinností, k pocitu zodpovědnosti v zaměstnání podílí dědičnost, ale také společenské prostředí a výchova. To, co chybí v domově, je to přirozené prolnutí pracovního světa blízkých lidí, který je z pohledu dětí atraktivní, a prostředí domova, běžných známých situací a činností.⁴⁸

Vzájemné vztahy

Rodina je považována za primární a neformální. Zajišťuje první sociální kontakty dítěte, uspokojuje potřeby. Dětský domov tedy lze považovat za skupinu formální, nebo za seskupení skupin formálních a neformálních. Na rozdíl od rodiny, kdy je vazba vzájemných intimních vztahů dána od narození, se v dětském domově pojitko k novému prostředí teprve utváří. Pozvolna, s menšími nebo většími obtížemi. Snaha dětského domova je pomalá přeměna z formální skupiny na neformální.

Odlišná je individuální péče v rodině a domově. Dětský domov je z pohledu fungování rodiny daleko více organizovaný s pevným systémem pravidel.

Vztahy mezi dětmi, které v rodině vznikají přirozeně podle počtu, stáří a pohlaví dětí, mohou v dětském domově ovlivňovat vlivy pozic a rolí. Úkolem vychovatele je v této oblasti sledovat složitý systém sil a vztahů, které do určité míry ovlivňují život jednotlivých dětí a jejich fungování ve skupině domova. Výchovný systém DD je postaven na pedagogických principech a nevykazuje takové výkyvy jako prostředí rodinné. Je v mnoha ohledech stabilnější a zároveň sterilnější.

⁴⁸ MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace a budoucí zaměstnání, *Náhradní rodinná péče*, 2003, roč. 6, č. 1, s. 27-29.

Výchovné vztahy

Hlavní rozdíl mezi výchovným prostředím v rodině a dětském domově spočívá v cílevědomosti, plánovitosti, systematičnosti a organizovanosti. Výchovné působení v rodině je většinou kombinací přirozenosti a záměrného dosažení určitých výchovných zásad. U záměrného působení ale často chybí přesné pojmenování cíle. Důležitou roli hraje autorita rodičů, struktura rodiny a způsob vedení dítěte. Stojí ovšem na jiných základech než autority vychovatelů. U rodičů pramení často z vřelého citového vztahu mezi nimi a dětmi, u vychovatele stojí na důslednosti, spravedlnosti, vzdělanosti, jeho různých znalostech pedagogického umu a vztahu k dětem. V dětském domově je cílevědomost výchovného procesu samozřejmostí. V případě plánování a organizace činností dětí v domově hrozí pasivita a nezájem dětí na programech. Pokud děti mají možnost se podílet na procesu plánování, může se negativní postoj vůči činnostem v domově eliminovat.⁴⁹

Psychické problémy

Jedná se o rozdíly výchovné péče z psychologického hlediska. V rodině probíhá vývoj plynule od narození. Na výchovném působení se pozitivně odrážejí vřelé citové vztahy. Rodina má, nejen díky dokonalé znalosti dítěte, předpoklady pro dobrý individuální přístup k dítěti. Pro úspěšné výchovné působení výchovné práce vychovatele je základním předpokladem znalost věkových odlišností dětí v jeho péči a zároveň podrobná znalost každého jedince. Poznávání věkových odlišností přichází v rodině postupně, ale v dětském domově, kde jsou spolu děti různého věku a pohlaví je nutná odborná orientace vychovatele ve vývojových fázích psychického vývoje dítěte. Vychovatel musí být tedy mimo jiné i odborníkem, aby se orientoval v problematice zanedbávaných, týraných, deprivovaných dětí s možnou mravní narušeností. K dětem přistupuje individuálně s teoretickými znalostmi a praktickými dovednostmi, jako je komunikace, schopnost rychlé orientace v problému a různých konfliktech. K soužití dětí v domově je vytvořen systém výchovných a organizačních opatření. Jedná se o režim dne, organizační řád a různá pravidla chování v zařízení. Orientace a akceptace ústavního prostředí může být náročná na psychiku dítěte. S tím souvisí rozvoj citových vztahů v a citového života v dětském domově. Pro vychovatele je složité a i osobně náročné poskytovat náhradu za rodičovskou lásku.

⁴⁹ TAXOVÁ, J. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha : SPN, 1967. s. 52-74.

Soukromí dětí a vychovatelů

Z hlediska soukromí dítěte a vychovatele existují na poli rodiny a dětského domova také rozdíly. V rodině žijí děti i jejich vychovatelé, ať rodiče či pěstouni, v tak společné sféře, že jejich soukromí jde oddělit velmi těžko. V dětském domově tomu, aby bylo soukromí dospělých a vychovatelů odděleno od soukromí dětí napomáhá v první řadě už sama organizace ústavu. Vychovatel jinde bydlí, má svůj čas, který tráví v domově, přesně vyměřen. Předpokládá se a přímo se vyžaduje, že své osobní problémy a starosti nebude přenášet do práce s dětmi.⁵⁰

Základní problémy ústavní péče

V ústavní péči není dítě svěřeno jednomu konkrétnímu vychovateli a osobě, které dítě vychovávají, mají jen částečnou a nejasně vnímanou zodpovědnost za jeho vývoj a výchovu. Problém často spočívá především v častém střídání pečovatелů vůči dítěti. Obtížné je vytvoření trvalého citového vztahu dítěte k pečující osobě, protože dochází k častému střídání nejen pečovatелů, ale i ústavů. S personální stránkou věci souvisí, že v dětských domovech jako vychovatelky pracují většinou ženy. Mužský element bývá zastoupen v podobě „jednoho strejdy“ na celé zařízení, nebo údržbáře či zahradníka apod., ale vzhledem potřebě především chlapců identifikace s mužským vzorem je to málo.

Dalším problémem pro vývoj dětí v kolektivní ústavní péči je relativní chudost podnětů oproti běžnému životu v rodině. Jasně se prokazuje, že těmto dětem chybí příkladně pocit kontinuity životního běhu, trvalosti mezilidských vztahů, pevné osobní identity, chybí jim modelové chování běžné v rodinné struktuře. Vážným problémem je ukončení trvání ústavní péče ve věku 18 let dítěte, což velmi často neznamená jeho skutečnou dospělost ve smyslu osobnostní zralosti. Právě období po odchodu z ústavní péče je dobou velkých rizik ve smyslu sociálně patologického chování ústavních dětí.⁵¹ Za negativní je pokládáno tzv. režimování dětí v dětských domovech, kdy porušení stanoveného režimu s sebou nese stanovený trest. Děti vědí, co je zakázáno a že za

⁵⁰ MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace a budoucí zaměstnání, *Náhradní rodinná péče*, 2003, roč. 6, č. 1, s. 27-29.

⁵¹ ŠULOVÁ, L. *Náhradní rodinná péče v ČR a její úskali*. Sborník z kongresu Pardubice 2006. Dostupné z: <www.planovanirodiny.cz>

porušení zákazu následuje trest. Mnohdy ale nedojdou k poznání, proč je jejich chování špatné a jednají ryze účelně, jen aby se vyhnuly nepříjemnému potrestání.⁵²

Novela zákona o výkonu ústavní výchovy přinesla důležitou změnu v rozrůznění režimů výkonu ústavní a ochranné výchovy.⁵³ Zpřísnila režim ochranné výchovy, omezila vycházky, návštěvy dětí. Dále umožnila instalovat do prostředí ochranné výchovy různé technické prostředky (mříže, kamery apod.) za účelem zabránit útěku. Neoddělila ale výkon ústavní výchovy od ochranné a tak v dětských domovech se školou se mohou setkávat děti, kterým je nařízena ústavní výchova společně s těmi, které mají nařízenou výchovu ochrannou. Pokud jsou oddělení spojená, vztahuje se zpřísněný režim ochranné výchovy i na děti s výchovou ústavní. Záleží potom na řediteli zařízení, zda oddělená zařízení v rámci jednoho ústavu zřídí nebo ne.⁵⁴

Stejně jako se mění práce v dětských domovech, posunuje se i charakteristika dětí v nich umístěných. Švancar uvádí⁵⁵, že za posledních deset let se zvýšila sociální zdatnost dětí. S čímž souvisí manipulace s právy a povinnostmi. Zvýšila se míra agresivity a projevů násilí v chování. Narostl počet agresivních dětí s výrazným disharmonickým vývojem osobnosti, které jsou schopny jen minimálních změn. Zvýšil se počet dětí s lékařskou diagnózou psychiatrických onemocnění a neurologickým poškozením mozku. Narostl problém drogově a alkoholově závislých. Prohloubila se patologie rodinného prostředí, s níž není dostatečně pracováno strukturami sociální péče v raném věku, ani v pozdějším stádiu po odebrání.

V době, kdy je dítě v ústavu, musí dodržovat jeho řád. „Dneska ale režim ovlivňují i samotné děti, mohou se k němu vyjadřovat, je to jeden z motivačních faktorů, že mohou spolurozhodovat o programu. Ze zákona existuje spoluspráva, která má řadu kompetencí – a taky je využívá. Nedovedla bych si práci bez této zpětné vazby

⁵² Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2006. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=326>

⁵³ Novela zákona č.383/2005 Sb., o výkonu ústavní výchovy (zákon č.109/2002 Sb.), která vstoupila v účinnost v prosinci 2005, přinesla důležitou změnu v rozrůznění režimů výkonu ústavní a ochranné výchovy.

⁵⁴ Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2006. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=326>

⁵⁵ ŠVANCAR, R. O nezletilé delikventy je špatně postaráno, systém péče je roztržštěný a chybí lidé, *Učitel'ské noviny*, 2007, roč. , č. 41.

⁵⁶ ŠVANCAR, R. O nezletilé delikventy je špatně postaráno, systém péče je roztržštěný a chybí lidé. *Učitel'ské noviny*, 2007, roč. , č. 41.

představit,“ tvrdí ředitelka DD. „Ne všechno se zatím podařilo, chtělo by to třeba zlepšení prostorových podmínek – už se ale našly peníze na nový dům pro zdejší diagnostický ústav. Všechno naráz změnit nejde,“ říká. Kvůli penězům jdou i tady v tomto na horní hranici počtu dětí ve skupině – i tak je jich oproti dřívější době „jen“ osm.⁵⁶

2. 6. Příprava na odchod z domova během života dítěte v dětském domově

Jedním z cílů, které si dětský domov klade za cíl je připravit své svěřence na budoucí, samostatný život. Naučit je, jak se mají sami o sebe postarat, co všechno je potřeba znát a vědět, aby člověk obstál v důležitých životních oblastech.

S přípravou dítěte na budoucí odchod z domova a samostatného života mimo něj souvisí i práce s původní rodinou dítěte, během výkonu ústavní výchovy. Sanací rodiny se více zabývá kapitola 2. 3. 3.⁵⁷ I po odchodu z dětského domova, kdy je dítě už plnoleté a nese odpovědnost samo za sebe, má většinou tendenci vracet se k původní rodině, příbuzným, nebo je alespoň nějakým způsobem kontaktovat. Může se ale stát, že rodina už o dítě nejeví zájem, nebo ho případně pouze využije.

V dětských domovech je za přípravu na budoucí život považován konkrétní chod rodinné skupiny. Přesně se jedná o zkušenost s vlastnictvím určitého obnosu peněz, které dostávají formou kapesného. Od určitého věku, s ohledem na schopnosti a možnosti, si dítě může chodit nakupovat některé věci samo. Především oblečení a další věci osobní potřeby. Další oblastí, kde se děti učí něco konkrétního, co jim bude v budoucnu k užítku, je vaření. Děti společně s tetou plánují, nakupují a připravují, co budou jíst. Také příprava do školy a směřování dítěte na budoucí povolání je přípravou. V některých dětských domovech jsou zřizovány samostatné bytové jednotky pro ubytování jednotlivých dětí (nejvýše tříčlenné skupiny), které se připravují na odchod ze zařízení. Do bytů mohou být umístěny děti starší 16 let. Absence obecně dostupného metodického materiálu práci vychovatelům v tomto směru neulehčuje.

Mnoho dětských domovů spolupracuje s neziskovými organizacemi, které tvoří programy, projekty, akce a které mají za cíl připravit děti na budoucí život. Existuje

⁵⁷ Více v podkapitole 2. 3. 3. Sanace rodiny. s. 18.

mnoho aktivit neziskových organizací, jež se zaměřují na různé oblasti toho, co by mělo být u dítěte rozvíjeno, aby mělo větší šance v dospělosti na úspěšný život.

Jako příklad uvádím projekt Občanského Sdružení „Člověk hledá člověka“⁵⁸, který se jmenuje **Vstup do života**. Jeho realizace byla zahájena 2. 4. 2007 a skončila 30. 6. 2008. Výše uvedené občanské sdružení projekt spustilo společně s partnerskými dětskými domovy. Projekt běží v rámci Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů MPSV. Zaměřuje se na zvýšení vzdělanosti a přístupu dětí z dětských domovů na trh práce. Jedná se o navazující druhou část projektu „Najdi svůj směr“, který byl zaměřen na všechny věkové skupiny klientů. Bylo v něm zapojeno 17 dětských domovů.

Cílovou skupinou projektu jsou děti v dětských domovech ve věku 15 -19 let.

Jeho úkolem je zlepšit začlenění dospívajících dětí, které odcházejí z ústavní výchovy do společnosti. Projekt vychází z faktu, že každým rokem opouští dětské domovy více než 700 mladých lidí a jejich orientace na trhu práce, ve společnosti je pro ně velmi náročná a komplikovaná. Jako příčiny jsou uvedeny nereálné představy dětí o životě za branami dětského domova, nedostatek základních psychosociálních dovedností a také jejich nízká vzdělanost.

V každém z pěti dětských domovů působil v rámci projektu expert-poradce, který pracoval s klienty na základě individuálního přístupu. Vytvořil o každém klientovi podrobnou kasuistiku, ve které definoval problematické oblasti klienta. Informace pro kasuistiku získával z dokumentace klienta a z rozhovoru s ním. Na základě analýzy klientovy situace a ve spolupráci s klientem, pracovníky DD a odbornými poradci expert stanovil tzv. individuální plán. Plán, který má být platný po dobu tří měsíců a obsahuje nejméně tři cíle. Na cíle se expert s klientem zaměřil a soustavně na nich společně pracovali. Souhlas s plánem a dobrovolnost byly zdůrazněny společně podepsanou „smlouvou“.

Soustavná a systematická činnost expertů se soustředila zejména na oblasti:

- Rozvoj psychosociálních dovedností
- Pomoc s přípravou na odchod do samostatného života
- Podpora setrvávání na standardní vzdělávací dráze klientů
- Seznamování klientů se systémem státní správy a samosprávy

⁵⁸ Dostupné z: <www.clovekhledacloveka.cz>

- Pomoc s nalezením ubytování po odchodu z DD
- Vedení ke zdravému životnímu stylu

Projekt je postaven na realizaci inovativní metody individuální práce s klienty z dětských domovů.

2. 6. 1. Individuální plánování u dětí z dětských domovů⁵⁹

Jedná se o službu, která je klientovi poskytována dlouhodobě, a to především klientovi v ústavním prostředí. Vždy by měla být plánována individuálně. Podle zákona o sociálních službách má povinnost provádět individuální plánování každý poskytovatel sociálních služeb. Dětské domovy však nepracují v režimu sociálních služeb MPSV.

Teoretickým východiskem individuálního plánování je sociálně ekologický přístup, jež za podstatné pokládá vzájemnou propojenost, nerozlučnost člověka a jeho prostředí. Podle amerického psychologa Urie Bronfenbrenera, který rozpracoval sociálně-ekologický model, existují sociální systémy jako kruhy kolem každého jedince, které se vzájemně ovlivňují. Mají vliv na život jedince a jedinec může systémy kolem sebe aktivně ovlivňovat. Proces individuálního plánování se opírá o mapu jednotlivých systémů a jejich vztahů. Bronfenbrenner rozlišuje pět základních systémů. Plánování prověřuje kompatibilitu dispozic a příležitostí k jejich rozvíjení.

Pro individuální plánování jsou podstatné principy a východiska

Mezi principy patří princip normalizace, princip aktivní účasti klienta a klientových blízkých na tvorbě plánu, princip spolupráce všech, kteří mohou situaci klienta ovlivnit, princip podpory pozitivního potenciálu klienta, princip efektivity a princip užívání neprofesionálního jazyka.

Východisky pro individuální plánování jsou klientova biografie, klientovy aktuální problémy, rizika, kterým v současnosti čelí, klientovy potřeby v hlavních oblastech jeho života a příležitosti k jejich uspokojení.

⁵⁹ MATOUŠEK, O., PAZRALOVÁ, H. *Individuální plánování u dětí z dětských domovů*. 2008.

Dostupné z: <www.clovekhledacloveka.cz>

Podstatný je přehled životních sfér a jejich významných aspektů.

- Rodinné vztahy (vztahová síť osob významných pro klienta, kvalita vztahu s rodiči, sourozenci a širší rodinou, činnosti s rodinou, očekávání klienta a rodiny od sebe navzájem)
- Osobnost klienta (rozumové schopnosti, emocionalita, sebehodnocení, sociální dovednosti, reakce na deprivaci v ústavním prostředí)
- Mimorodinné vztahy (k vychovatelům, k vrstevníkům stejného a opačného pohlaví v DD a mimo DD, partnerské vztahy, vztahy k jiným osobám)
- Vzdělávací dráha (průběh vzdělávání, prospěch, chování ve škole, vztahy k pedagogům, plány ohledně profesní budoucnosti)
- Zdraví a péče o sebe (zdravotní stav, schopnost péče o sebe a tělesnou kondici, výživa, zvládání rizik s návykovými látkami, schopnost dodržení norem)
- Zájmy (zhodnocení vývoje zájmů, současné zájmy spojené s budoucí profesí, jiné zájmy)

Plánování by se měli vedle klienta účastnit blízcí a pracovníci, kteří jsou s ním kontaktu, a lidé představující záchytné body po opuštění DD. Problémem je kontinuita. Po opuštění ústavu může mladistvý zmizet a přerušit kontakty. Začít s plánováním je možné kdykoliv, je možné plánovat průběžně. Na kontrolu plnění plánů a případnou revizi je vhodný interval 3 – 6 měsíců. Podmínkou úspěchu je osoba, kterou klient respektuje, a ta má při plánování prominentní úlohu. Jedná se o klíčového pracovníka, ten ale nemusí být koordinátorem projektu. Kopii plánu může mít klient, rodina, pracovníci ústavu a další předpokládaní spolupracující, vždy se souhlasem klienta.

Plán má minimálně obsahovat:

- základní informace o klientovi
- základní informace o ostatních osobách
- souhrn potřeb klientova života a popis jejich uspokojování
- vyznačení priorit
- přehled plánovaných postupů/služeb
- krátkodobé cíle a indikátory dosažení cílů
- rozdělení zodpovědnosti
- přehled předpokládaných rizik a předpokládaného chování na ně

Existují rizika, na nichž může plán ztroskotat během pobytu v ústavu, anebo když mladí dospělí ústav opustí. Po dobu pobytu v ústavu je rizikem, když je plán pouze formální administrativní procedurou, není realisticky formulován, klient je při tvorbě plánu pasivní nebo nejsou přítomni všichni, kteří by měli být. V době odchodu z ústavu nastávají rizika v případě, že je klient „opilý svobodou“, ztratí se dohledu angažovaným dospělým, podléhá nežádoucím vlivům, užívá rizikovým způsobem návykové látky, dopouští se kriminality, je zneužíván vlastní rodinou, nemá bydlení, práci a partnera, neví, co s volným časem nebo špatně hospodaří s penězi.

Přínos individuálního plánování spatřuji v tom, že aktivní podíl klienta na plánování a dosažení určitých cílů je silným motivačním prvkem. Skutečná motivace je hnacím motorem, který mladistvého žene a posouvá k vytyčeným cílům. Klade na klienta i na ostatní zúčastněné vysoké nároky, ale klientovi samotnému je podstatnou satisfakcí skutečnost, že o sobě a o důležitých věcech pro sebe samého aktivně spolurozhoduje.

3. CHARAKTERISTIKA CÍLOVÉ SKUPINY

Mladí lidé, ve věku od 18 do 26 let, kteří opouštějí dětské domovy, se nacházejí ve velmi složité a komplikované situaci. Jedná se o jedince, kteří mají zkušenost života v dětském domově a také pravděpodobně špatné zážitky z vlastní rodiny.

„Zdravý rozvoj osobnosti člověka je závislý na souhře vrozených dispozic a působení vnějšího prostředí. Každý člověk je jiný, velmi pravděpodobně neexistují dvě identické lidské bytosti, a tak každé dítě bude přijímat a reagovat na podmínky přicházející z vnějšího prostředí jinak. Bude jinak zpracovávat informace, jinak je prožívat a jinak s nimi zacházet. Přesto lze tvrdit, že základním atributem zdravého rozvoje člověka, harmonickým rozvojem jeho osobnosti, je uspokojení jeho důležitých životních potřeb, které jsou společné všem lidem v jednotlivých vývojových fázích jejich životů. Člověk se vždy bude snažit přizpůsobit vnější prostředí svým potřebám, ale někdy být tato snaha apriori realizována nemůže. Pak dojde k neuspokojování, deprivaci a jejím následkům. V případě neuspokojení základních životních potřeb k následkům trvalým a nezvratným. Následky deprivace jsou nejtěžší v případě neuspokojování potřeb v útlém dětském věku. Neuspokojování některých základních psychických potřeb nemá tak fatální následky jako neuspokojování jiných. Dítě potřebuje ke svému zdravému vývoji především lásku, vřelost, přijetí, sympatii a citovou oporu.“⁶⁰

V případě uspokojení těchto potřeb není už tak důležité, jaké pozornosti se dostává potřebám smyslových podnětů. Pokud je tedy akcentováno materiální zázemí dítěte a sociální podmínky jeho života a to je bráno jako důvod k umístování do ústavů, pak je zatěžován další psychický rozvoj dítěte zcela v rozporu z výše uvedenými poznatky.

3. 1. Adolescence a mladá dospělost

Pro orientaci v problematice mladých dospělých, kteří opouštějí dětské domovy, je potřeba si ujasnit v jaké vývojové fázi psychického vývoje se nacházejí. Jestliže budeme rozumět tomuto vývojovému stádiu, ve kterém nejčastěji mladiství z ústavu odcházejí, poskytne nám to větší prostor pro pochopení některých reakcí, myšlenkových pochodů a způsobů chování mladistvých v systému, nastaveném v této oblasti.

⁶⁰ BITTER, P. *Děti z ústavů*. 2007. Praha: Liga lidských práv, 2007, s. 58. Dostupné z: <<http://www.llp.cz/cz/temata/prava-deti/deti-z-ustavu/publikace>>

Věk mladých lidí, kteří opouštějí dětský domov, se většinou pohybuje kolem osmnáctého, devatenáctého roku života. V okamžiku dovršení zletilosti chtějí zpravidla okamžitě odejít pryč z prostředí ústavu. Z pohledu vývojové psychologie se stále pohybují v období adolescence, ale jejich vstup do reálného světa dospělých je nutí velice rychle stát se dospělými.

„ Vývojová psychologie se zabývá životní cestou lidské existence, která je vždy existencí fyzickou, existencí v těle. Z toho plyne, že je třeba brát v úvahu nejen její psychický aspekt, ale i aspekt biologický a sociální.“⁶¹

3. 1. 1. Adolescence

Adolescence je označení specifického období ve vývoji člověka. Jedná se o období psychického završení dospívání, období mezi pubertou a dospělostí.⁶² Jednotliví autoři se většinou neshodnou na přesném časovém vymezení a specifikaci tohoto období. Nejčastěji se ale pohybuje mezi 15 a 20, až 22 rokem života.⁶³ Horní hranice období se poslední dobou posunuje výše, až na 25 let.⁶⁴ Důvodem je pozdější plnění některých kritérií a subjektivní chápání hodnot mladou generací.

Toto relativně krátké období určují dva biologické mezníky. Jedním je pohlavní dozrávání, jež ohraničuje počátek dospívání a dalším je první pohlavní styk. Mezi sociální mezníky patří dokončení povinné školní docházky a případné další dovršení přípravného profesního období. Na počátku adolescence jde o jedince povinného školní docházkou a na konci ekonomicky soběstačného.⁶⁵

Pohled na adolescenci ovlivňuje hlavně sociokulturní kontext. Délka období se v konkrétním prostředí prodlužuje podle toho, jak náročné úkoly v dospělosti na jedince čekají a jak důkladnou a dlouhou přípravu potřebují. Adolescence může být nahlížena ze dvou úhlů. První zdůrazňuje individuální vývoj, druhý obrací pozornost na interakci adolescenta s jeho sociálním prostředím. Oba tyto pohledy se vzájemně prolínají a jsou na sobě závislé.⁶⁶

⁶¹ KOVAŘÍK, J. *Osvojení a pěstounská péče, kap. Vývojová psychologie pro pěstouny a osvojitele.* Praha : SNRP, 2002. s. 59-78

⁶² TRPIŠOVSKÁ, D. *Pedagogicko-psychologické poradenství.* Praha : Univerzita Karlova, 2005. s. 68-70

⁶³ KREJČÍŘOVÁ, D., LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie. 2., aktualizované vydání.* Praha : Grada, 2006. s. 143.

⁶⁴ MACEK, P. *Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících..* Praha : Portál, 1999. s. 12-13.

⁶⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha : Karolinum, 2002. s. 55-60.

⁶⁶ ZÁŠKODNÁ, H. *Sociální deviace dětí a mládeže.* Bakalářská práce. Ostrava : Ostravská univerzita, 1998. s. 8-11.

„Zvláštnost dospívání je daná nejen intenzitou dospívání, ale hlavně intenzitou vědomé reflexe prožitků. Což vede (mimo jiné) k obtížnosti zapomenout či vytěsnit nepříjemné či traumatizující události z tohoto období. Použijeme-li metaforu „jízdy životem“, jakoby si člověk poprvé přesedl z místa pasažéra na sedadlo řidiče, uchopil do vlastních rukou volant a v noze na pedálu ucítil sílu rozjezdu a následného zrychlení...“⁶⁷

Psychosociální moratorium

Hlavní charakteristikou tohoto období je přechodnost, provizorium, dočasnost. Eriksonem označované jako psychosociální moratorium. Jedná se o chráněný, nesankcionovaný prostor a čas pro experimentování s novými rolemi, zkušenostmi a pocity. Moratorium zároveň znamená i určitou separaci od světa dospělých a reality a může vést k pocitům nepřijetí a nepochopení a omezenosti svého vlivu. Nekonečné čekání na dospělou zodpovědnost může také vést k nezodpovědnému užívání přítomnosti, ztrátě pocitu vlivu a k nudě. Experimentace s prožitky, hodnotami, smyslem a zodpovědností může být riziková jak pro dospívajícího samotného, tak pro jeho sociální okolí, čemuž může přispívat vysoká míra tolerance společnosti. V Říčanově⁶⁸ pojetí jde o odmítání dospělosti, o kult nezralosti. Typickým projevem je tendence k intenzivnímu prožívání věcí, snaha o nacházení absolutních řešení, a touha po okamžitém uspokojení potřeb a cílů.

Důvodem vzniku a funkce přechodného období (adolescence) jsou změny, které v různých oblastech probíhají nestejně rychle, různí se jejich definice a subjektivní prožívání. Macek uvádí⁶⁹, že adolescence přestala být vnímána jako období provizoria a přípravy na budoucí život. Období psychosociálního moratoria se posunulo až do období třetí desítky života člověka.

Cílem adolescence je dosažení změny. Vztah k budoucnosti, která se stává individuálním časovým úsekem, se vyvíjí a mění. Adolescent ví, že má možnosti výběru. Současnost i budoucnost jsou pro něj obě stejně významné. Pokud je jeho současná situace neuspokojující, více se zaměřuje na budoucnost a více si od ní slibuje. Naopak pokud budoucnost představuje velkou nejistotu a úzkost, preferuje a zaměřuje se hlavně na přítomnost.

⁶⁷ ŘEHULKOVÁ, O., ŘEHULKA, E. *Psychologické otázky adolescence*. Boskovice : Albert, 2001. s. 18.

⁶⁸ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha : Panorama, 1989. s. 206-207, 239.

⁶⁹ MACEK, P. *Vztahy v dospívání*. Brno : Barrister & Principál, 2006. s. 17.

Mění se vnímání samostatnosti. V pubertě touží jedinec být samostatným za každou cenu. Paradoxně na konci období adolescence si hlavně rodiče myslí, že jejich děti už jsou schopny být samostatnými, ale oni takovými být nechtějí.

Za důkaz dospělosti a možnosti přiznání větších práv je v našich sociokulturních podmínkách považována ekonomická nezávislost. Může docházet k rozporu mezi statusem a rolí. Například u vysokoškoláka, který nemá ještě jednoznačně status dospělého (pokud je stále finančně závislý na rodičích).

Stejně jako v jiném vývojovém období, stojí před jedincem vývojové úkoly. Jejich úspěšné zvládnutí je jedním z předpokladů pro úspěšné pokračování v dalším životním cyklu. Z psychologického a sociálního hlediska tyto úkoly zahrnují individuální potřeby a očekávání jedince a potřeby a očekávání společnosti.

Dosažení identity

Jedním ze základních vývojových úkolů je dosažení identity,⁷⁰ jež bylo jedincem řešeno už v předcházejícím období puberty. Tento problém je chápán jako aktuální krize vztahu k sobě samému. Jedná se o reakci na zmatek, který je vyvolán novými vnitřními pocity (sexuální dozrávání) spjatými s dospíváním a s novými požadavky prostředí (normy, role, pravidla, atd.). Identita znamená především nové sjednocení dosavadních zkušeností, uvědomovaných i podvědomých potřeb, výkonové kapacity a sociálních rolí. Identita v sobě má i vědomí osobní perspektivy, stejně tak vlastní historii. Dosažení osobní identity jedinci umožňuje získání vlastního životního stylu a schopnost zaujetí i neosobními cíli. Podle Eriksona nelze zúžit téma identity na otázky aktuální sebepercepce, sebepojetí a sebehodnocení. Podle některých autorů může být proces vytváření identity v adolescenci rozdělen na dvě fáze – skupinová identita a osobní identita.

Důležitou součástí identity je tělesná stránka. Je posuzována hlavně podle svého sociálního významu, tedy jak je hodnocena ostatními lidmi. Zevnějšek se stává cílem i prostředkem.

Získání pravé osobní identity závisí na získání základní životní důvěry.

Součástí vývoje identity jsou také kompetence a výkon. Adolescenti preferují jednoznačná a rychlá řešení. Typická pro tento věk je flexibilita a využívání nových

⁷⁰ ERIKSON, *Životní cyklus rozšířený a dokončený : Doplněné vydání o devátém stupni vývoje od Joan M. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999.*

způsobů řešení. Jestli jedince něco limituje, pak jsou to především jeho schopnosti. Nezkušenost se projevuje hlavně v nadšení a aktivitě vyvíjené k dosažení cíle. Zkušenosti jiných adolescent bagatelizuje, považuje je za bezvýznamné, nemají zamýšlenou regulační hodnotu. Vlastní negativní zkušenost má korektivní význam a zároveň omezující účinek. Což znamená, že se příště podobné aktivitě vyhne. Projevují se zde znaky již překonaného kognitivního egocentrismu. Typická je věta: „Mě se něco podobného nemůže stát.“ Jde o určitý kognitivně obranný mechanismus, o emoční zkreslení úsudku.

Separace od rodiny

Separace od rodiny je dalším významným úkolem. Jedná se o postupné odpoutávání se od rodičů, dospělých postav. Ve střední adolescenci jsou ústředním tématem sebereflexe a budování si vlastní autonomie. Sociální začlenění jedince se mění, přestává být závislým dítětem a stává se samostatným dospělým. Doprovodným projevem bývá devalvace života rodičů, otevřený protest, odmítání rodičovských hodnot a norem. V opačném případě se jedinec podřídí vlivu a idealizaci rodičů. Čím je vazba na rodiče silnější, tím těžší bývá odpoutání. Akceptace rodičovské nedokonalosti je podmínkou pro smíření se s nedokonalostí vlastní.

Dosažení dospělé sexuality

Kromě identifikace se sexuální rolí ve fyzickém slova smyslu se jedná také o schopnost intimity, lásky v blízkém vztahu, jež určuje identitu zralé osoby.

Pracovní a sociální kompetence

Jde o akceptaci studijních úkolů, výběr a přípravu na povolání. Jistota a ekonomická nezávislost jsou důležité pro adaptaci na společenské normy. Mají vliv na sebehodnocení.

Dále se jedná o vývoj intelektových operací a pojmů, které jsou nezbytné pro získání občanské kompetence a vytvoření hierarchie hodnot. Zvládá – li adolescent komunikaci s vrstevníky a nalézá-li si pevné místo mezi nimi, pak to ukazuje na jeho sociální kompetence. Vztahům s vrstevníky je přikládán velký význam.

Rozsah úkolů, které mají být v adolescenci zvládnuty, je náročný a ne všem jedincům se jej daří plnit. V této etapě tedy často vznikají tranzitorní krize, které jsou dané nároky

procesu zrání, vývojové krize, kdy jedinec z určitých důvodů selhává při plnění vývojových úkolů a krize pramenící z psychopatologie.⁷¹

3. 1. 2. Mladá dospělost

V tomto období života sbírá mladý dospělý většinou první zkušenosti samostatného života mimo ústav, ve kterém doposud trávil většinu svého času. Jak se dokáže vypořádávat s úkoly a obtížemi, jež mu svět dospělých přináší, závisí i na zvládnutí předchozího období adolescence.

Z právního hlediska je dospělosti dosaženo v osmnáctém roce života. Mladá dospělost zahrnuje období mezi 20 a 35 rokem života jedince. Jedná se zároveň o biologické vymezení dospělosti, které je podmíněno zráním, tedy věkem. Složitější situace nastává, když se má toto období vymezit z psychosociálního pohledu.⁷²

Počátek dospělosti nevymezujeme nějakým specifickým rituálem nebo mezníkem, který by jasně určoval počátek nové životní fáze. Dospělost se projevuje změnami v mnoha oblastech. Na změně vztahů s rodiči má velký podíl fakt, že mladý dospělý již není na své původní rodině závislý. Samostatnost je předpokladem k přijetí nových rolí, závazků a posunu v oblasti sociálního chování. V souladu se změnou osobnosti se také projevuje změna vztahu k druhým lidem, důležitou roli hrají symetrické vztahy s vrstevníky.

Ochota přijmutí a zvládnutí vývojových úkolů (profesní role, stabilní partnerství, rodičovství) je signálem dosažení dospělosti. Oproti adolescenci, kdy je patrná určitá sociální bezprizornost, dochází v dospělosti k celkové socializační proměně a mladý dospělý si vytyčuje určitý životní styl, který souvisí s proměnou vztahů k obecně platným normám.

Dosažení dospělosti je spojeno s určitými sociálními očekáváními, která pokud jsou naplněna, potvrzují novou kvalitu, tedy statut dospělého člověka. V tomto období má jedinec větší práva, ale také větší množství povinností a míru zodpovědnosti. Kromě biologického zrání je předpokladem přijatelného rozvoje adekvátní zkušenost. Pojetí vlastní dospělosti je významně ovlivněno vlastní zkušeností s dospělými lidmi z dětství. Vzory, které během svého vývoje jedinec poznal, ho nadále ovlivňují i po dvacátém roce jeho života.

⁷¹ VODÁČKOVÁ, D a kol. *Krizová intervence*. Praha : Portál, 2002.

⁷² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha : Portál, 2000. s. 120-126.

Důležitou součástí identity mladého dospělého je profesní role. Schopnost zvládnout profesní roli je jedním z psychosociálních kritérií dospělosti. Je to známkou toho, že jedinec je schopen a ochoten omezit své aktuální potřeby ve prospěch povinnosti. Práce mu ale přináší uspokojení různých potřeb, jejichž naplňování může pro něj být zároveň motivací. Jedná se o potřebu sociálního kontaktu, potřebu změny zkušeností a nových zkušeností, potřebu seberealizace, potřebu nezávislosti a otevřené budoucnosti.⁷³ Způsob, jakým jedinec zvládá počáteční fázi profesního života, ovlivňuje především osobnost mladého člověka a různé sociální vlivy. Jakými zkušenostmi, znalostmi, osobnostními vlastnostmi je vybaven a z jakého rodinného zázemí pochází a v jaké sociálně-kulturní společnosti se pohybuje.

Mladý dospělý, který opouští dětský domov, balancuje na hranici mezi adolescencí a mladou dospělostí. V této kapitole jsem popsala charakteristické rysy obou vývojových fází i s riziky, které každá skrývá. Podle Erika Eriksona a jeho teorie psychického vývoje člověk během života prochází osmi vývojovými fázemi, tzv. osmi věky člověka. Každé období chápe jako konflikt dvou tendencí, z nichž jedna je pozitivní a jedna negativní. Aby člověk mohl úspěšně řešit úkol následujícího období, musí nejdříve vyřešit konflikt stávající vývojové fáze. Období adolescence odpovídá pátá fáze vývoje člověka (12-19 let), podle Eriksona. Konflikt je přítomen mezi identitou a zmatením rolí. Mladá dospělost je v souladu eriksonovské šesté fáze vývoje (19-25 let) a úkolem je vyřešení konfliktu intimity versus izolace. Na možnosti a šance života mladistvých z dětského domova mají vliv zážitky a zkušenosti z ranějšího vývojového stádia, tedy z života v primární rodině a následně ústavu. Přesto je ke komplexnějšímu pochopení situace těchto mladých lidí potřeba přehledu nejbližšího aktuálního stádia vývoje jejich života.

3. 2. Vliv dětského domova na psychosociální vývoj jedince

Prostředí, ve kterém mladí lidé strávili část svého dětství a dospívání, má vliv na jejich chování, prožívání, sebepojetí. Je podstatné, v jakém věku se dítě do dětského domova dostane. Jakou má za sebou zkušenost z primární rodiny, ze které bylo odebráno, nebo

⁷³ Tamtéž

odešlo. Jaké vývojové úkoly už byly splněny a jaké potřeby zdravého vývoje naplněny a jak. Z jaké rodiny dítě do domova přichází, v jakém psychickém a fyzickém stavu se právě nalézá.

Smyslem dětského domova je poskytnout dětem pomoc v nouzi, vytrhnout je z prostředí, které je nevhodné a ohrožující pro jejich psychosociální vývoj. Poskytnout jim po dobu nezbytně nutnou náhradní prostředí, ve kterém by se cítily bezpečně a byly prostřednictvím náhradních vychovatelů uspokojovány jejich základní životní potřeby.

Tak jako každé prostředí, ve které se člověk delší dobu pohybuje, má i dětský domov vliv na psychický, sociální vývoj svého svěřence. Do prostředí dětského domova se dítě většinou dostává z důvodu nějakého selhání jeho rodiny,⁷⁴ jeho zákonných zástupců. Dětský domov nahrazuje rodinu, primární skupinu jedince, která má být prostředím s jistým emocionálním zázemím, pocitem bezpečí a jistoty, podnětným stimulujícím místem, kde se mu dostává elementárních zkušeností, které jsou základem pro vstup do společnosti.⁷⁵ Z hlediska socializačně - výchovné funkce je rodina sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se sociálnímu životu a osvojovat si základní návyky a obvyklé způsoby chování ve společnosti. Socializace dětí má vliv na jejich sociální rozvoj. Socializace dětí v rámci jejich života v rodině vytváří a formuje jejich sociabilitu a je základním prvkem schopnosti vstupovat do sociálních vztahů a tvoření nových.⁷⁶ Socializace v rámci života v dětském domově probíhá na základě odlišných psychosociálních struktur.

Socializace a sociabilita

„Socializace je celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti...“⁷⁷

Socializace stojí mezi jedincem a prostředím. Jejím následkem a cílem je propojení jedince a společnosti. Neúspěch socializace je neúspěchem pro samotného jedince, ale i pro společnost. Tam, kde nejsou vytvořeny vhodné podmínky pro socializaci, je vysoká pravděpodobnost vzniku nějaké sociální deviace, nebo vzniká nebezpečí nějakého

⁷⁴ Více v kapitole 2. 3. Příčiny umístění dětí do náhradní péče s. 12.

⁷⁵ HAVLÍK, R, KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha : Portál, 2002. s. 67-68.

⁷⁶ KRAUS, B; POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk-prostředí-výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: 2001. s. 78-80.

⁷⁷ KRAUS, B; POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk - prostředí - výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno : 2001. s. 54.

vyloučení ze společnosti. Sociabilita je schopnost, která je předpokladem a výsledkem socializačního procesu. Jedná se o schopnost navazovat sociální styky a vztahy s jinými lidmi a schopnost společenského přizpůsobení.⁷⁸

3. 2. 1. Psychická deprivace

Dětský domov má stejně jako rodina vliv na psychický vývoj jedince. Vlivem nedostatečného uspokojování základních psychických potřeb může docházet k citovému strádání, deprivaci. „Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“⁷⁹ Psychická deprivace se ovšem netýká pouze dětí, které se pohybují v ústavech. Často se do domova dostávají již značně psychicky deprivované.

Úroveň potřeb

Psychické potřeby trvají po celý život, mění se jejich intenzita a způsob prožívání. Matějček a Langmeier je dělí do čtyř úrovní, které se ve vývoji jedince i v každé aktuální situaci vzájemně prolínají.

První úroveň zahrnuje potřebu přívodu podnětů v přiměřené míře a variabilitě.

Druhá úroveň navazuje na první a jedná se o smysluplný svět, což lze chápat jako určitou stálost věcného a sociálního prostředí. Změny prostředí věcného a sociálního dítě traumatizují, protože ztrácí vše, co už chápalo a mělo v tom jistotu. K této situaci dochází při přechodu z jednoho ústavního prostředí do druhého.

Třetí úroveň zahrnuje citové a emoční potřeby.

Čtvrtá úroveň je sociální a úzce souvisí s citovou. Dítě si v interakci s okolím postupně uvědomuje své já, své sebevědomí, sebepojetí, svou identitu. To vše se dále dotváří ve věku dospívání.

Pátá úroveň značí potřebu sdílet s někým společnou otevřenou budoucnost. Nemůže být dostatečně naplňována v ústavní výchově, kde je negativně prožívána skutečnost, zda a kdy se vrátí dítě do své původní rodiny. Matějček dále k této potřebě uvádí. „Potřeba otevřené budoucnosti je uspokojována tam, kde vychovatel může být plně angažován na osudu dítěte, kde má možnost jeho budoucnost formovat, utvářet, plánovat, těšit se na ni

⁷⁸ Tamtéž

⁷⁹ MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Psychická deprivace v dětství*. Praha : Státní zdravotnické nakladatelství, 1968. s. 24.

a podobně. Přičemž současně s ohledem na budoucnost dítěte plánuje, formuje, modeluje svou vlastní životní perspektivu, neodděluje svůj vlastní čas od času dítěte a počítá s tím, že v dítěti a prostřednictvím dítěte svůj osobní čas přesáhne. Pro klasickou ústavní výchovu je klasická vázanost na přítomnost, současnost, okamžitou interakci. Chybí vzdálenější perspektiva (až dítě z ústavu odejde). Chybí společenství osudu dítěte a vychovatele.⁸⁰

Pokud dítě nemá možnost uspokojit své důležité psychické potřeby, vzniká deprivací situace. Výše uvedené úrovně potřeb ukazují, proč může v dětských domovech docházet k citové deprivaci. Jak konkrétní dítě reaguje na deprivací situaci a jaké následky si odnese, závisí do určité míry na jeho dosavadním vývoji a psychické výbavě. Obecně ale můžeme uvést několik obvyklých projevů.

Projevy psychické deprivace

Projevů je celá škála. Jedním z průvodních jevů je zpomalení psychomotorického vývoje dítěte a poškození řeči. Řečový projev může být chudý, omezuje se pouze na osobní obranu, chybí typická dětská radost a zvědavost. Nápadná je povrchnost a nediferencovanost citů a sociálních vztahů, chudší duševní obzor, nezúčastněná nebo rozmrzelá nálada, nedětsky vážný výraz.⁸¹

Následky psychické deprivace

Následky psychické deprivace závisí na způsobu, jakým probíhají, na osobnosti dítěte a na vzájemném působení. Na míru deprivace má vliv vývojová fáze, ve které k deprivaci došlo a jak dlouho trvala.⁸²

Deprivace ovlivňuje celý vývojový růst jedince. V adolescenci se projevují důsledky deprivace především ve vztahu ke kolektivu, v sociálním začleňování. Konkrétně jde o nespokojenost se sociální pozicí a neadekvátní sebehodnocení. Dále se jedná o posunutí hierarchie hodnot, nežádoucí rysy charakteru, zvýšené nebezpečí vzniku závislosti na alkoholu, drogách a podobně.

Důsledky prožité deprivace mohou přetrvávat i do dospělosti. I v případě, že se deprivovaní jedinci dostanou do lepšího prostředí, mohou mít problémy v partnerských

⁸⁰ MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace a budoucí zaměstnání, *Náhradní rodinná péče*, 2003, roč. 6, č. 1, s. 27-29.

⁸¹ BITTER, P. *Děti z ústavů*. 2007. Praha: Liga lidských práv, 2007, s. 63-66. Dostupné z: <<http://www.llp.cz/cz/temata/prava-deti/deti-z-ustavu/publikace>>

⁸² Tamtéž

vztazích a jako rodiče bývají nejistí ve výchově svých dětí. Zůstanou-li v prostředí sociálně problematickém, pak se jejich deprivací postižení může ještě dále prohlubovat. Při rozboru motivace různých trestných činů a při hodnocení osobnosti jejich pachatelů se jako významný činitel ukazuje právě prožitá deprivace, ať už rodinná nebo ústavní.

Psychická deprivace je vážné narušení psychického vývoje a může se projevit v celé struktuře osobnosti, v chování, v sociálním začlenění, v celé životní orientaci. Projevem psychické deprivace je podle prof. Zdeňka Matějčka i specifická nepřipravenost ústavních dětí porozumět světu práce. Mladí dospělí z dětských domovů mají problémy s přijetím zaměstnání, se zátěží, které s sebou tato oblast přináší. K nápravě může pomoci dostatek pozitivních pracovních vzorů, které by děti měly potkávat ve svém blízkém okolí.

Vyrovňování se s psychickou deprivací:

Jedinci se s citovou deprivací snaží nějak vyrovnat. Jedná se o nalezení náhradního objektu pro uspokojení základní citové potřeby, jež není uspokojována matkou. Dále se jedná o substituční jednání, záměrné uspokojování tělesných potřeb, jako náhrad citových potřeb nebo o rezignaci a odmítání dalších citových vazeb.⁸³

Psychická subdeprivace

Matějček podstatu subdeprivace přirovnává k ledovci, jenž nad hladinu vyčnívá v podobě nějaké patologie, jejíž částečnou příčinou je deprivace. Ale pod hladinou jsou další příčiny, podmínky, ze kterých patologie vyrůstá. Pro socialitu je citové strádání úrodnou půdou.⁸⁴

Příklad toho, jaký vliv má dětský domov na budoucí život jedince je možné nalézt v prezentaci výzkumného projektu „Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace“.⁸⁵ Realizace proběhla na základě dlouhodobého sledování 60 dětí z dětských domovů, přesně od roku 1965. Dalšími skupinami byli lidé vyrůstající v náhradní rodinné péči a kontrolní skupina nechtěných dětí. Cílem projektu bylo poznání životní situace a vývoje osobnosti už dospělých lidí, kteří v dětství vyrůstali

⁸³ Tamtéž

⁸⁴ MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*. Praha : Karolinum, 2005. s. 198-199

⁸⁵ MATĚJČEK, Z.; BUBLEOVÁ, V. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha : Psychiatrické centrum, 1997. s. 58-64.

v deprivacním prostředí. V celkovém výsledku dopadla skupina dětí z dětských domovů, v době výzkumu čtyřicetiletých lidí, jako jedinci, kteří disponují nízkou sociální kompetencí, jejich úroveň školního vzdělání a současného zaměstnání je nízká vzhledem k výsledkům inteligenčních testů ve starším školním věku, jejich sociální integrace je nízká se zřetelnou mužsko-ženskou diferenciací v neprospěch mužů a jejich hodnocení trestů v dětských domovech během dětství je negativní, s pocitem nespravedlnosti. Velmi zajímavá je mužsko-ženská diferenciace vývoje osobnosti pod vlivem psychické deprivace. Muži zůstávají častěji svobodní, více uvádějí obtíže v mileneckých vztazích, a to už od mladého věku, a mají za sebou častěji zkušenost s kriminální činností a následnými sankcemi.

K výzkumu je potřeba dodat, že v době dětství této skupiny měl dětský domov a další ústavy ráz klasického zařízení kolektivní výchovy. Systém ústavů byl pevně dělen podle věků a i v rámci jednotlivého domova byly výchovné skupiny tvořeny také podle věku. V současné době je situace v mnoha ústavech velmi odlišná. V rámci domovů fungují rodinné buňky, které jsou tvořeny různě starými dětmi a přednostně jsou spolu sourozenci.

4. ODCHOD MLADÝCH DOSPĚLÝCH Z DĚTSKÉHO DOMOVA DO REÁLNÉHO PROSTŘEDÍ

Odchod z dětského domova znamená pro jedince velkou změnu. Tato změna je dána tím, že z prostředí, kde mají mladí lidé všechno zajištěno a všechno má svůj řád, se dostanou do světa, kde se o všechno musejí postarat sami. Pevné vztahy a jistoty, se kterými mohli vždy počítat, už nefungují.

V osmnáctém roce života, tedy v době dovršení zletilosti může mladý dospělý z dětského domova odejít. V případě, že zletilý ještě nemá ukončenou přípravu na budoucí zaměstnání, může požádat, aby mu byl pobyt v dětském domově prodloužen. To je možné na základě sepsání smlouvy mezi ním a zařízením, kde chce zůstat, nejdéle však do 26 let. Pokud ale chce v osmnácti letech opustit ústav, i když ještě studuje, má nárok tak učinit. Dětský domov má však možnost požádat o prodloužení nařízení ústavní výchovy o jeden rok, pokud hrozí nebezpečí, že zletilý nedokončí přípravu na budoucí zaměstnání. K tomuto kroku se ale dětské domovy uchylují s velkou opatrností, protože tento akt by mohl být v mnoha případech kontraproduktivní.⁸⁶

Podle výzkumu,⁸⁷ který se zabýval právy a potřebami mladých lidí odcházejících z dětských domovů, nemá více než třetina těchto lidí ukončené vzdělání a téměř polovina se vrací do prostředí své původní problematické rodiny. Většina mladých dospělých odchází z dětského domova brzy po dosažení věku osmnácti let. Jsou tedy velmi mladí a ještě sociálně nezralí. Řeší problémy s bydlením, hledáním zaměstnání a začleněním se do společnosti. Nesnadné to mají jak jedinci, kteří v rámci ústavu fungovali dobře, tak i ti, kteří měli s řádem a pravidly problémy. Nejsou totiž dostatečně vybaveni schopnostmi obstát v reálném světě. Situaci mnohdy ještě zhoršuje fakt, že se nemají na koho obrátit, v případě jakýchkoliv problémů nemají koho požádat o pomoc, protože většinu kamarádů mají z dětského domova.⁸⁸

⁸⁶ viz příloha č. 3. Rozhovor s vedoucím vychovatelem DD Písek.

⁸⁷ Výzkum Střediska náhradní rodinné péče ve spolupráci s Pražskou správou nemovitostí a. s. se zabýval právy a potřebami mladých lidí odcházejících z dětských domovů, *Náhradní rodinná péče*, 2004, roč. 6, č. 3, str. 34.

⁸⁸ ŠLESINGEROVÁ, K. Jací mladí lidé odcházejí z dětských domovů po dosažení zletilosti II, *Náhradní rodinná péče*, 2004, roč. 6, č. 3, str. 34.

Mladí dospělí, kteří mají svou původní, i když ne zcela funkční rodinu, se do ní po odchodu z domova většinou chtějí vrátit. Pokud i rodina projeví zájem, tak se tam také zpravidla vracejí. Rodina jim může pomoci překonat rizika přechodu z ústavní péče. Nebo naopak může jeho šance na začlenění do společnosti omezit tím, že není připravena a schopna mladého dospělého přijmout. Možným řešením tohoto problému je podpora udržení kontaktu dítěte s rodinou po dobu ústavní výchovy a snaha, aby ji dítě mohlo alespoň navštěvovat.

Existuje také možnost vyhledávat a připravovat zájemce o hostitelskou péči, aby dítě mělo možnost návštěv ve fungující rodině s perspektivou dalších kontaktů, případně s výhledem na pěstounskou péči. Stálý pozitivní kontakt s nějakou rodinou nebo osobou mimo ústav může kladně ovlivnit vývoj dítěte a také zvýšit jeho šance v době, kdy z dětského domova odejde.⁸⁹

4. 1. Povinnosti státu vůči mladému dospělému, který opouští dětský domov

Zákon stanoví,⁹⁰ že dítěti, jemuž byl ukončen pobyt v zařízení,⁹¹ se podle jeho skutečné potřeby v době propuštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem poskytne věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek v hodnotě nejvýše 15000,- Kč. Dále se dítěti ve spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dětí poskytuje poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce, a dále je mu po opuštění zařízení poskytována poradenská pomoc při řešení tíživých situací.

Ředitel zařízení má povinnost informovat nejméně 6 měsíců před propuštěním obecní úřad obce s rozšířenou působností. Po další dva roky po odchodu má dětský domov povinnost ve spolupráci s OSPOD poskytovat mladému člověku pomoc a určité zázemí. Zároveň osoby opouštějící ústavní zařízení mají nárok na pomoc sociálního kurátora a

⁸⁹ *Máme systém péče o ohrožené děti, nebo jen změt' aktivit?* Lednový kulatý stůl SKAV a SVP PedF UK byl věnován závažnému tématu péče o ohrožené děti. Proto není divu, že převažovali pracovníci z této sféry, ze základních škol a z krajských úřadů. Nechyběli ani inspektoři, pracovníci ministerstva školství, fakult a ústavů. Dostupné z: <[www. http://www.ucitelskelisty.cz/Ucitelskelisty/Ar.asp?ARI=103430&CAI=2150](http://www.ucitelskelisty.cz/Ucitelskelisty/Ar.asp?ARI=103430&CAI=2150)>

⁹⁰ § 33 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

⁹¹ Důvody ukončení pobytu v zařízení jsou uvedeny v § 24 odst. 6 písm. b) a c) zákona č. 109/2002 Sb.,

právo ho v posledních 6 měsících před odchodem navštívit.⁹² Záleží ale na konkrétním jedinci, jak možností pomoci využívá a jak udržuje kontakt s domovem a s kurátorem.

4. 1. 2. Sociální kurátor

Pro mladého dospělého, který opouští dětský domov, je práce sociálního kurátora velmi významná. Jeho pomoc je určena osobám starším osmnácti let. Mezi klienty sociálního kurátora patří lidé, kteří se vracejí z výkonu trestu, z psychiatrické léčebny, kteří se stali oběťmi trestných činů, nemající kde bydlet a především mladí dospělí, po skončení ústavní výchovy nebo pěstounské péče. Sociální kurátor má být vedením ústavu vyzooměn o tom, že ze zařízení bude odcházet plnoletý mladistvý a to ještě před ukončením ústavní výchovy. I když se dítěti v ústavu dostane kvalifikovaná informace o možnosti spolupráce se sociálním kurátorem po ukončení ústavní výchovy, záleží pouze na něm, zda tak učiní. Spolupráce se sociálním kurátorem je pro každého dobrovolná.

Mezi služby, které může sociální kurátor mladým dospělým poskytnout, patří poradenství, některé drobné úkony k zabezpečení životních potřeb, asistence, finanční a věcné dávky a krizová intervence v případě obětí trestných činů. Spolupráce mezi dětským domovem a sociálním kurátorem je velmi důležitá a je nutné ji zahájit nejméně půl roku před odchodem klienta z DD.⁹³

Problematická je praxe, kdy sociální kurátor je pro dítě novým neznámým člověkem. Celý pobyt v ústavu se dítě setkává buď se sociálním pracovníkem, nebo kurátorem pro mladistvé. V osmnácti letech ale přechází ke kurátorovi pro dospělé. Vztahy, které byly pracně budovány po řadu let a mohly tak vytvořit i potencionální důvěru mezi pracovníkem a dítětem, končí. Klient je opět na začátku budování nového vztahu

⁹² ŠLESINGEROVÁ, K. Mladí lidé odcházejí z dětských domovů po dosažení zletilosti II, *Náhradní rodinná péče*, 2004, roč. 6, č. 3, str. 34.

⁹³ MATOUŠEK, J. *Význam role sociálních kurátorů*. 2008. Dostupné z: <<http://ucitelskelisty.ceskaskola.cz/Ucitelskelisty/Ar.asp?ARI=103430&CAI=2150>>

Mgr. Jan Matoušek, vedoucí oddělení sociální prevence v Černošicích, přiblížil účastníkům kulatého stolu SKAV a SVP PedF UK 17. 1. 2008 na téma »Máme systém péče o ohrožené děti, nebo jen změř aktivit?« práci sociálního kurátora

⁹⁴ K tématu odchodu dětí do reálného prostředí se vztahuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

⁹⁵ ŠLESINGEROVÁ, K. Mladí lidé odcházejí z dětských domovů po dosažení zletilosti II, *Náhradní rodinná péče*, 2004, roč. 6, č. 3, str. 34.

novým pracovníkem. To s sebou nese určité riziko nedůvěry i nejistoty a navázání pozitivního vztahu se nemusí vždy podařit.⁹⁴

4. 2. Možnosti a problémy, které řeší jedinec po odchodu z dětského domova

Po odchodu z dětského domova se mladí lidé nejčastěji, potýkají se zajištěním bydlení a práce, ale také s navazováním a udržováním vztahů. V časopise Náhradní rodinná péče⁹⁵ byl uveřejněn již zmíněný výzkum, v němž byli pracovníci domů na půl cesty dotazováni na problémy, na které mladí lidé opouštějící ústavy nejvíce narážejí. Pracovníci uváděli zejména: „chybějící sociální zázemí po odchodu z DD, přetrvávající pocit závislosti na pomoci druhých, mladí lidé očekávají, že vše dostanou a že se o ně někdo postará. Dále mají problém s navazováním vztahů, nejsou schopni reálně odhadnout situaci a plánovat budoucnost (neschopnost cílevědomě na sobě pracovat, často žijí ze dne na den)“.⁹⁶ Největší problém, na který po opuštění ústavního zařízení narážejí, je snížená nebo nízká schopnost adaptovat se ve společnosti a zastávat různé společenské role.

Situace kolem adaptace s sebou přináší nutnost zvýšených nákladů státu na řešení problémů. Tyto náklady spočívají v poskytování sociálních dávek, podpory v nezaměstnanosti, sociálních služeb.⁹⁷

Analýza MV ČR a MŠMT prokázala, že z ústavu odcházejí jedinci nezralí, nespolehliví, nezdrženliví.⁹⁸ Vliv vrozených dispozic je silnější, než vliv výchovy. Přesto ale ústavní výchova vytváří pro každého umístěného jedince možnost pozitivní změny.⁹⁹

4. 2. 1. Problémy s bydlením

Zajištění bydlení je sociální problém, který se týká především mladé generace. Sak uvádí,¹⁰⁰ že při řešení bytové problematiky hraje významnou roli ekonomická situace

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ Jedná se o azylová zařízení, domy na půl cesty, krizová centra, denní centra, léčebny pro drogově závislé, náklady trestních řízení a náklady na pobyt ve věznicích atd. Uveřejněno v Zpráva o stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v ČR, 2002, projekt Proměna, str. 55.

Dostupné z: <<http://www.varianty.cz/download/>>

⁹⁸ Zralost jako vztah věku a skutečného vývoje.

⁹⁹ MATOUŠEK, J. vedoucí oddělení sociální prevence v Černošicích, přiblížil účastníkům kulatého stolu SKAV a SVP PedF UK 17. 1. 2008 na téma »Máme systém péče o ohrožené děti, nebo jen změř aktivit?« práci sociálního kurátora.

mladého člověka a jeho rodičů. Dalším významným faktorem je lokalita, ve které jedinec byt hledá.

Oblast sociálního bydlení nezahrnuje povinnost obcí poskytnout pomoc a podporu dítěti, které se vrací z ústavní výchovy po dosažení zletilosti. Ačkoliv má dítě stále trvalé bydliště v katastru obce, nemá obec vůči takovému dítěti žádné povinnosti uložené zákonem. Ačkoliv primární odpovědnost za dítě nese rodina a po dosažení zletilosti a dokončení přípravy na zaměstnání je takovýto člověk zodpovědný sám za sebe, tak vzhledem k prožitým rokům života v ústavním zařízení, které byly po odejmutí z rodiny nařízeny státem, by měl mít stát morální a etickou povinnost poskytnout mu pomoc a podporu při začlenění se do tzv. běžné společnosti.

Téměř polovina mladých lidí se nemá po odchodu z dětského domova po dosažení zletilosti kam vrátit, protože jeho vazby s původní rodinou jsou zpřetrhány. Situaci částečně, ale neplošně řeší domy na půl cesty, které jsou primárně určeny pro tyto klienty. Dočasnou alternativu zajišťují i azylové domy, které jsou také zřizovány neziskovými organizacemi. Zodpovědnost státu, respektive obcí zůstává zapomenuta. Obec nemá povinnost, ani zájem situaci takového občana řešit, například nabídkou dočasného sociálního bydlení nebo poskytnutím sociální asistence. V publikaci „Děti z ústavů“¹⁰¹ je mezi jinými návrhy na zlepšení situace sanace rodiny a tedy i mladého dospělého, který po dosažení zletilosti opustil ústav, uvedena povinnost obce, stanovená zákonem, zajistit sociální byt a sociálního asistenta pro tohoto jedince.

4. 2. 2. Problémy se zaměstnáním

Současně s otázkou bydlení musí být řešena i otázka zaměstnání. Základní a nejčastější motivací pro hledání zaměstnání je mzda. Jde o zabezpečení základních existenčních podmínek, uplatnění dovedností, schopností, kvalifikace a uspokojení řady sociálních potřeb, jako je potřeba být užitečný druhým, potřeba sociální kooperace, sociální uznání a další.¹⁰² Ať už mladý člověk bydlí u rodičů, v domě na půl cesty, nebo jiném zařízení, musí hospodařit s určitou finanční částkou. Musí si zajistit základní potřeby nutné k životu, jako je například zaplacení nájmu, stravování, dopravy, výdaje za lékaře, ale i kulturní a společenské vyžití, případně studium.

¹⁰⁰ SAK, P; SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha : Svoboda servis. 2004. s. 173.

¹⁰¹ BITTER, P. *Děti z ústavů*. 2007. Praha: Liga lidských práv, 2007, s. 45. Dostupné z: <<http://www.llp.cz/cz/temata/prava-deti/deti-z-ustavu/publikace>>

¹⁰² SAK, P; SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha : Svoboda servis. 2004. s. 173.

Možnosti překonání obtíží spojených se samostatným životem mladého člověka po odchodu z dětského domova

Mladým lidem ocitajícím se po odchodu z DD v kritické životní situaci, je nabízena možnost sociálního bydlení v domech na půl cesty a podobných zařízeních, viz pozn. 97. Jejich počet je ovšem malý a neuspokojuje plně poptávku. Specifickou činností těchto zařízení je nabídka pomoci odborníků, kteří se snaží naučit mladé lidi základním dovednostem pro život ve společnosti. Jedná se o službu sociální intervence, která představuje časově omezenou službu ve formě dočasného ubytování, dohledu, pomoci při řešení obtížných životních situací a při rozvoji psychosociálních dovedností. Je to vlastně „náplast na ránu, jež je podávána dezorientovaným mladým lidem bez zázemí, silných emočních vazeb a zdravých sociálních vztahů, kteří často nevědí, jak se svým životem mimo ústavní zařízení naložit.¹⁰³

Výzkum¹⁰⁴, jenž provedlo Středisko náhradní rodinné péče, doporučuje stanovit jednu odpovědnou osobu, která by spolupracovala s tímto mladým člověkem již v době, kdy je ještě v ústavu a pak by ho provázela při jeho odchodu a při hledání si místa ve společnosti. Dále navrhuje vypracovat pro mladého člověka individuální plán, na němž se budou podílet jak on, tak kurátor nebo sociální pracovník, pracovník DD a další možné zainteresované osoby. Plán by měl obsahovat časový harmonogram příprav na odchod a vlastní odchod z DD. Tomu odpovídá vytvoření tzv. Individuálního plánu.¹⁰⁵

Vedle bydlení si mladí dospělí musí sehnat a udržet práci. Službou, která by měla pomoci mladým lidem získat základní pracovní návyky, je možnost chráněného zaměstnání. Jedná se o službu umožňující pomoci lidem, kteří by s hledáním a udržením práce na běžném pracovním trhu měli velké obtíže, často by selhávali nebo neplnili z různých důvodů požadavky zaměstnavatele. Potřebují individuální dlouhodobou a průběžně poskytovanou podporu před i po nástupu do práce. Jedná se o tzv. podporované zaměstnání.

¹⁰³ MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, J., KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha :Psychiatrické centrum, 1997, str. 57-58.

¹⁰⁴ Výzkum Střediska náhradní rodinné péče ve spolupráci s Pražskou správou nemovitostí a. s. se zabýval právy a potřebami mladých lidí odcházejících z dětských domovů, *Náhradní rodinná péče*, 2004, roč. 6, č. 3, str. 34.

¹⁰⁵ Více v kapitole 2. 6. 1. Individuální plánování u dětí z dětských domovů. s. 32.

4. 2. 3. Podporované zaměstnání

Smyslem podporovaného zaměstnávání je vyrovnávání příležitostí pro pracovní uplatnění lidí, kteří v důsledku zdravotního či jiného znevýhodnění mají ztížený přístup na trh práce. V důsledku toho mohou být omezeni ve svém společenském uplatnění. V rámci této služby je poskytována podpora rovněž zaměstnavatelům uživatelů služby. Cílovou skupinou podporovaného zaměstnání jsou lidé, jejichž schopnosti získat a udržet si zaměstnání jsou sníženy a z důvodu snížených schopností udržet si zaměstnání potřebují odbornou individuální oporu postavenou na osobní pomoci. Mezi hlavní cíle patří umožnit těmto lidem získat a udržet si vhodné zaměstnání, zvýšit jejich míru samostatnosti v oblasti práce a posílit pracovní návyky a motivaci k dalšímu profesnímu rozvoji.

Práce, která je poskytována, musí být na otevřeném trhu, musí být stabilní, její náplň by měla být smysluplná a hodnotná. Zaměstnanec, uživatel podporovaného zaměstnání, pracuje za rovných podmínek, které odpovídají jeho nárokům a potřebám na vykonání práce.

Podporované zaměstnání je orientované na konkrétního uživatele a konkrétního poskytovatele služeb. Jedná se o kontinuální službu, která sleduje jak získání, tak udržení si zaměstnání. Podpora je poskytována prostřednictvím vyškoleného pracovního týmu jak uživateli služby, tak i poskytovateli, tedy zaměstnavateli. Jedná se o časově omezenou službu přizpůsobující se individuálním potřebám zaměstnávajícího i zaměstnavatele. V zájmu zachování nebo získání zaměstnání lze službu poskytnout opakovaně. Podstatným prvkem služby je pomoc poskytovaná přímo na pracovišti, v co nejpřirozenější podobě. Její podstatou je poskytování osobní pomoci jako například poradenství, osobní doprovázení, individuální konzultace, zastupování, pracovní asistence apod. Množství podpůrných aktivit je adekvátní k aktuálním potřebám zaměstnávajícího. Součástí podpory je příprava k práci. Zaměřuje se na zvládnutí dovedností přímo i nepřímo souvisejících s pracovním uplatněním a dává uživateli možnost aktivně se účastnit hledání práce či dojednávání podmínek podpory. Uživatel služby má možnost rozhodovat o vlastním pracovním uplatnění. V rámci této služby existuje systém, který sleduje spokojenost uživatelů dalších zájmových skupin.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Pro MŠMT zpracovala ČÁKIOVÁ, J. 2006. Dostupné na <http://www.icm.cz/podporovane-zamestnani>
Dostupné z: <<http://www.unie-pz.cz/index.php/pz/14>>

Podporované zaměstnání probíhá prostřednictvím tzv. sociálních firem.

4. 2. 4. Sociální firma

Sociální firma představuje model, jehož smyslem je zaměstnávání lidí, kteří jsou nějakým způsobem znevýhodněni na trhu práce. Kromě lidí s různým zdravotním handicapem, lidí užívajících drogy nebo se léčí z drogové závislosti se jedná i o lidi bez domova a také mladé dospělé z dětského domova, kteří obtížně hledají a udržují si zaměstnání.

Jedná se o způsob zaměstnávání, kdy určité procento zaměstnanců ve firmě tvoří skupina různým způsobem znevýhodněných osob. Podle Pavla Nováka (nezisková organizace Fokus Praha) by měla firma takto znevýhodněných osob zaměstnávat přibližně 30%.¹⁰⁷ Tento podíl by měl zajistit dobré podmínky pro potřebnou socializaci znevýhodněných a zároveň by měl udržet firmu v silném postavení v konkurenčním prostředí. Součástí práce v sociální firmě by měla být podpora těchto osob při začleňování do pracovního procesu a během něho. Tato sociální a psychologická pomoc by se ale měla uskutečňovat mimo sociální firmu. Sociální firma by měla zůstat stále firmou a měla by být schopna si na sebe alespoň z poloviny vydělat, neměla by žít pouze z dotací. Fungování sociálních firem by mělo být podle Nováka vyvážené v oblastech podnikání, zaměstnávání a podpory.

Přínosem sociálních firem je, že udržují znevýhodněné osoby na trhu práce a nemusí jim být vyplácena státní podpora v nezaměstnanosti. Tyto firmy tak přispívají ke snižování stigma a k sociálnímu začleňování. Pro mladé lidi z dětských domovů představuje práce v této firmě možnost navázání nových sociálních vazeb a osobních vztahů. Sociální firma je přínosná pro znevýhodněné i pro společnost.

V rámci projektu „Sociální firma – kavárna/galerie Rozmar“, který je jednou z aktivit obecně prospěšné společnosti Rozmarýna má v budoucnu vzniknout další sociální firma. Cílovou skupinou tohoto projektu jsou mladí lidé ze sociálně znevýhodněného prostředí. V projektu je uveden rozdíl mezi sociální firmou a tréninkovou kavárnou. V prvním případě, který je vhodný pro jedince schopné se plně integrovat, jsou znevýhodnění klienti zaměstnávání vedle běžného zaměstnance a principem je

¹⁰⁷ PAULUS, M., MATĚJÍČKOVÁ, R. *Co je sociální firma?* 2007. Rozhovor s pracovníkem občanským sdružením Fokus Praha, kde byl v letech 2005-2007 realizován projekt „Rozvoj sociální firem“, podle britského modelu sociální firmy. Dostupné z: <www.rohlas.cz>

ekonomická soběstačnost. Naopak tréninková kavárna zaměstnává klienty pouze s terapeuty, je většinou ekonomicky nesoběstačná a je vhodná spíše pro klienty s trvalým znevýhodněním.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Dostupné z: <www.rozmaryna-ops.cz>

5. NÁSLEDNÁ PÉČE O MLADÉ LIDI PO JEJICH ODCHODU Z DĚTSKÉHO DOMOVA

Podle Jiřího Pilaře v současné době chybí propracovaný systém následné sociální péče pro absolventy dětských domovů a dalších ústavů.¹⁰⁹

Práce s mladými lidmi po odchodu z dětského domova se řadí mezi sociální služby.

Obecně, v širším kontextu vymezuje Oldřich Matoušek sociální služby jako služby, které „jsou poskytované lidem společensky znevýhodněným, a to s cílem zlepšit kvalitu jejich života, případně je v maximální možné míře do společnosti začlenit, nebo společnost chránit před riziky, jichž jsou tito lidé nositeli. Sociální služby proto zohledňují jak osobu uživatele, tak jeho rodinu, skupiny, do nichž patří, případně zájmy širšího společenství.“¹¹⁰ Do tohoto obecného vymezení spadají služby poskytované různými resorty. Například: Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy má na starost výchovné ústavy pro děti a mládež, Ministerstvo zdravotnictví kojenecké ústavy. Služby, jejichž cílovou skupinou jsou bývalí klienti dětských domovů, spadají do oblasti řízené Ministerstvem práce a sociálních věcí (dále jen MPSV).

Zřizovatelem sociálních služeb mohou být v rezortním pojetí – obce, kraje, MPSV. V nestátním sektoru jsou to občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, církevní, právnické osoby a nadace. Nadace mohou činnost poskytovatelům pouze financovat, nemohou být zřizovateli.

Služby sociální intervence

Mladí, kteří opustili dětský domov, mají možnost využít sociálních služeb, jejichž fungování garantuje stát ve spolupráci s neziskovým sektorem.

Mezi sociální služby, jež spadají do systému sociálního zabezpečení, patří služby sociální prevence. Preventivní charakter činností splňují služby sociální intervence. Jsou určeny osobám, jež se přechodně ocitly v mimořádně obtížných poměrech nebo jejichž způsob života vede ke konfliktu se společností. Mezi služby sociální intervence patří základní a odborné sociální poradenství, terénní sociální práce, socioterapie, krizová pomoc a zabezpečení podmínek na přežití.

¹⁰⁹ PILAŘ, J. *Současný stav, východiska a perspektivy ústavní péče ve školských zařízeních aneb nejen děti utíkají před svými problémy*. Dostupné z: <http://ucitelske-listy.cz/files/soubory/Pilar_Ustavni_pece.ppt>

¹¹⁰ MATOUŠEK, O. *Sociální služby*. Praha : Portál. 2007. s. 9.

Služby sociální intervence mohou být poskytovány v těchto zařízeních: nízkoprahová centra, krizová lůžka, terapeutické komunity, poradny pro rodinu a manželství, kontaktní centra, domovy pro matky s dětmi, azylové domy, noclehárny, zařízení pro denní pobyt osob bez přístřeší a domy na půl cesty. Cílovou skupinou domů na půl cesty jsou právě mladí lidé, kteří opustili po dovršení zletilosti dětský domov.¹¹¹

5. 1. Domy na půl cesty jako šance pro mladé lidi po odchodu z dětského domova

Domy na půl cesty patří mezi služby sociální intervence a v České republice jsou poskytovány zejména neziskovými organizacemi. Aby domy na půl cesty mohly fungovat jako sociální služba, musí být registrovány v síti sociálních služeb. To jim umožní žádat o podporu z dotací MPSV ČR, kterou rozdělují krajské úřady. Zaregistrované subjekty mají možnost dále získat akreditaci, která má zvýhodňovat přístup k veřejným prostředkům v rámci dotačních prostředků a je jakousi značkou kvality pro klienty a další instituce. Jedná se o zařízení určená pro dívky a chlapce ve věku 17 – 26 let, kteří opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, poskytující pobytové služby na přechodnou dobu. Chlapci a dívky mohou odejít do domu na půl cesty hned z dětského domova nebo až tehdy, když se jim zdají jejich obtíže v samostatném životě neúnosné a nevědí si se svou situací rady.

Cílovou skupinou domů na půl cesty jsou osoby se syndromem ústavní závislosti (dále OSÚZ). Tímto termínem rozumíme „osoby, jejichž životní situace je determinovaná předchozím dlouhodobým pobytem v ústavním zařízení, například dětském domově, nemocnici, psychiatrické léčebně. Integrace osob se syndromem ústavní závislosti do života mimo ústavní zařízení je silně ovlivněna návykem na ústavní režim, ústavním zajištěním každodenních potřeb a z toho plynoucí omezenou schopností samostatného uspokojování osobních potřeb, strukturace života, rozhodování o životních cílech a strategiích.“¹¹²

Mezi základní činnosti této služby patří: poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování

¹¹¹ ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. II. část – Sociální péče*. Praha : Karolinum. 2001. s. 137-147.

¹¹² MUSIL, L. *Kultura poskytování osobních sociálních služeb: případová studie domu na půl cesty, 1. fáze výzkumu*. Praha : VÚPSV, 2002. Dostupné z: <www.vupsv.cz>

práv a zájmů. Služba se poskytuje za úplatu. Podle vyhlášky¹¹³ je maximální výše úhrady za poskytování sociálních služeb v domech na půl cesty, včetně provozních nákladů souvisejících s poskytnutím ubytování, 90 Kč měsíčně. Nejedná se o služby v pravém slova smyslu. Podstatou práce domů na půl cesty je naučit své klienty samostatně se orientovat a fungovat ve společnosti. Oproti péči a opatrování v ústavu by měli být pracovníci v domech na půl cesty průvodci, kteří pomáhají k osamostatňování. Tím by měla být podporována zodpovědnost za vlastní chování a jednání a motivace k vytyčování a plnění vlastních cílů a požadavků.

5. 1. 1. Důležité služby domů na půl cesty:¹¹⁴

Poskytnutí ubytování a stravování

Ubytování a stravování je nejaktuálnější problém jedince. Proto mu zajištění této služby poskytuje dočasnou stabilizaci a možnost se soustředit na ostatní problémy. Při řešení těchto problémů dává DPC klientovi možnost podívat se na svou situaci s nadhledem a systematicky ji za pomoci odborného personálu DPC řešit. Klient částečně na tuto službu přispívá.

Poradenství

Prostřednictvím této služby se klientovi dostává opory a pomoci při orientaci v různých oblastech života. Konkrétně se jedná o respektování společenských norem, pomoc v partnerských a rodičovských vztazích, fungování ve společenství komunity, jakým je DPC. Řeší se otázky budoucnosti a konkrétních kroků vedoucích ke konkrétním cílům.

Výchovně vzdělávací a aktivační služby

Klient, který přichází do DPC, se musí podvolit pravidlům a zásadám fungování zařízení. Ideální je, když si podmínky domu dovedou klienti zvnitřnit a řídit se jimi. Pokud klienti nemají dokončené vzdělání, snaží se pracovníci nabídnout rekvalifikaci nebo alespoň pomoc při hledání odpovídajícího zaměstnání, které vede k jejich osamostatnění.

¹¹³ Vyhláška č. 505/2006 zákona o sociálních službách Sb.

¹¹⁴ BARÁK, M. *Tvorba sociálního programu*. Diplomová práce. Fakulta sociálních studií MU. Brno, 2006. 33-34 s.

Pomoc při prosazování práv a služeb

Jedná se o poskytování pomoci při vyřizování různých dokladů a dokumentů na úřadech, kterými musí každý dospělý člověk disponovat. Jde o pomoc v podobě psychické podpory, fyzického doprovázení, zaštitování kontaktu a jednání klientů s nejrůznějšími úřady. Pracovníci se angažují do té míry, do jaké je klient ochoten samostatně vyřizovat konkrétní věc.

Důvodem přijetí klienta do domu na půl cesty je chybějící nebo nefunkční rodinné zázemí a neschopnost si zajistit podmínky pro samostatné fungování ve společnosti. Mnozí mladí lidé, kteří ve svých osmnácti letech musí opustit dětský domov a nemohou se vrátit k rodičům, nemají kam jít. Na svůj byt nebo podnájem nemají ještě dostatek prostředků a chybí jim znalosti a dovednosti, jak si bydlení obstarat.

Cílem je pomoci mladým lidem v procesu postupného zapojování do samostatného, běžného života a stát se tak nezávislími na systému sociální pomoci, popřípadě tuto závislost minimalizovat. Cílovou skupinou jsou mladí lidé, věkem blízcí hranici dospělosti, kteří se ocitnou v takové životní situaci, kterou vnímají jako obtížnou a naléhavou, a nejsou schopni ji řešit vlastními silami ani za pomoci blízkého okolí.

Dům na půl cesty je "něco" mezi např. dětským domovem a vlastním bytem. Zařízení není azylem, jeho cílem je doprovodit své obyvatele do samostatného života. Důraz je kladen na individuální péči a délka pobytu trvá nejdéle jeden rok.

Domy na půl cesty poskytují mladým lidem nejen nezbytné ubytování, ale také pomoc při řešení obtížných sociálních situacích. Zajišťují výcviky v psychosociálních dovednostech a v maximální míře posilují model budoucího samostatného života ve společnosti. Orientují se na rozvoj samostatnosti a společenské spoluzodpovědnosti mladých zletilých. Některé domy na půl cesty mohou být také určeny již léčeným toxikomanům, kteří ukončili léčbu drogové závislosti, ale k úplné resocializaci potřebují speciální socio-terapeutickou pomoc. V tomto případě se jedná o formu resocializačního zařízení sloužícího k přechodnému pobytu a resocializaci osob.

Dům na půl cesty se snaží poskytovat klientovi takové služby, jež by co nejvíce vyhovovaly jeho požadavkům. Spolupráce mezi klientem a zařízením vychází z vyjasnění si požadavků klientů a formy pomoci, kterou DPC nabízí. Může se stát, že klient potřebuje jinou formu pomoci, než jakou DPC nabízí, a ke spolupráci nedojde.

5. 1. 2. Tři základní etapy pobytu klienta v zařízení¹¹⁵

1. Vstup klienta do zařízení

V počáteční fázi komunikace s klientem musí vedení domu pečlivě zvážit, zda je pro konkrétního klienta zařízení vhodné a zda mu dokáže zprostředkovat služby, které potřebuje. Předpokladem pro přijetí klienta je akceptování podmínek DPC. Jedná se o přijetí a podvolení se domovnímu řádu a přijetí dohody o způsobu úhrady ubytování a stravování, souhlas s časovým ohraničením pobytu a vyjasněním si cílů, jakých chce klient během pobytu dosáhnout. Klient musí rozumět nabídce nabízených služeb. Dohoda, která je mezi ním a zařízením vytvořena, je stvrzena smlouvou.

2. Spolupráce s klientem

Klient se dostává na základě společných pravidel do péče tzv. průvodce, který má funkci osobního poradce. Pracuje s klientem individuálně a řeší s ním aktuální problémy. Jedná se o formu, kdy se průvodce snaží vytvořit takový prostor, kde by byl klient schopen aktivně řešit svou situaci. Rozhodě není smyslem práce průvodce řešit problémy za klienta. Úkolem personálu domu je poskytnout klientovi doprovázení a oporu v situacích, jež jsou pro klienta náročné. Podstatnou charakteristikou této práce je přístup ke klientovi jako k partnerovi, který má problém

3. Ukončení pobytu

Důvodem k ukončení pobytu může být pominutí důvodů, které klienta vedly k vyhledání této služby, nebo neschopnost či neochota se zařadit do chodu domu na půl cesty nebo nedodržování smlouvy mezi klientem a vedením domu. I po ukončení pobytu v DPC může bývalý klient kontaktovat pracovníky domu a žádat je o radu.

Každý dům na půl cesty vytváří svá pravidla pobytu. Mezi ty nejjobecnější patří zákaz přinášení do prostor domu alkohol a drogy, dopouštění se násilí, včetně šikany a krádeží, nutnost dodržování domácího domovního řádu a pravidelných služeb, například v kuchyni.

¹¹⁵ BARÁK, M. *Tvorba sociálního programu*. Diplomová práce. Fakulta sociálních studií MU. Brno, 2006. 34-35 s. Dostupné z: <http://is.muni.cz/info/nov_20060904_zaverecne_prace.pl>

5. 2. Dům na půl cesty – projekt občanského sdružení Dům Otevřených Možností

(DOM)

DOM – dům otevřených možností je občanským sdružením¹¹⁶. Bylo založeno v roce 1997 a jeho posláním je všestranná podpora dětí a mladých lidí, kteří vyrůstali bez rodinného a sociálního zázemí.

Jedná se o samostatnou dobrovolnou společenskou organizaci se sídlem v Praze. Obsahem práce činnosti DOMu je vytváření různorodých forem práce s mladými lidmi v psychosociální nouzi. Cílovou skupinou sdružení jsou lidé se zdravotním znevýhodněním, lidé žijící bez rodin a sociálního zázemí, a především mladí lidé s handicapem, kteří opustili některý typ ústavního zařízení. Forma práce je postavena na realizaci různých forem chráněného bydlení a na organizaci chráněné práce. Cílem je spolupráce s mladými lidmi, vedoucí k přijetí nových hodnot, postojů, stylu života, a zároveň integrace znevýhodněného člověka do společnosti. DOM svou činností navazuje na sociální poradenskou terapeutickou síť státních i nestátních institucí.

Mezi projekty dosud realizované tímto sdružením patří i projekt Dům na půl cesty. Projekt byl zahájen v roce 1999 a stále pokračuje. Na jeho prezentaci si lze demonstrovat konkrétní fungování domu a realitu pobytu klienta v takovémto zařízení. Obsahem projektu je provoz zařízení domu na půl cesty tak, aby byla možná efektivní spolupráce s klienty cílové skupiny. Mezi služby, které DPC poskytuje, patří materiální zázemí v podobě ekonomicky přijatelného bydlení, systém odborných metod a postupů, připravující klienty na samostatný život ve společnosti a umožňující terapii raných traumat a deprivace.

Cíle DOMu v každodenní spolupráci s klienty

1. Porozumět sobě i druhým – psychosociální rehabilitace založená na vztahu a práci s osobní historií a současností.
2. Být schopen užít se a bydlet – budování samostatné ekonomické samostatnosti.
3. Znat své práva a povinnosti – porozumění životu společnosti, lidským a občanským právům.
4. Umět si vyhledat a využít pomoc – osvojení znalostí a dovedností v oblasti sociální sítě, systému pomoci a podpory.

¹¹⁶ Dostupné z: <www.dom-os.cz> Adresy DPC: DOM 8, Braunerova 22, Praha 8. DOM 2, Ječná 4, Praha 2.

Tyto obecné cíle jsou v rámci individuální práce vždy citlivě a uvážlivě konkretizovány vzhledem k situaci a osobnosti klienta.

Cílovou skupinou jsou mladí lidé mezi 17 a 26 lety, kteří vyrůstali bez podpory a péče své rodiny a chybí jim zázemí, které by jim pomohlo zvládnout obtížné období vstupu do samostatného života.

Odborná spolupráce s klientem stojí na pilířích psychosociální rehabilitace, tréninku odpovědnosti a života v realitě a individuální spolupráci založené na vztahu. Z podstaty těchto základních kamenů práce vycházejí konkrétní metody a postupy práce tohoto domu na půl cesty.

Metody práce DOMu

DPC pracuje s klientem ve třech časových rovinách.

- Rovina minulosti, kde se pracuje s osobní historií, původní rodinou a sebepoznáním. Odkrývají se traumata a terapeuticky se zpracovávají.
- V rovině současnosti se pracuje s reflexí a osvojováním kroků vedoucích k úspěšnému zvládnání každodenního života.
- V rovině budoucnosti se stanovují reálné vize a cíle, plánují se konkrétní kroky, dochází k revizi a obnovování plánů.

Práce probíhá individuálně i skupinově v komunitě, která aktuálně DPC obývá. V domě žije nejvíce 10 klientů najednou a jejich společnými činnostmi jsou péče o jídlo a společné prostory, využívání a prožívání pobytu života v DPC jako součásti sociálního učení a terapeutické práce. Individuální práce probíhá prostřednictvím terapeutického vztahu, kterého se využívá k sebepoznání klienta, k sociálnímu učení a posílení motivace k řešení problémů.

Konkrétní postupy práce s klienty

Simulace běžných životních podmínek a nároků

V rámci této metody si klient hradí sám pobyt – nájem a stravu. Stará se nebo se učí starat o své záležitosti, jako jsou: úklid, praní, zamykání, jednání s okolím, opravy a údržba svého místa působení apod. Klient takto pracuje v reálných podmínkách nebo studuje.

Individuální práce

Obsahuje psychosociální rehabilitační program a navázání terapeutického vztahu s klientem. Terapeut snaží se o to, aby klient porozuměl motivaci, řeší jeho přání, problémy a nalézá cíle spolupráce, zabývá se selháním klienta, jeho doprovázením¹¹⁷ a běžnou denní realitou.

Obsahuje dlouhodobé plánování v otázkách bydlení, práce a finanční situace, pomoc a podporu při kontaktu se školou, rodinou, zaměstnavatelem a při hledání pracovního uplatnění. V rámci individuální práce probíhá i sociální trénink.

Komunitní prvky

Jde zejména o společné vaření a další související činnosti, společnou péči o dům, pravidelné komunitní setkávání pracovníků¹¹⁸ s obyvateli domu, účast klientů na provozu domu v podobě vlastní iniciativy a nápadů, co a jak udělat, zorganizovat atd. Velice důležité a prospěšné pro zdravé fungování komunity je diskutování a řešení problémů.

Zážitkové programy

Jedná se o společné plánování a realizaci výjezdových akcí, spolupráci s vnějším okolím DOMu a rozšiřování osobních zájmů klientů a rozvoj osobnosti volnočasovými aktivitami.

Fáze pobytu klientů v DOMu

Klient při svém pobytu v DOMu prochází několika fázemi, které jsou zaběhlým pravidlem časového harmonogramu pobytu pro každého klienta.

1. První kontakt

Zjišťuje se, v jaké situaci se klient nachází, a posuzuje se, zda je v možnostech domu potenciálnímu klientovi poskytnout adekvátní podmínky. Ze strany zařízení je od začátku vedena dokumentace, i když není ještě přijetí klienta jisté. Pracovníkům se osvědčilo setkávat se s potencionálním klientem mimo zařízení DOMu, protože se tak minimalizuje zklamání z případného odmítnutí klienta. O přijetí klienta rozhoduje

¹¹⁷ Jedná se o jednu z variant práce s klientem, kdy terapeut prostřednictvím individuálních setkání a rozhovorů naslouchá a pomáhá klientovi nalézat řešení jeho obtíží. Cílem je motivace klienta k aktivnímu řešení své situace.

¹¹⁸ Mezi pracovníky domů na půl cesty patří: sociální pracovnice, průvodci, terapeuti, ředitelé, dobrovolníci.

společně celý personál zařízení a hned od začátku pobytu je klientovi přidělen průvodce.

2. První den

Klient nastupuje v den, kdy má jeho průvodce službu. Průvodce klientovi ukáže celou budovu domu a společně vyberou pokoj, který je zatím provizorní. Následuje první pohovor s průvodcem a večerní uvedení a představení celé skupině klientů.

3. Klauzura

Jedná se o dvoutýdenní období, jehož smysl spočívá ve zklidnění klienta a navázání kontaktů mezi jednotlivými obyvateli a pracovníky v DOMě. V této době si klient zajistí potřebné doklady, jako je například občanský průkaz, zdravotní průkaz apod. V těchto prvních dvou týdnech tráví nejvíce času v domě v rámci aklimatizace na nové prostředí, a tak je mu současně omezen kontakt s prostředím minulým. Důležité je, aby se v této době klient důkladně poznal se svým průvodcem. Období je zakončeno podpisem smlouvy a klient se stává obyvatelem DOMu.

4. Šestinedělí

Nyní je klient již součástí provozu DOMu a začíná se pro něho zpracovávat osobní program, který by měl vést k řešení jeho problémů. Klient má možnost chodit na vycházky mimo DOM, ale má povinnost se účastnit společných akcí. Klient je přestěhován do nového pokoje, který je zařízen více domácky a evokuje bydlení trvalejšího rázu. Tento způsob bydlení poskytuje klientovi soukromí, jež personál respektuje a patří k důležitým součástem pobytu a terapie. V bytě nebo pokoji bydlí nejvýše dva klienti. Klientův průvodce je mu nablízku a poskytuje mu oporu a možnou radu.

5. Půlroční

Jde o dobu šesti měsíců ode dne příchodu klienta. Během této doby by si měl klient zpevnit návyky a společně s průvodcem stanovit vizi, ke které se bude snažit přibližovat. Klientovi je dáváno více důvěry a může trávit více času mimo DOM. Po domluvě s průvodcem si může zvat návštěvy.

6. Nájemník

Klient je zabydlen, je více samostatný a své pokroky konzultuje s průvodcem. Informuje ho o svém volném čase, ale není ve svém konání omezován. Stále dodržuje pravidla DOMu. S klientem je pracováno v zájmu co největšího osamostatnění. Na konci této fáze klient odchází do samostatného života.

7. Přerušeni

Podle individuálních podmínek je přerušeni pobytu možné. Důvodem může být dobrovolný odchod klienta, porušení řádu, atd. I přes odchod z DOMu mohou klienti nadále spolupracovat ambulantní formou se svým průvodcem nebo docházet na některé programy a akce DOMu.¹¹⁹

Pravidla DOMu

Pravidla jsou známa všem klientům a mají předcházet konfliktům. Shodují se s obecnými výše popsanými pravidly. Navíc je zde zmíněno pravidlo o navázání partnerského vztahu mezi klienty. O tomto vztahu hovoří s průvodcem, popřípadě se skupinou. Ctí se zde pravidlo otevřenosti.

Vztah mezi klienty DOMu není porušováním řádu, avšak neměl by rušit společný život v DOMu. Klient si musí být vědom, že důležitost by měl přikládat především k pozitivnímu výsledku pobytu v zařízení.

Denní program DOMu

DOM má stanoven denní program, který se přizpůsobuje fázi, ve které se konkrétní klient nachází.

Obecná pravidla

- Ráno klienti vstávají do školy, do práce a za svými povinnostmi. Ti, kteří zůstávají v DOMě, vstávají v půl osmé a snídají. V devět hodin se společně debatuje o následném programu dne.
- Dopoledne mají klienti možnost využít program nabízený pracovníkem. Není možné lenořit. Za mzdu mají možnost pracovat v košíkářské dílně, minimálně 4 hodiny denně.
- Odpoledne mají klienti volno, pouze služba připravuje s dobrovolníkem večeři.
- Cílem pracovníků je, aby se společné večeře účastnilo co nejvíce klientů.
- Večerní setkání je čas, kdy se hodnotí průběh dne a vyřizují se běžné provozní záležitosti. Po setkání mají klienti volno s možností využít nabídky některé z činností nabízené pracovníkem.

¹¹⁹ Dostupné z: <www.dom-os.cz>

Odchod klientů z DPC „Jak žít dál“

I přes úspěšný pobyt v domě na půl cesty se může objevit komplikace a neúspěch při přechodu do normálního života. Podle zkušeností občanského sdružení DOM bývá příčinou neúspěchu problém bydlení ve veřejných ziskových ubytovnách. Za tímto účelem byl realizován program BYDLO. Navazuje na domy na půl cesty. Jedná se o tréninkové byty pro absolventy DPC, kteří jsou zdatnější a samostatnější. Podpora a pomoc je již minimální, terapeut za klienty dochází pouze jednou týdně.

Příklad dalších projektů občanského sdružení DOM

- DOM TYKADLO, jehož cílem je informovat instituce a jejich pracovníky o problematice cílové skupiny a preventivně informovat potenciální klientelu.
- DOM JOB pomáhá nezaměstnaným klientům úspěšněji vstoupit na trh práce a zajišťuje přechodné podporované zaměstnání.

5. 3. Hodnocení domů na půl cesty a jejich nejčastější problémy

Kvalitu služeb domů na půl cesty, lze posuzovat podle obecných standardů. Tyto standardy mají sloužit jako metodický nástroj pro kontrolu kvality. Standardy mají pomáhat v orientaci klienta. Některá kritéria standardů mají charakter objektivně zjištěných dat (např. kolik klientů žije dohromady v jednom pokoji,...) a některá jsou subjektivnější a hodnocení jejich naplnění je závislé na tom, kdo je hodnotí.

Okruhy pro jednotlivá kritéria standardů

- 1. Kvalita prostředí** – uspořádání budovy, vnější a vnitřní vzhled, vybavenost a přizpůsobení potřebám obyvatel, zdravotní nezávadnost, hygiena stravování, protipožární prevence, bezpečnost prostředí, atmosféra a integrace do společnosti.
- 2. Kvalita personálu** – pravidla výběru a přijímání personálu, prosazování postupů odpovídajících dobré praxi, pracovní angažovanost, vzdělávací potřeby pracovníků, podpora začínajících pracovníků, dohled a podpora všech pracovníků, školení a vzdělávání všech pracovníků a vedoucích pracovníků, podpora týmové spolupráce.
- 3. Kvalita péče** – respekt k právům obyvatel, realizace práva na vlastní volbu, podpora nezávislosti a svébytnosti, omezující opatření, ochrana soukromí a osobních informací, pružnost postupů, spolupráce s jinými organizacemi, aktivizace a stimulace obyvatel, postoj k rodině a přátelům, respektování emocionálních potřeb.

4. Kvalita řízení – formulování cílů a metodik práce, existence postupů pro hodnocení potřeb klientů a plánování práce, řízení péče, vedení záznamů, monitoring péče, vnější vztahy řízení, styl řízení, řízení ekonomiky, ekonomické plánování.

Jednotlivá kritéria jsou hodnocena podle odpovědí na soubor otázek, které jsou vytvářeny podle typu služby.¹²⁰

Standardy kvality můžeme rozdělit do tří okruhů:¹²¹

- **Procedurální standardy**
 - cíle a způsoby poskytování služeb
 - ochrana práv uživatelů sociálních služeb
 - jednání se zájemcem o službu
 - plánování a průběh poskytovaných služeb
 - osobní údaje
 - stížnosti na kvalitu nebo způsob poskytování služeb
 - návaznost na další zdroje

- **Personální standardy**
 - personální zajištění služeb
 - pracovní podmínky a řízení poskytování služeb
 - profesní rozvoj pracovníků a pracovních týmů

- **Provozní standardy**
 - místní a časová dostupnost služby
 - nouzové a havarijní situace
 - zajištění kvality služeb
 - ekonomika

Dům na půl cesty by měl mít vypracovanou koncepci, podle které funguje a kterou se řídí. Jedná se konkrétně o metody práce s klienty, cíle, obsah práce služby, způsoby přijímání a propouštění klientů a další. Pokud koncepce domu na půl cesty chybí, může docházet k mnoha chybám a nejasnostem ve fungování zařízení. Absence koncepce

¹²⁰ Na příkladu kritéria „respektování emocionálních složek“ se posuzují odpovědi na otázky: Je obyvatelům umožněno navazování vztahů, podle své volby? Jak je přístupováno k intimním vztahům a sexualitě klientů? Apod. MATOUŠEK, O. Sociální služby. 2007. s. 25-36.

¹²¹ Tamtéž

ovlivňuje práci pracovníků a klientům znesnadňuje orientaci a adaptaci v pravidlech fungování zařízení. Nekoncepčnost je také důvodem k znemožnění průběžného hodnocení úspěšnosti intervence v individuálních případech, což je příčinou nedostatečné zpětné vazby pro pracovníky a zvláště pro klienty. Dalším projevem nekoncepčnosti práce je nezakotvení jasných a zdůvodněných pravidel ukončení pobytu klienta v zařízení. Pokud jsou kritéria ukončení pobytu nejasná, pracovníky nic nenutí, aby systematicky testovali připravenost klientů pro opuštění DPC.

Jestliže není práce s klienty přesně popsána v koncepci, tak se způsob intervence odvíjí od konkrétních pracovníků, jejich osobnostních předpokladů, vzdělání, představ o práci apod. Pracovník využívá především svých vlastních pravidel při práci v domu na půl cesty a to může být pro klienty matoucí.¹²²

Nedostatečně zřetelná koncepce zařízení ovlivňuje hlavní smysl služby domu na půl cesty, kterým je odbourání syndromu ústavní závislosti. Je chybou, pokud se práce pracovníků DPC soustředí především na shánění bytu nebo zaměstnání klientům bez jejich iniciativy. V případě takového přístupu se nejedná o pedagogickou intervenci, ale pouze o materiální pomoc. Klienti si tak neutvoří představu, co takové shánění a zařizování obnáší, a hovoří o tom, že jim pracovníci shánějí byt.¹²³ Pokud klient odchází z DPC jen na základě získání bytu, nejedná se o odchod na základě faktické připravenosti klienta na samostatný život. V tomto případě se klienti se syndromem ústavní závislosti budou muset vyrovnávat až po opuštění DPC.

Problematický může být přístup pracovníka ke klientovi, který ve výzkumu nazývají autoři jako „mateřský přístup“. Jeho podstatou je, že je klient vnímán jako „dítě“, které se potřebuje naučit dovednostem běžného života a potřebuje osobní podporu pracovníků DPC. Ty zároveň mají být mateřsky shovívavé a korigovat rizika, jež plynou z neuvážených kroků nedostatečně zralých klientů. Dochází k tomu, že se na klienta nahlíží jako na nezodpovědného. Tento pohled na klienta umožňuje pracovníkům DPC výkon kontroly nad klientem i v případě, že je to v rozporu s profesionálními standardy. Hrozí riziko bezděčného uplatňování „mateřské“, pečovatelské a kontrolní role

¹²² MUSIL, L. Kultura poskytování osobních sociálních služeb: případová studie domu na půl cesty, VÚPSV, Praha 2002. Dostupné z: <www.vupsv.cz>

¹²³ Tamtéž

pracovníka. Problémem mateřského přístupu je především impulzivní reagování na problémy a nepostupování v intervenci podle dlouhodobějších plánů. Tento přístup skýtá rizika jak pro pracovníka, tak pro klienta. Pro pracovníka může znamenat velkou emocionální zátěž, prolínání osobních a pracovních problémů, může být příčinou i syndromu vyhoření. Pro klienta přístup znamená ztížení procesu osamostatnění, zplnomocňování a získávání kompetencí. V souladu s tímto přístupem je ponecháno na klientovi, na koho se svým problémem nebo stížností obrátí. Jedná se o proces, kdy pracovníci DPC předem automaticky formulují cíle a pak je autoritativně prosazují. Chybou je, když chybí mezi oběma stranami dialog a možnost určování a posuzování cílů a jejich plnění společně s klientem.

S tím souvisí potřeba vytváření individuálních plánů a osobních cílů. Je neefektivní, pokud se vychází při plánování z předpokladu, že všichni klienti mají společný jeden cíl. A to, dopracovat se prostřednictvím pobytu v DPC k vlastnímu bydlení. Ostatní cíle jsou vedlejší a je jim automaticky přikládán menší význam. Smyslem individuálního plánování je tvorba cílů klienta a pracovníka.¹²⁴

¹²⁴ Tamtéž

6. VÝSLEDKY EMPIRICKÝCH ŠETŘENÍ

6. 1. Záměry kvalitativního šetření

6. 1. 1. Cíl

Cílem kvalitativního šetření bylo odhalit pohled mladých dospělých na své životní šance po odchodu z dětského domova. Cílem bylo také zjistit, co jim v jejich životě mimo dětský domov činí obtíže, co považují ve svém životě za náročné. A zároveň, jak konkrétní mladí lidé vnímají své šance a možnosti, spojené s odchodem z dětského domova a s životem mimo něj.

Problematikou odchodu a života mladých lidí za branami dětského domova se zabývaly již některé výzkumy. Středisko náhradní rodinné péče provedlo ve spolupráci s Pražskou správou nemovitostí a. s. výzkum, který se zabýval právy a potřebami mladých lidí odcházejících z dětských domovů. Výzkum ukázal, že se nacházejí v obtížné situaci. Více než třetina nemá ukončené vzdělání, téměř polovina se vrací do své – pravděpodobně problematické – rodiny. Většina odchází co nejdříve po dosažení věku 18 let, jsou tedy velmi mladí a ještě sociálně nezralí.¹²⁵ Lidé z dětských domovů byli také jedním ze sledovaných souborů výzkumu Zdeňka Matějčka a Věduny Bubleové, zaměřeného na pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace.¹²⁶ Další byl výzkum v rámci diplomové práce Říhové, který se zabýval psychologickou problematikou vztahového systému mladých dospělých z DD na základě výpovědí zkoumaných osob.¹²⁷

6. 1. 2. Hypotézy

Výzkumná sonda měla ověřit nebo vyvrátit následující hypotézy.

Hypotéza č. 1: Přejít do reálného prostředí mají mladí lidé komplikovaný z důvodu nedostatečné informovanosti a neefektivní přípravy během pobytu v dětském domově.

Hypotéza č. 2.: Mladí lidé po opuštění ústavního prostředí postrádají pomoc ze strany okolí, především při řešení obtížných životních situacích.

¹²⁵ ŠLESINGEROVÁ, K. Mladí lidé odcházejí z dětských domovů po dosažení zletilosti II., *Náhradní rodinná péče*, 2004, roč. 6, č. 3, str. 34.

¹²⁶ MATĚJČEK, Z, BUBLEOVÁ, V, KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha :Psychiatrické centrum, 1997.

¹²⁷ ŘÍHOVÁ, J. Raná dospělost a náhradní péče: K některým vztahovým a osobnostním aspektům situace svěřenců dětských domovů po jejich odchodu z náhradní péče. *Zpravodaj pedagogicko-psychologické poradenství*. 2004. č. 3, s. 5-15.

6. 1. 3. Předmět

Předmětem sondy se staly představy respondentů o aspektech života mimo dětský domov v konfrontaci se skutečnými zážitky a zkušenostmi z jejich života. Na základě zjištěných dat v teoretické části jsem se zaměřila na oblasti práce, bydlení, vztahů, strategie řešení problémů a vztahu k budoucnosti jedinců, kteří žili v dětském domově. Pozornost byla věnována i způsobům příprav jedince na budoucí život během pobytu v dětském domově. Dále mě zajímalo, zda se respondenti při osamostatňování spoléhají spíše na pomoc okolí nebo na svoje vlastní síly.

Podle výše uvedených výzkumů mají mladí lidé po odchodu z dětského domova největší potíže s hledáním a udržením práce, bydlením, navázáním a udržením osobních vztahů. Jejich problémy jsou interpretovány jako důsledek nedostatečné a neefektivní přípravy na budoucí samostatný život v dětských domovech a také chybějící fungující systém následné péče.¹²⁸ Absence systematické záchytné sociální sítě pro mladé dospělé z dětských domovů se odvíjí od nedostatků celé praxe náhradní péče. Kritika fungování náhradní péče pak vychází z odsouzení roztržitosti celého systému náhradní péče a nedostatečného využívání alternativních forem náhradní péče.

6. 1. 4. Objekt

Objektem kvalitativní sondy se stalo pět mladých dospělých jedinců, kteří vyrůstali v dětském domově. Jednalo se o čtyři mladé ženy a jednoho mladého muže ve věku od 20 do 22 let. Všichni zúčastnění už měli za sebou zkušenost odchodu z dětského domova. Mimo ústavní prostředí žili v rozmezí od jednoho měsíce do pěti let. Toto časové rozmezí mělo zajistit především aktuálnost tématu odchodu a života po dětském domově a specifikovat prožívané problémy spojené s tímto obdobím. Všichni respondenti žijí v Jihočeském kraji a dětský domov, ve kterém vyrůstali, spadá také do této lokality. Přesto, že byli jedinci k šetření získáváni metodou „sněhové koule“,¹²⁹ kdy po prvním setkání s respondentem jsem získala kontakt na dalšího respondenta, čtyři z pěti získaných respondentů žili ve stejném dětském domově. Při získávání kontaktů

¹²⁸ *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*. 2007. Dostupné z: <http://www.edu.cz/portal/page?_pageid=95,10407&_dad=portal&_schema=PORTAL&cid=77&instance_id=118323>

¹²⁹ Tato metoda, jinak snowball sampling method, je založena na „Výběr jedinců z málo početných, mezi obyvateli rozptýlených a špatně dostupných skupin, pro něž neexistují a obtížně se sestavují opory výběru pro pravděpodobnostní výběry a uvnitř nichž dochází ke kontaktům. Metoda spočívá v počátečním vyhledání několika osob a poté v kontaktování těch dalších členů skupiny, na které vybraní lidé odkázali.“ *Velký sociologický slovník*, Karolinum, Praha 1996, str. 1397.

jsem vycházela z možností, jež mi poskytla má praxe v občanském sdružení Švagr¹³⁰, které pořádá integrační víkendové a prázdninové akce pro děti z dětských domovů a rodin. Vzhledem k tomu je vzorek rozptylu respondentů po republice jasně vymezen. Výběr, který probíhal v rámci podmínek náhodně, měl vliv na nerovnoměrné zastoupení mužů a žen v sondě. Pestrost vzorku spočívá ve využití odlišných variant způsobu života, jaké se mladému dospělému po odchodu z dětského domova nabízely, v souvislosti s jeho osobními možnostmi a šancemi. Ačkoliv v teoretické části zmiňuji jako možnou a významnou životní šanci pro mladé dospělé z dětských domovů domy na půl cesty, ve výzkumném vzorku se nevyskytují, protože ani jeden respondentů v domě na půl cesty nežil a nezná nikoho s podobnou zkušeností.

Vzhledem k celkové charakteristice zkoumaného vzorku, jsem v závěru procesu šetření kontaktovala vedoucího vychovatele dětského domova, ve kterém většina respondentů bydlela. Struktura otázek¹³¹ volně opisovala scénář rozhovoru určeného mladým lidem z dětských domovů. Rozhovor se uskutečnil v kanceláři dětského domova Písek v červnu 2008. Záznam rozhovoru je součástí příloh.¹³²

6. 1. 5. Metody a techniky v průběhu terénních šetření

Sonda byla realizována pomocí hloubkových polostandardizovaných rozhovorů a jejich následné analýzy. Jako podklad posloužil strukturovaný scénář rozhovoru,¹³³ který byl sestaven v polovině března roku 2008 za účelem získání dat týkajících se předmětu práce. Scénář zahrnuje několik tematických segmentů. Na začátku je respondent seznámen se záměrem výzkumu, s důvody přítomnosti diktafonu, se zajištěním jeho anonymity při dalším zpracování získaných dat a důvěrné povaze jeho odpovědí. V samotném úvodu je respondent požádán, aby se krátce představil a uvedl sociodemografické charakteristiky, včetně místa, odkud pochází, a věku v době svého příchodu do dětského domova a odchodu z něj. První část zjišťuje životní styl respondenta. V další části jsou dotazy směřovány k oblasti bydlení. Třetí část tvoří otázky týkající se práce. Následující skupina otázek otevírá téma vztahů klienta

¹³⁰ Občanské sdružení Švagr spolupracuje trvale především s dětskými domovy z jižních a jihozápadních Čech

¹³¹ Příloha č. 2. Scénář rozhovoru s vedoucím vychovatelem dětského domova

¹³² Příloha č. 3. Záznam rozhovoru s vedoucím vychovatelem dětského domova

¹³³ Příloha č. 4. Scénář rozhovoru s mladými lidmi, po odchodu z dětského domova

s okolím. V páté části dotazovaný popisuje své strategie řešení problémů a v další jsou mu pokládány otázky směřující k jeho reflexi života v dětském domově. V posledním oddíle se respondent pokouší popsat představy o své budoucnosti.

Samotnému šetření předcházela pilotní rozhovor, který měl ověřit vhodnost výzkumného nástroje – strukturovaného scénáře rozhovorů. Toto interview se uskutečnilo v polovině dubna 2008. Během tohoto rozhovoru jsem zjišťovala především reakce dotazovaného na navrhované otázky. Zda jsou formulovány dostatečně srozumitelně a jednoznačně a zda odpovědi vyhovují záměru výzkumné sondy. Cílem bylo také zjistit, nakolik jsou témata tvořící rozhovor osobní až intimní. To by mohlo vyvolat negativní nebo odmítavé reakce respondenta a v průběhu dalších rozhovorů působit problémy.

Na základě analýzy pilotního rozhovoru a získaných dat byly podklady pro rozhovory dále upravovány. Struktura rozhovoru zůstala zachována až na vypuštění jedné části, která se jevila jako velmi intimní a pro respondenty emocionálně velmi náročná. Jednalo se o zjišťování dat z respondentovy minulosti, přesněji vztahů k blízkým příbuzným, informace o rodičích, důvodů umístění do DD a výchovných problémů. Další úpravy se týkaly především formulací jednotlivých otázek.

V další fázi šetření byli vytipováni potencionální respondenti. Z deseti kontaktů se podařilo dohodnout rozhovor pouze se dvěma respondenty. Rozhovory se uskutečnily s jedinci víceméně sociálně přizpůsobivějšími. Problémovější jedinci se ve výzkumné sondě neobjevují, ačkoliv s nimi bylo počítáno. Ostatní kontakty byly získány již zmíněnou metodou „sněhové koule“, kdy respondent, se kterým byl veden rozhovor, poskytl kontakt na dalšího možného zpovídaného. Ochota zúčastnit se rozhovoru byla zjišťována prostřednictvím telefonátu nebo emailu. Tak byl vysvětlen i účel šetření a jeho smysl.

V další fázi šetření byl s respondentem vždy domluven konkrétní termín rozhovoru a místo setkání. Všichni respondenti domluvu dodrželi a s organizací jednotlivých konkrétních setkání nebyl žádný problém.

Rozhovor poskytlo celkem pět respondentů, čtyři ženy a jeden muž. Setkání probíhala na různých místech, v klidném a příjemné prostředí. Ve všech případech byla volba místa ponechána na výzkumníkovi. Místo bylo vybíráno s ohledem na časové a další možnosti respondenta a aby umožňovalo nerušený rozhovor, možnost soustředění se na

kladení otázek a jejich zodpovídání. Otázky byly v průběhu rozhovoru upravovány, aby odpovídaly situacím, kdy respondent své stanovisko na příslušnou otázku uvedl již v některé ze svých předchozích odpovědích. Úpravy formulací a doplňující otázky nepřesáhly danou míru, kterou umožňují standardy kvalitativního šetření. Předpokládána 30-45 minutová délka rozhovorů byla pouze v jednom případě překročena o 45 minut. Nejkratší interview trvalo 28 minut a nejdelší 90 minut. Všechny rozhovory byly se souhlasem respondentů nahrávány na diktafon. Dotazované situace byly standardní, proběhly uspokojivě a dotazovaní reagovali pozitivně. Celá fáze kontaktování respondentů, domlouvání konkrétních rozhovorů a jejich následná realizace trvala dva měsíce. Velikost souboru odpovídala možnostem sehnání jednotlivých respondentů. Poslední rozhovor se uskutečnil 2. června 2008.

V další fázi, která se do určité míry překrývala s předcházející částí, byly nahrané rozhovory ukládány a dekodovány jako zvukové soubory do počítače. Poté byly záznamy přepisovány do textových souborů a následně spojené v jediný text. Kompletní záznam a přepis rozhovorů sloužil jako stěžejní podklad pro další zpracování.¹³⁴ Pasáže, které se jevily jako podstatné pro formulování závěrů, byly označeny. Průběh analýzy dat se řídil identifikací kategorií a jejich propojováním a vytvářením kódů. Struktura výzkumného instrumentu, s ohledem na cíle, částečně odpovídala posloupnost zpracování a rozboru dat.

6. 2. Výsledky kvalitativního šetření

6. 2. 1. Popis zkoumaného vzorku

Respondent č. 1, Bobina

Bobině je dvacet dva let, žije v Českých Budějovicích, sama v činžovním domě, je to její čtvrté bydliště od odchodu z DD. Má ukončené studium učebního oboru číšník-číšnice, jehož závěrečné zkoušky složila až po odchodu z dětského domova. Absolvovala jeden rok na jazykové škole a v současné době si dokončuje střední školu cestovního ruchu. Je zaměstnaná na dohodu o pracovní činnosti v obchodě se spodním prádlem. V minulosti se živila brigádami, většinou pracovala jako servírka

¹³⁴ Příloha č. 5. Záznam rozhovorů s respondenty

v restauracích a kavárnách. Dva roky má přítele, který je pro ni finanční a lidskou oporou.

Do dětského domova přišla ve dvanácti letech a odešla (utekla) v sedmnácti letech. Vzhledem k tomu, že jí za několik měsíců mělo být osmnáct let, dohodla se ředitelkou dětského domova na pravidelných návštěvách dětského domova, jinak už bydlela sama.

Respondent č. 2, Darina

Darině je devatenáct let (v září dvacet). Bydlí v Písku se svým manželem v jednom z tří bytů domu, který patří jeho rodině. Další byty obývají manželův bratr a dědeček. V červenci se má Darině narodit její první dítě. Je vyučená kuchařka a po odchodu z dětského domova pracovala tři měsíce jako svářečka ve firmě vyrábějící autodílny. Po úrazu, si s pomocí manžela našla zaměstnání v jiné firmě, kde setrvala dva měsíce. Ústavní výchova byla Darině o necelý rok prodloužena, protože v den svých osmnáctin neměla ukončené vzdělání. Darina s tímto krokem souhlasila a v dětském domově zůstala až do závěrečných zkoušek na škole. Do dětského domova přišla v devíti letech a odešla v červnu roku 2007, kdy jí bylo necelých devatenáct let. Po odchodu z dětského domova bydlela měsíc u své biologické matky. S pomocí vychovatelů si našla práci a v srpnu se přestěhovala ke svému příteli, kterého si v listopadu 2007 vzala za manžela.

Respondent č. 3, David

Davidovi je dvacet dva let. Žije v Písku a bydlí u svého otce. Pracuje přes dva roky jako dělník ve firmě vyrábějící autodíly. Je vyučený opravářem zemědělských strojů. Do dětského domova přišel v jedenácti a odešel v osmnácti letech. Po odchodu z DD se přestěhoval ke kamarádovi do Prahy, kde pracoval několik měsíců jako prodavač. Poté se vrátil do Písku a s pomocí otce si našel zaměstnání ve výše zmíněné firmě.

Respondent č. 4, Alena

Aleně je dvacet let, žije v Písku a za měsíc ukončí obor ošetrovatelka na střední odborné škole a učilišti. Se svým přítelem začala bydlet v rozjezdovém bytě píseckého dětského domova, kde může zůstat jeden rok. Za měsíc jí čeká svatba a za pět měsíců narození prvního dítěte. S přítelem si hledají jiné bydlení.

Do dětského domova přišla v jedenácti letech a odešla ve dvaceti, před měsícem. Vzhledem k tomu, že v osmnácti letech neměla ještě dokončenou přípravu na budoucí povolání, byla jí ústavní výchova prodloužena.

Respondent č. 5, Jitka

Jitce je dvacet dva let a bydlí se svým manželem a dvou a půl ročním synem v Písku, v bytě manželovy maminky. Je vyučená prodavačkou, ale ještě nepracovala, protože od odchodu z dětského domova je na mateřské dovolené.

Do dětského domova přišla ve třinácti letech a odešla v osmnácti do rozjezdového bytu dětského domova. Po několika měsících bydlení v rozjezdovém bytě a následně v bytě pro sociálně slabé, se mladí manželé rozhodli přestěhovat k rodičům manžela.

6. 3. Analytická část

6. 3. 1. Bydlení

Mít kde bydlet je základní lidská potřeba a pro mladé lidi po odchodu z dětského domova je důležitým úkolem k řešení. „*Tady potřebuješ finanční...na to abys měla pět hlavních věcí, co potřebuješ. Mít peníze, práci a bydlení, hlavně. Neriskovat tohleto, to je hlavní, co potřebuješ do života. A bejt zdravěj.*“ (David)

Někteří, pokud mají možnost, vracejí se do svých původních rodin. „*Šel jsem k máměTed' jsem s otcem*“ (David) „*Já jsem z děčáku šla bydlet k mý mámě*“ (Darina)

Významným faktorem při odchodu z dětského domova je partner mladého člověka a možnost bydlení v rozjezdovém bytě. V tomto případě dvě dotazované využily možnosti bydlení v rozjezdovém bytě dětského domova. Je tedy velkou výhodou pro mladé dospělé, pokud dětský domov takovými byty disponuje a mladí lidé mají možnost této služby využít. Nejedná se ale o službu domů na půl cesty. „*...oni nám vlastně pronajali pro začátek ten byt na Hradišti, takže jsme tam vlastně bydleli.*“ (Jitka) „*...zatím tedy bydlím tady...v tom rozjezdovém bytě, tady na „Americe“, to je hned vedle děčáku.*“ (Alena)

Pouze jedna respondentka uváděla jako první bydliště byt své kamarádky. „*...bydlela jsem u kamarádky ve Vodňanech a do Písku jsem dojížděla do školy.*“ (Bobina)

Vedoucí vychovatel dětského domova se k možnosti bydlení, jež nabízí dětský domov, vyjadřuje takto: „*Máme ale prostřednictvím našeho občanského sdružení pronajatý od města byt 1+1 (jde o jeden ze sociálních bytů města, ubytovnu pro sociálně slabé) a ten za určitých podmínek poskytujeme dětem, které odcházejí. Další možností je byt v budově děčáku, který funguje za stejných podmínek. Což znamená, že platí nájem, energie, bydlí tam samostatně.*“

Role vychovatelů, pomoc při hledání prvního samostatného bydlení

Ve dvou případech měli při hledání bydlení pro respondenty významný vliv vychovatelé, tedy dětský domov. „*No my jsme se takhle začali s tetou chodit ptát na úřad na ty byty, ..., ...jako ptali se, kam pudem a tak a oni nám vlastně pronajali pro začátek ten byt na Hradišti, takže jsme tam vlastně bydleli.*“ (Jitka) „*No tety i strejda (vedoucí vychovatel) mi to nabídli, že tam můžu jít. (do rozjezdového bytu)*“ (Alena)

Význam a důležitost vychovatelů při hledání bytu po odchodu z dětského domova potvrzuje respondentka, která uvedla obavy, kam by šla bydlet, kdyby jí z dětského domova nepomohli. „*To nevím, co bych dělala, nevím. To bych asi nevěděla, kam se mam obrátit.*“ (Alena)

Iniciativa vychovatelů vycházela z přání a potřeb jednotlivců. Žádného z respondentů nenutili do řešení, i když v danou chvíli by se to možná zdálo lepší. Mladý dospělý měl jinou představu a tu respektovali. „*Jo řešili no (bydlení), ještě než jsem otěhotněla, ale pak už věděli, že mam chlapa, kterej mě zabezpečí a takhle, tak už se z toho nějak upustilo, ale jako ptali se kam pudem a tak..*“ (Jitka) „*Ne, já jsem moc nepovídal takhle s dětma ani s tetama. Jenom že odejdu a šel jsem pryč.*“ (David)

V případě, že chtěl jít mladý dospělý k rodičům, pracovníci mu v jeho volbě nijak nebránili. „*To se tam řešilo s tetama, strejda řekl, že je to moje rozhodnutí, že když je někomu osmnáct a rozhodne se, že chce odejít, tak může... Já jsem řekla, že půjdu bydlet k mamce a dál se to neřešilo, protože mi už bylo osmnáct.*“ (Darina)

Pouze v jednom případě byla uvedena odkázanost na své vlastní síly, při hledání bydliště. „*Já jsem nechtěla. Já jsem si to tak nějak udělala sama. V sedmnácti tak jakoby utekla. Nikdo mi nepomáhal. Jako vyloženě, aby někdo přišel a řekl a dal mi a řekl, tady*

budeš bydlet, tak to se nestalo...Než jsem otevřela noviny a začala hledat přes internet, tak jsem to roztroubila mezi známý. A přes jednu holku z práce jsem ho sehnala.“
(Bobina)

Výhody a nevýhody samostatného bydlení

Výhody samostatného bydlení byly respondenty uváděny především jako vymezení vůči jejich zkušenostem s bydlením v dětském domově. Shodně se objevovala možnost chovat se v bytě podle svých představ a rozhodnutí a to i v případě společného bydlení s rodiči. *„mam klid, že můžu jít ven, kdy chci, vrátit se, kdy chci.“* (Darina) *„Že si můžu dělat, co chci, můžu si přijít, kdy chci domů, jak chci, uvařit. Taky uvařím, vyperu všechno. Nejsem prostě závislej ani na tátovi, když jsem s ním. Všechno si udělám sám.“* (David) *„To soukromí je asi nejlepší, ale i tam je hlavně hodně klid. Nikdo tě neuhání, že máš být támhle v tolik a tolik. Můžu jít, kam chci, přijít kdy chci. Prostě nejsem na nikoho vázaná...“* (Alena) *„Bydlím sama v činžáku, je to tam hrozně fajn“* (Bobina)

Kromě soukromí se v následující odpovědi respondentky ukazuje to, co je pro ní v bydlení podstatné, čeho by se nechtěla vzdát, kam by nechtěla „klesnout“. Ví, co nechce. *„A nikdy jsem nebydlela v prostředí, kde by se pilo, nebo kouřilo. Vždycky to bylo mezi středoškolákama, vysokoškolákama. Vlastně moje první bydlení bylo u holky, která dělala v Písku průmyslovku, a to bydlení u ní bylo hrozně fajn.“* (Bobina)

Zároveň respondenti pozitivně hodnotili osobní respektování určitých pravidel a zaběhlých způsobů žití, kterými se řídí. *„Prostor, čistota. Že to tam je čistý, že se tam nekouří, že tam je nějaký řád, kterej musím dodržovat. Kterej je částečně nastavenej od toho majitele domu a částečně ode mě.“* (Bobina)

Věci, které byly vnímány jako výhody samostatného bydlení, dotazovaní popisovali zároveň jako nevýhody a náročné stránky samostatného života. Života bez tet a ústavního systému. Jedná se především o samostatnost a plnění některých činností, které jsou se samostatnou domácností a bydlením spojené. *„Tam teta vyprala ti, uvařila. Když si chtěl peníze, tak ti dala nebo oblečení všechno dala na to. No a teď si to všechno musím udělat sám, no.“* (David) *„No tak určitě vést tu domácnost. Prát, vařit, uklízet každý den.“* (Alena)

V současné době bydlí dvě respondentky u rodičů svých manželů, což také může být příčinou nespokojenosti a hledání nových možných cest.

„S manželem u jeho maminky...No vyhovuje, jak co, že jo...bydlení s tchýní že jo... tady mi to vyhovuje, já jsem tady zvyklá, ale jsou tady drahý byty, tak jsme si museli koupit tam v Záhoří, no.“ (Jitka) „Bydlím se svým manželem v rodinném domku s jeho bráchou a dědou.“ (Darina)

Minulé a aktuální bydlení

Realita současného bydlení některým nevyhovovala a toužili po lepším, někteří byli spokojeni.

„No to jsem měla (představu), mít rodinnej barák s bazénem.“ (Jitka), „No, vždycky jsem chtěla mít čistej byt, né v paneláku, aby se tam nekouřilo, abych to finančně zvládala, což zvládám.“ (Bobina), „Tak já jsem si přála mít baráček, mít svůj byt, kde platím nájem a takhle.... Mít zahradu, bazén, gril prostě udírnu. Takže to se mi teď splnilo, ...“ (Darina)

Historie bydlení lidí z dětského domova většinou zahrnuje více míst, na kterých jedinci bydleli.

„Třetí, čtvrtý, ono toho bylo víc, ale nešlo tomu říkat úplně bydlení. (Bobina) „Já jsem z děčáku šla bydlet k mý mámě... když jsem se seznámila s Petrem, tak jsem se domluvila s mamkou, že se přestěhuju k němu a že budu bydlet u něj.“ (Darina)

6. 3. 2. Práce

Uplatnění v pracovním procesu úzce souvisí kromě jiného i s předcházejícím tématem bydlení. Je druhou konstantou, která se v dětském domově s mladými dospělými řeší.

„nej důležitější je postel, práce, ...“ (Bobina)

S tím souvisí i volba povolání, která má počátek ve výběru školy během dospívání mladých dospělých. Všichni dotazovaní jsou absolventy učilišť, (viz výše v části Popis zkoumaného vzorku) kromě Bobiny, která se po ukončení učiliště přihlásila na střední školu cestovního ruchu. Práce, ke které studium směřovalo, ale není v některých případech pro respondenty atraktivní. Jejich vysněné zaměstnání je většinou z jiné oblasti, než ve které by měli pracovat.

„Vždycky jsem chtěla být letuškou.“ (Bobina), „No já jsem chtěla být dříve kadeřnicí, jenže já hloupá, že jsem na to nešla no, že jsem šla na tu prodavačku. Chtěla bych dělat kadeřnici no.“ (Jitka) „Jo tak když jsem byla malá, tak jsem chtěla být letuška, ale mně

se líbí a tady to povolání, ta ošetřovatelka.“(Alena) *„No tak chtěla bych dělat ty nehty, protože ráda maluju nehty a jako i sama si je upravuju.*“(Darina)

Pouze jeden respondent neuvedl žádné konkrétní zaměstnání, které by měl vysněné a mrzelo ho, že tam nepracuje. *„Ne, nemam jinou.*“(David)

V současné době pracují dva dotazovaní. *„...tady jsem si našel práci ve Snopu a tam jsem zůstal...vyrábím autodíly“* (David), *„V obchodě se spodním prádlem jsem zaměstnaná na dohodu.*“(Bobina) Ostatní tři respondentky jsou na mateřské dovolené. Zkušenost s hledáním zaměstnání mají všechny kromě Jitky. *„Ne nepracovala. Hned ze školy jsem vlastně, já jsem otěhotněla a za měsíc jsem měla závěrečný zkoušky“*

Pomoc při hledání práce

Jednou skupinou, která pomáhala při shánění práce, byli rodiče, *„Pomáhal mi taťka, on tam právě taky dělá v tom Snopu.*“(Darina) *„No pomáhala mi mamka“* (David) v dalším případě manžel *„manžel zařídil práci ve firmě „Šnajdr electric“* (Darina) *„No my to asi probereme doma a pak se budu chodit ptát, kdy by mě třeba vzali za jakých podmínek a takovýhle.*“(Jitka)

V některých případech respondenti uváděli, že si práci museli sehnat sami. *„Já jsem odcházel a ještě jsem práci neměl, až potom jsem si jí našel.*“(David)

Když mladý dospělý odchází z dětského domova, řeší se vedle bydlení i pracovní uplatnění, s ohledem na jeho schopnosti, vzdělání a aktuální situaci. Podstatný je také zájem a aktivita samotného mladého dospělého. Role vychovatele dětského domova v tomto období je velice významná a ve spolupráci se sociálním kurátorem by měli tvořit oporu pro mladého člověka, který hledá zaměstnání. Jejich pomoc ovšem závisí i na zájmu a snaze jedince.

„My, jako dětský domov musíme půl roku před tím, než dítě odejde dát vědět kurátorovi, že dítě se bude vracet. Kurátor musí dostat tuto informaci, ať už se dítě vrací do míst svého původního bydliště, nebo odejde kamkoliv jinam. Pak se řeší s dítětem jeho představa o tom, co bude dělat, až odejde z DD. Jestli chce zpátky do rodiny, jestli se chce rovnou postavit na vlastní nohy, nebo jestli jenom odejde a zabouchne za sebou

dveře. Třetí varianta nastává v případě, že se rozcházíme ve zlém. Pokud zůstane dítě v Písku, tak hledáme kontakty, kdo by s ním dále mohl pracovat.“ (Vedoucí vychovatel dětského domova)

„My jsme to ani nestihly probrat, protože pak jsem hned řekla, že jsem těhotná, v té době, co jsem to řekla, jsme se nebavily o práci. No já jsem otěhotněla vlastně měsíc předtím, než jsem měla odejít z děčáku.“ (Jitka)

„To bych zůstala tady u toho, co teď studuju. Jako v tom domově důchodců, že bych tam i rovnou pracovala. My už jsme se o tom bavily s tetou. Já jsem to tam měla už zajištěný, ale teď to musí počkat no. Jela mi to vyřizovat i teta vlastně k tej ředitelce, že bych mohla pak už nastoupit jakoby rovnou v tom červnu, jenže pak když jsem otěhotněla...“ (Alena)

Význam a důležitost partnera při hledání práce

Všichni respondenti se zmínili o svých partnerech. Všichni o svých protějšcích mluvili především pozitivně a s láskou. Partneři a manželé byli uváděni jako pomoc při hledání práce a určitý zdroj jistoty a pocitu, že je možnost se o někoho opřít, spolehnout se na něj a nechat se jím opečovávat. „Svářečku, svářeli jsme části do aut. Asi tři měsíce. Měla jsem tam úraz a tak mi manžel zařídil práci ve firmě „Šnajdr electric“ Vyráběla jsem tam díly a byla jsem tam dva měsíce“ (Darina) „...jsem se hnala za penězma. Takže jsem měla brigádu, když jsem měla volno, tak jsem šla do další práce. Žila jsem hodně tou prací, těma penězma. Moc volného času jsem neměla. Díky jeho podpoře, kterou mam až do teď, jsem si na to tak jako přišla. Než jsem ho poznala, tak jsem žila pořád tak, že musím něco zvládnout, něco dokázat.“ (Bobina)

Význam práce

Kromě finančního důvodu účasti v pracovním procesu byly uváděny i důvody ve smyslu ukázat světu, že to dokážu... „jsem si tam na spoustu věcí vydělala,“ (Bobina), „Tady potřebuješ finanční... vydělat si na to.“ (David)
„Postavit se na vlastní nohy no.“ (David), „tenkrát jsem to měla tak, že těm tetám z domova jednou ukázat svůj pokojíček, kterej si platím, je čistej, voňavej. Chtěla jsem jim ukázat práci, kterou dělám, která není na měsíc, ale kterou dělám třeba rok. Bavi mě, vydělám si s ní. Že nejsem na nikom závislá a že třeba i nějaká škola proběhla. Chtěla jsem, aby viděli, že jsem to zvládla, že funguju.“ (Bobina)

Na otázku potenciální možnosti nemuset pracovat a přesto být zajištěn odpovídali respondenti odmítavě. Způsob, jakým se k tématu všichni postavili, vyvolával dojem, že práce je pro ně jeden z hlavních smyslů a naplnění života a potvrzovali tak výše uvedené uspokojení, které práce některým respondentům přináší. „*Měla jsem možnost toho lenošení, nemít tu povinnost ráno vstát a jít do práce jsem měla. Ale to nemůže normálního člověka bavit pořád. Tu možnost nepracovat bych dneska měla taky, ale nechci.*“ (Bobina) „*Třeba že bych po mateřský třeba rok třeba nepracovala? No to si nedokážu asi. No tak jako já bych si určitě něco našla ale...Mě to takhle jako na mateřský vyhovuje, do práce se mi ještě nechce, můžu si kdy chci, kam chci. Třeba zejtra půjdu támhle v tolik a tolik.*“ (Jitka) „*Já bych to nevydržel. Chci v práci bejt. Bylo by to pěkný, nechodit do práce, mít nějakou rentu velkou, ale pak by mě to mrzelo asi. Bejt pořád doma a nic nedělat. Já radši v tý práci budu. To odmakáš a jdeš domů.*“ (David) „*To ne, to bych se asi uhryzala nudou, kdybych nepracovala.*(Alenka) *To bych nevydržela, bejt bez práce...co doma?*“ (Darina)

Práce je vnímána jako automatická součást života, jejíž důležitost je nezpochybnitelná. „*Je to základ a bez toho to nejde. A nejde takhle fungovat, že se něco stane a já se zbortím a kašlu na školu, na práci. To ne. Ale mívala jsem to tak, to jo.*“ (Bobina)

Ačkoliv respondenti uvedli nějaká zaměstnání, která by v budoucnu chtěli nebo budou dělat nebo je to jejich sen, u nikoho z nich se neobjevila touha jednoho vysněného zaměstnání, které by chtěl dělat a cíleně by k němu směřoval. Odpovědi navozovaly dojem, že je jim v podstatě jedno, co budou v budoucnu dělat nebo že určitý druh práce není podstatou jejich spokojeného života. „*No ale prodavačkou asi nechci být. Ono to je tak, že někdo se něčím vyučí a pak beztak dělá něco jiného. Akorát že ta kadeřnice má asi horší uplatnění než ta prodavačka. Je málo míst, prodavačku tu vezmou všude.*“ (Jitka)

Příprava na budoucí povolání v dětském domově

Funkce dětského domova jako prostředí, kde by mělo docházet k přípravě na budoucí život, nebyla respondenty popírána. Zároveň ovšem uváděli, že až realita je naučila a učí, jak „to“ doopravdy dělat a fungovat. „*Tak každej má nějaký svoje představy a dokud v tom člověk nezačne fungovat, tak neví vůbec o čem to je. Myslí si o čem to je, ale až v tom je úplně, začne se tomu věnovat, tak si přijde na spoustu věcí jako pro i*

proti“ (Bobina)..já jsem to nechal osudu, až vylezu ven. Každě se to naučí, až vyleze. To se nenaučíš takhle sama jen tak.“ (David)

6. 3. 3. Finanční záležitosti

Respondenti neuvedli žádné velké finanční obtíže. Důvodem je poskytnutí pomoci blízké osoby, nebo zatím krátká zkušenost s životem venku. *„Takže jsme šli na jih sem do Písku do dva+jedna a pak jsme si řekli na co vyhazovat šest tisíc jen tak v podnájmu, tak jsme šli k manželovo mamce a tý dáváme jenom dva tisíce měsíčně.“ (Jitka) „Jo, to zatím dobře.(vychází s penězi) Třeba my když nebo přítel když zabere, tak třeba uděláme velké nákup a pak už jenom dokupujeme pečivo.“ (Alena)*

Pouze z jednoho příkladu vyplývala náročnost finanční nezávislosti, které se respondentka snažila dosáhnout již době dospívání v dětském domově. *„No já jsem od sedmnácti chodila na brigádu, natajnačku. O víkendu, když se jezdilo domů, tak jsem tam byla a pak i přes tejděn stopem. Což bylo super, na to vzpomínám hrozně ráda, protože jsem si tam na spoustu věcí vydělala, na oblečení, který třeba takový v domově nebylo...Moje první práce byla na diskotéce. Takže brigády a vždycky jsem na ten nájem měla.“ (Bobina)*

Zkušenost respondentů potvrzuje skutečnost, že dětské domovy si mají možnost vybrat mezi finanční nebo hmotnou pomocí (ve stejné maximální výši 15 tisíc Kč), kterou mladému dospělému při odchodu z dětského domova poskytují. *„Dostala jsem kolo, to jsem tam nechala. Nějaký hodinky, povlečení a tak. Peníze ne.“ (Bobina)*

K oběma variantám pomoci se vyjadřuje vedoucí vychovatel dětského domova Písek: *„Pokud odchází dítě do rodiny, tak dostává méně a úplně nejméně dostává v okamžiku, kdy hrubě nespolupracuje, nebo dojde zletlosti v době, kdy je na útěku. Tak tam potom tato podpora dosahuje výše životního minima. Celých 15 tisíc dostává v případě, že se samo staví na vlastní nohy. Dá se tedy říci, že se jedná o jakousi motivaci, aby se snažilo a fungovalo. V některých domovech a dříve to tak fungovalo i u nás, se k této věci přistupovalo tak, že jim nakoupí věci typu vybava do domácnosti. Hrnce, ložní prádlo a podobně. Mě to přijde jako setrvačnost, protože tyhle věci si může nakoupit později, až začne vydělávat. Ale ono vyjde ven a potřebuje přečkat čas, než začne*

vydělávat. Takže ty peníze jim mají pomoci překlenout ten čas, než si samy něco vydělají.“

6. 3. 4. Reflexe života v dětském domově

Ve vzpomínkách na život v domově se opakuje několik témat. Respondenti mluví o respektování pravidel, o určitém omezení, také prostorovém a o práci vychovatelů, která jim z dnešního pohledu usnadňovala život a nyní jí musí zastat sami. „No všechno, mohl jsem si dělat všechno, co jsem chtěl, jenom jsem se na to musel zeptat no. Domluvit to, ale bylo to v pohodě.“ (David), „V domově to bylo daný. Tam člověk přišel s tím batůžkem a akorát si dal věci do skříně a nemohl si to udělat tak, jak chtěl, protože tam s ním byly další dvě děcka a musely jsme to skloubit nějakým způsobem.“ (Bobina) „Je to velké rozdíly. Všechno si musím dělat sama, že už za mě nedělaj nic tety. Ale hodně jsem se tam naučila od nich.“ (Alena)

Někteří vnímali svůj pobyt v dětském domově jako určité stigma, které není přínosem, ačkoliv se dá ve společnosti využít. „Já říkám, že čekaly, až jim pečený holubi budou lítat do huby, ale takhle to nefunguje. A myslím, že teď ty lidi zjistili, že když někde řeknou, že jsou z děčáku, tak jim to nepřidá, ba naopak. Že nebudou mít třeba takovou možnost pracovat, protože lidi jen tak nikoho nezaměstnají. Takže já to nikde neříkám, vymýšlím si. Teď v práci jsem si vymyslela svojí mámu, svojí ségru, nikdo nic neví..... Chtěla jsem si ty dveře sama otevřít, jako každé jiné normální člověk.“ (Bobina)

Negativa dětského domova

Pokud uváděli nějaké výhrady k bydlení v dětském domově, jednalo se zejména o pravidla a zaběhlé způsoby života v dětském domově. „Čas pro sebe tam nebyl. Že jsme museli víc uklízet, dělat služby nebo takhle. Ale bylo by dobrý, kdyby tam zavedli, aby ten člověk mohl ze školy přijít a mít chvíli čas na sebe, udělat si všechno, co potřebuje on a pak se třeba věnovat tomu ostatnímu a právě to nebylo.“ (Darina)

Špatné vzpomínky se dále týkaly vztahů s ostatními dětmi. Chování dětí, se kterými mladí lidé bydliště dětského domova sdíleli, nechápali, odsuzovali, pokládali za odstrašující příklad. Vůči způsobům existence některých dětí se měli potřebu jasně vymezit. „Ne ne, to ne, vlastně s těma klukama, co jsme tam byli, tak to byli cikáni a to bylo peklo tam s nima bydlet. Ty taky kradli a tety taky z nich byly hotový.“ (Jitka) „No

já jsem měla problémy, už když jsem tam přišla, v těch 12 letech. Já jsem byla prostě jinej člověk, mě nepřijde, že ony spoléhaly hodně na tu svojí nálepku...myslim si, že spoustu lidí končí špatně, protože maj hrozně zúžený obzor, nezajímaj se, ale to je prostě v nich, oni jsou takový.“ (Bobina) „No nechtěla jsem, aby tam ty děti, co tam kradly, tak jsem se nechtěla od nich naučit krást...(Darina)

Pouze jedna respondentka uvedla život v dětském domově jako negativní především z důvodu nemožnosti být se svou rodinou, maminkou. Ačkoliv popisovala svůj život v domově kladně, jmenovala různé věci, které jí byly přínosem, jež využije v samostatném životě, stesk po rodičích uvedla jako podstatnou nepříjemnost.

„Hlavně jsem byla ráda, že už jsem z toho děcáku doma. Že můžu žít s tou mamkou, když jsme se vídaly během doby, co jsem byla v děcáku, ale je to tam smutný bez těch rodičů. Vyrůstáš tam a rodiče máš někde jinde, takže jsem byla ráda, že jsem se přestěhovala k tý mamce, i když teda na měsíc, ale vím, že jsem byla alespoň měsíc se svojí mamkou.“ (Darina)

Omezení svobody v dětském domově, nutnost respektu k pravidlům, podřízení se zavedeným věcem v dětském domově to jsou momenty, na které si většina respondentův souvislosti s dětským domovem stěžuje nebo je alespoň bere jako nutné zlo.(viz výše, výhody bydlení) Vedle toho ale určitý řád a pořádek vyžadují sami od sebe i svého okolí i ve svém dalším životě mimo ústav. *„chtěla jsem žít v čistotě....“ (Bobina)*

Kladné hodnocení dětského domova

Trochu odlišné posouzení života v dětském domově je hodnocení dívek, které bydlely „na Hradišti“ a „ve Skalách“, což v obou případech znamenalo bydlení v bytě na sídlišti nebo v rodinném domku na vesnici, stranou velkého dětského domova (nazývaného jako bydlení „na baráku“)

„No určitě klid tam byl, jako soukromý nějaký, nikdo nám nekradl věci jako...na Hradišti. Měly jsme jako jenom my ségry svůj pokoj a tam jsme žily, vlastně se třema klukama, takže nás tam nežilo nějakých čtyřicet nebo tak. No vlastně klid, soukromí a takhle no.“ (Jitka)

Dalo by se říci, že některé věci, jako je nedostatek soukromí nebo přílišné dodržování pravidel, které uvádějí výše jmenovaní respondenti, nepocíťovali při soužití v malé samostatné rodinné skupině jako problematické.

„Tak já abych řekla pravdu, tak na tom Hradišti co jsem si řekla, tak mě docela povolili. Řekla jsem třeba: “teto dneska budu spát u kamarádky, přijedu v sobotu třeba odpoledne, jdeme na diskotéku. A ona jo můžeš“ A když mi řekla, že nemůžu, tak to mě vadilo, ale jako byly hodný, jako že mě pouštěly, protože jsme vždycky přišly v pořádku, nedělaly jsme nikde žádný bordel nebo...takže nám vlastně věřily, takže nás docela pouštěly, takže já měla docela volno“. (Jitka)

Příprava na budoucí život

Pokud jsem se zajímala o přípravu na budoucí život v dětském domově obecně, respondenti většinou uváděli jako formu přípravy rozhovor s vychovateli. Mluvili o debatách s vychovateli na téma budoucí práce, bydlení.

„Ne ne ne, jako ptali se nás, kam třeba by jsem chtěla jít pracovat nebo to. Jsem vlastně řekla, že chci prodávat nebo tak, když to nechci. Ale moc jsme se takhle nebavily, vlastně pak až když jsem otěhotněla, tak se začaly řešit takovýhle věci no. Dítě a bydlení...“ (Jitka)

„Jo povídaly jsme si s tetou Pavlou nebo s tetou Líbou co bych chtěla dělat, až vylezu, jak bych to chtěla dělat a že oni i pomůžou a strašně mi poradily, takže vděčím jim, že mi poradily, abych si takhle zařídila ten svůj život, abych ho neměla, jako v dětském domově.“ (Darina)

Jako příprava na budoucí život byly dále vnímány a uváděny především činnosti spojené s domácností. Vaření, praní, žehlení a schopnost tyto činnosti zvládnout na základě zkušeností z dětského domova.

„Ale v případě, že tam naučily ty tety ty děti do další budoucnosti, když už vyjdou z toho dětského domova tak už pak věděj, maj, třeba můžou uklízet tohleto, naučej se tam vařit, prát, žehlit. To se v děcáku naučí a naučily to tam i mě. A když už potom vylezou, tak maj už něco z toho děcáku. Když maj potom svojí rodinu, když maj byt, tak vědí, že maj uklízet, maj mít věci v pořádku, nemaj tam mít bordel, maj mít všechno.“ (Darina)

Zkušenost s nějakou formou projektu, programu zaměřující se na budoucí odchod dětí dětského domova

Zajímalo mne, zda se kromě konzultací s vychovateli na téma budoucnosti respondenti nesečkali s nějakými programy, jejichž snahou a cílem by byla jakákoliv příprava na budoucí život mimo dětský domov. Přestože zkušenosti neměli, považovali někteří tuto činnost za důležitou. „*Ne to tam nic takovýho nebylo, že by tam někdo přijel povídat si s náma o tom, jaký to bude.*“ (Darina),

„*No když děti už v domově nepřijdou do kontaktu s nějakema tady těma lidma, nebo organizacemi, tak ani neví, že něco takovýho je ...Já bych třeba určitě byla ráda, kdyby za náma přijela nějaká organizace, popovídali by si s náma, řekli nám, jaký možnosti máme...Já myslím, že je to hrozně důležitý a myslím, že to ty děti zajímá a jestli ne, tak by bylo dobrý, kdyby tam řekli, kdyby jim dali tu možnost toho vědění. Že něco takovýho je, funguje. A faktem je, že tohle se na domovech neděje...*“ (Bobina)

Udržení kontaktů s dětským domovem

Pokud respondenti udržují s někým z dětského domova kontakt, pak se většinou jedná o vztahy s tetami a strejdy v domově nebo kdekoliv jinde. „*No my tam teď docela jezdíme pravidelně, s přítelem.*“ (Bobina) „*Jo, někdy je jedu navštívit do Skal. Tak ona je tam ještě jedna ségra moje, tak když jí tam jedu navštívit, tak za tetama na kafe. Někdy nás pozvaly, abychom přijeli na oběd s manželem*“ (Jitka) „*No jsem, my si voláme (s tety) a navštěvujeme a tak,*“ (Alena)

Kontakty a vztahy s dětmi, nebo mladými lidmi, se kterými respondenti sdíleli pobyt v dětském domově, jsou většinou omezené. Uváděnými důvody byly především špatné vzpomínky na vztahy v dětském domově. „*Jenom třeba s Darinou, ale jinak s nikým.*“ (Alena) „*Jo s Darinou, ségrou Estery,... Darča mě má ráda. Pomáhá mi, takže mam nejraději tu Darinu no.*“ (Darina) Nebo se jim vyloženě vyhýbají. „*No já jsem měla problémy, už když jsem tam přišla, v těch 12 letech. Já jsem byla prostě jinej člověk....*“ (Bobina)

„*Nemam, ony mě tam ty holky nějak moc nemusely, takže jsem se s nima ani já moc nebavila. Vlastně jenom s holkama, se ségrama, jinak s nikým. A já o to ani nějak nestála, já měla svoje kamarády, ze školy.*“ (Jitka)

6. 3. 5. Co je v samostatném životě obtížné, odlišné od představy respondenta

Podobně jako u výhod a nevýhod bydlení je v samostatném životě jako náročné označováno to, co je zároveň vnímáno jako přínos. Jedná se především o činnosti spojené s hledáním zaměstnání, s vyřizováním na úřadech. Respondenti vzpomínali především na servis, který jim zajišťovaly tety, a situaci, že už jim nikdo nevypere, neuvaří, pociťovali jako ztrátu.

„...Práci si najít, sám všechno. Jako kam sis dala papíry, to oni ti řekli na sociálku nebo takhle, na úřad vybavili ti to všechno. Ted' si to vyběhávám sám.“ (David)

Obtížně byla vnímaná osamocenost a obavy ze selhání, vědomí toho, že teď už si musí určité věci obstarat sami.

„Pro mě byla nejhorší taková ta samota. Že jsem tady sama a že to musím zvládnout. A když budu brečet, tak budu brečet jenom já. A nebyl nikdo vedle mě. Jako kéž bych tenkrát někoho měla vedle sebe....“ (Bobina)

„No oni ti dají jako trošku postarat o život. Vyprat si, uklidit si tohle, ale jinak venku to poznáš jinak. Ono se o tom povídá pěkně, ale potom když to máš dělat, tak je to něco jinýho. Běhat s papírama támhle a támhle, toho je taky dost.“ (David)

Možnosti řešení situace po odchodu popisuje následující respondentka, která uváděné příklady podává jako negativní. Odsuzuje možnosti, které sama, podle rozhovoru, nezažila. Z výpovědi je patrná potřeba se vůči odsuzovanému způsobu života nějak vymezit a obhájit ten vlastní.

„...a když to dítě odchází, tak odchází buď do rodiny, kde to nikdy nefungovalo a fungovat nebude anebo se seberou a zdrhnou, když jim je osmnáct nebo brzy bude a žijou hrozným životem. A třeba si myslí, že to je o tom, že si najdou nějakého partnera a pověsí se na něj a jsou strašně rádi za toho chlapíka nebo za tu ženskou, protože v ní cítí tu jistotu nějakou. Mít děti, byt nějakej, práci, tím končí. Je jasný, že ty lidi hledaj ty jistoty, který nikde předtím neměli.“ (Bobina)

6. 3. 6. Vztahy s druhými lidmi

Mezi blízké lidi, kteří jsou pro život v dobrém i ve zlém důležití, řadili respondenti své současné partnery, kamarády, ale také bývalé vychovatele. Odpovědi se týkaly otázky, na koho se obrací, pokud řeší nějaký závažný problém.

„No podle toho jakej průšvih no. Když je to nějakej velkej, tak to probírám s více lidma no. S manželem, kamarádkou, někdy i s vychovatelkami třeba.“ (Jitka)

„Jako snažím se to vyřešit sama, ale když to nejde, tak to vyřeším s tetou nebo takhle.“ (Alena) „Dneska jedinej za kým jdu, když mám problémy, je Pepa. On je pro mě ta rodina, to nejvíc.“ (Bobina) „Tak většinou kdyby se takhle něco stalo, tak bych to řešila se svým manželem nebo s mojí mamkou. A když by to bylo jakoby v rodině, tak bych to řešila s manželem.“ (Darina) „Sám. Tak je to můj průser, tak co by sem tam tahal k tomu ještě nějaký lidi. Sám si to udělám, sám si to vyběhám, je to lepší.“ (David)

Všichni zpovídání prožívají intimní vztah k druhému pohlaví. Některé respondentky jsou již vdané nebo se brzy vdát chystají. *„Jsem s mladou, s holkou mojí...“ (David) „...kdy jsem potkala svého současného přítele,... A on říká, že jsem pro něj životní partner a on pro mě taky a asi to už nebude jinak. Snad.“ (Bobina)*

V některých případech může život s partnerem, manželem a založení rodiny znamenat jistotu, kterou mladý člověk celý svůj život postrádal.

„A potom můj manžel, protože ten mně fakt pomohl. Protože jsem vyšla z dětského domova a myslela jsem si, že už třeba nikoho nenajdu a nechtěla jsem vyrůstat tak, jak jsem vyrůstala od malinka, takže on měl na to největší vliv, že mi pomohl...“ (Darina)

Nebo naopak je vztah vnímaný jako kontinuální pokračování existenčního zajištění, jakého se jedinci dostávalo v dětském domově. A to nejen respondenty, ale i vychovateli. *„Jo řešili no, ještě než jsem otěhotněla, ale pak už věděli, že mam chlapa, kterej mě zabezpečí a takhle, tak už se z toho nějak upustil...“ (Jitka)*

Zazněla ale i obava ze závislosti a snaha se tomuto riziku vyhnout. *“ Na začátku to bylo jinak, furt jsem mu psala a volala a tím, jak on změnil mě, tak jsem si musela přiznat pár věci. Že on je takovej, já jsem taková, máme se rádi, ale nemusíme být spolu dvacet čtyři hodin denně.“ (Bobina)*

Podle názoru vedoucího vychovatele dětského domova patří mezi podstatné problémy mladých lidí z dětského domova vedle bydlení, práce a finančních obtíží vztahy s druhými lidmi *„...problémem najít si lidi k sobě. To stálo u základu vzniku Skal (což je byt na vesnici nedaleko Písku) a Hradiště (panelákový byt na sídlišti). Víc je vystrčit z toho děčáku.“ (vedoucí vychovatel dětského domova)*

Sociální citění a potřeba pomáhat

U dvou respondentek zazněla potřeba pomáhat a předávat zkušenosti ze svého života těm, kteří mají podobný osud jako ony. V rozhovoru uvádí, že na základně vlastních zkušeností z dětského domova by měly porozumění a rady pro děti s podobným osudem. O pomáhání této skupině mluví jako o potřebě, koníčku, který by je naplňoval. „...jsem si říkala, protože jsem poznala spoustu věcí a zjistila jsem, že bych to taky mohla dávat dál a že by mě to bavilo...chtěla bych do budoucna pracovat s takovými dětma. Brala bych to jako koníček, takovýto naplnění, ale samozřejmě do budoucna bych chtěla být něčím jiným.“ (Bobina)

„Pak chceme i tu Darču, jako tu beru, jako za svojí dceru, protože ona mě bere jako za maminku. Ale vím, že alespoň někdo mě někdo má rád no. A já jim ráda, takže všechno jako. Včera tam byly u nás (sociální pracovnice), udělaly tam takový, že se podívaly do toho bytu, jako jestli by tam mohla jezdit. A říkají, že bez problémů, že nevidí důvod, proč by sem ona nemohla jezdit. Tak jako vědí, že ten byt je krásnej, máme všechno zařízený, nemají důvod, aby jí sem nepouštěli. No na víkendy, že by k nám jezdila, abych tam takhle nebyla sama.“ (Darina)

Jaký by měl být partner

V odpovědích na otázku požadavků na partnera, nikdo z dotazovaných neuvedl, jak by měl vypadat partner fyzicky nebo jak fyzicky vypadá, pokud vycházeli při popisu ze svého současného vztahu. Od partnera respondenti nejčastěji požadují, aby obstál ve věcech, které jsou spojené s domácností a rodinou. „Uvaří taky, vypere taky, tak je to dobrý.“ (David) „No tak aby se staral vo dítě,...“ (Jitka)

Důraz byl kladem na schopnost pomoci druhému, mít jisté sociální citění a schopnost respondenta jako partnera vést a ochraňovat a respektovat.

„Podporovat mě v mých věcech, hrdej by na mě byl, držel mi pěsti a dokázal mě zvednout, když už fakt nemůžu, dokázal pochválit i za největší blbost...aby byl chytřejší než já, vzdělanější, měl větší rozhled, aby mě mohl vést, aby mě mohl ukazovat věci, který neznám.“ (Bobina)

„Tak hlavně jestli mě miluje a že si mě váží. On je hodnej, to nemůžu říct, že ne, to je na něm i vidět.“ (Alena)

„Že je milej, je společenskej, že rád pomáhá lidem, že rád pomáhá i dětem z dětského domova i mě. Chce, aby byly v pořádku, byly rády, byly šťastný.“ (Darina)

„Já nevím, na mě milý, všechno. Že si vyhovíme oba dva nastejno, že si rozumíme oba dva.“ (David)

Pozornost byla také věnována tomu, jaký by partner rozhodně neměl být a jak by se neměl chovat. *„...aby nedělal průsery, aby nebral drogy a aby byl hodnej na tu svou manželku nebo přítelkyni a děti. Aby je nemlátil a aby nemlátil tu manželku. (Darina)*

„...aby to nebylo tak, že jenom já a takovýhle ale... No aby se mě netahal no, aby mě nepodváděl“ (Jitka)

Jaký by měl být sám respondent

Především je vysoce ceněno, když je člověk ochoten a schopen pomoci druhým. Pomoci a vyslechnout kamaráda je v odpovědích uvedeno často. Dotazovaní popisovali, jací jsou nebo jací by chtěli být, nebo si myslí, že takoví jsou a působí tak.

„Tak, že mě věci a lidi nejsou jedno.“ (Bobina) „No vždycky že ta kamarádka, když má nějakou, tak volá mě a probíráme to spolu a takovýhle.“ (Jitka)

Druhá část respondentů se zaměřila především na samostatnost a schopnost chovat se a jednat nezávisle na pomoci druhých. *„...tak jakej jsem, že si to umím udělat sám, že nemám nikoho, žádnou oporu, o kterou bych se mohl opřít, kdyby něco. Že to dokážu sám udělat.“ (David) „No okolí mě i bych řekla, že berou, že pomáhám, že jsem se Sama postavila na nohy, že prostě chci v životě něco dotáhnout. Že se umím postavit, umím si zařídit, umím všechno, takže je to a mamka mi bere to, že jsem statečná, že jsem se takhle postavila z toho dětského domova, že jsem si to všechno zařídila.“ (Darina)*

„Tak asi normálně taková jaká jsem. Taková normální, nehádává. Říct jim svůj názor třeba co si myslím, třeba to co se mi nebude líbit, tak bych jim řekla. Aby věděli, když se mi něco nelíbí, že bych to chtěla takhle a ne jinak.“ (Alena)

6.3.7. Představy o budoucnosti

U většiny respondentů jsou představy o budoucnosti mlhavé a rozhodně na nich nelpí. Spíše z nich mají obavy.

„Tak to nemam představu a ani jí mít ani nechci. Já se toho bojím. Jak budu vypadat třeba, že budu stará, teď na mě ta kůže bude viset.“ (Alena) „Třeba být nějaká šéfka kadeřnictví, mít rodinné barák, to by bylo pěkný. Ale to se určitě nesplní.“ (Jitka)

U některých je realita budoucnosti spojena především s rodinným životem a jeho hodnotami. *„No my plánujeme ještě další, chceme holčičku. Teď to bude kluk, tak chceme holčičku, ale i kdyby to byl znova kluk, tak to nevadí, hlavně aby to bylo zdravý no.“ (Darina)*

6. 4. Hlavní zjištění

Respondenti, kteří měli tu možnost, odešli z dětského domova po dovršení zletilosti alespoň na měsíc bydlet k rodičům. Dva respondenti využili bydlení v rozjezdových bytech dětského domova, odkud odešli, a neuváděli jinou možnost bydlení. Respondentky, které mají nebo čekají potomka, bydlí se svými partnery, jsou nebo v brzké době budou vdané. Jejich rozhodování, kam půjdou bydlet, bylo silně ovlivněno nastávajícím mateřstvím, jež prožívaly už v době před odchodem z dětského domova.

Pomoc vychovatelů při hledání bydlení byla poskytována, pokud jí jedinec neodmítal. Zároveň uváděli, že otázka bydlení byla s respondenty řešena až těsně před odchodem. U nikoho ovšem nenastala situace, že by odešel a vychovatelé by nevěděli kam. I v případě dřívějšího opuštění dětského domova než v osmnácti letech respondentka uvedla, že byla ze strany dětského domova vyvinuta snaha situaci řešit domluvou a dohodou a ne represivními opatřeními.

V hodnocení samostatného života po odchodu z dětského domova, byla pozitivně vnímána především svoboda v rozhodování a absolvování různých činností a dále klid a soukromí. Objevovala se ovšem i nejednoznačnost v hodnocení možností a požadavků, které samostatný život mimo dětský domov přináší. Konečně získaná samostatnost v řízení domácnosti a rozhodování o věcech byla souběžně vnímána jako zátěž a určitá náročnost každodenního života. Jako velká hodnota byla vnímána schopnost sám se o sebe postarat a to tím spíše, pokud respondent uváděl, že nemá nebo neměl v nikom dalším oporu.

Kromě jednoho respondenta bydlí všichni už ve svém několikátém bytě, což je u některých dáno podmínkami, které musí v bydlení respektovat (rozjezdový dům, kde je doba pobytu omezena) nebo výběrem bydlení v situaci, kdy hlavní prioritou bylo hlavně někde bydlet, bez ohledu na jak dlouhou dobu to bude. Stejně, jako při hledání zaměstnání, platilo u bydlení, že pokud byli respondenti v kontaktu s rodiči, tak od vychovatelů pomoc nežádali a raději se obraceli na otce, matku, či partnera.

Pracovní možnosti měli a mají respondenti značně předurčené vzděláním. Kromě jedné dotazované nikdo z respondentů nepopisoval úsilí studovat s cílem dosáhnout nějakého vytouženého zaměstnání. Pokud začali studovat po odchodu z dětského domova, bylo pro ně složité studium dokončit. Ve většině případů se jejich touhy, směřované k určitému zaměstnání, zatím nenaplnují. Někteří vnímají zaměstnání v první řadě jako nutnost potřebnou k zabezpečení a odmítají si připouštět, zda jde o vysněné zaměstnání či nikoliv. Jako zdroje pomoci respondenti uváděli svou rodinu, vychovatele, známé a vlastní síly.

S přípravou na zaměstnání během pobytu v dětském domově to bylo podobné jako s bydlením. Jednalo se o obecně zažitou přípravu v podobě studia školy, ale nějaké aktivity přímo cílené na řešení budoucího zaměstnání a života v pracovním procesu si respondenti nevybavují. Jednalo se, stejně jako u otázky bydlení, o několikaměsíční období řešení tohoto tématu před odchodem z dětského domova. Vedle respektu přípravy dětského domova na budoucnost byl respondenty zmiňován fakt, že na některé věci se nelze připravit, některé se musí prostě poznat a naučit v reálu, takzvaně si na ně přijít.

Jako forma přípravy na budoucí život mladých lidí jsou dětskými domovy využívány různé rozvíjející a vzdělávací programy.¹³⁵ Mohou se zapojovat do projektů cílených na řešení otázek budoucí existence mladých dospělých mimo domov. Respondenti uváděli, že se žádné takové akce nezúčastnili. Oceňovali především možnost si s vychovateli povídat a nechat si poradit, jak se svým životem naložit. Ti, kteří takovou možnost

¹³⁵ V dětském domově v Písku byly děti zapojeny do projektu „Život nanečisto“ Občanského sdružení Můzy dětem, jež dětem umožňuje vyzkoušet si zásadní situace, jež jsou pro ně zpravidla při přechodu do reálného života náročné. Dostupné z: <www.muzydetem.cz> Dalším příkladem je projekt Občanského sdružení „Člověk hledá člověka“ s názvem „Vstup do života“, jež navazuje na starší projekt „Najdi svůj směr, jež si klade za cíl zlepšit začlenění dospívajících, z dětských domovů do společnosti. Dostupné z: <www.clovekhledacloveka.cz>

neměli, hodnotili ji při rozhovoru, jako žádoucí. Při vstupu do samostatného života je mladým dospělým poskytována finanční částka ve výši až patnácti tisíc korun českých. O výši částky rozhoduje vedení dětského domova a řídí se chováním, potřebami a rozhodnutím mladého dospělého, kam z dětského domova odejde. Příspěvek proto může být jakousi motivací ke slušnému chování v domově, poněvadž částka patnácti tisíc není poskytována automaticky, je pouze jakýmsi stropem.

Jako riziko zkušenosti života v dětském domově byla uvedena tendence k závislosti na druhých, očekávání servisu, na který byli v dětském domově mladí dospělí zvyklí. Jako náročné bylo respondenty uváděno přijmutí a zvládnání rolí, které v domově zastávaly tety. Respondenty byl rozdílně hodnocen přístup vychovatelů k jejich individuálním požadavkům. Zejména řešení osobního volna, co smí jedinec dělat a co ne, bylo odlišně popisováno respondenty, kteří bydleli v jednotlivých rodinných skupinách v jednom velkém objektu pro čtyřicet dětí, a těmi, kteří bydleli v rodinné skupině, jež byla umístěna mimo budovu DD, v prostředí městského sídliště nebo vesnice.

Kontakty, které byly udržovány s dětským domovem, se převážně týkaly vztahů s vychovateli a sourozenci. Kamarádky, které by zůstaly aktivní po odchodu z domova, nebyly většinou respondenty uváděny. Maximum byla jedna kamarádka, s níž se respondentka dále stýká a počítá s ní i v rodinném životě.

Životní šance jsou kromě zkušeností a zážitků z minulosti determinovány také určitou představou a schopností se k potencionálním cestám života postavit a usilovat o ně. V odpovědích na otázku sledující vztah tázaného k budoucnosti respondenti vykazovali nejasnou představu o svém budoucím životě, strach a nejistotu. Druhou variantou bylo vnímání budoucnosti především realizováním se v rodinném životě a v jednom případě v práci v pomáhající profesi.

6. 5. Závěry kvalitativní sondy

Hypotéza č. 1 „Přechod do reálného prostředí mají mladí lidé komplikovaný z důvodu nedostatečné informovanosti a neefektivní přípravy během pobytu v dětském domově.“ Výzkumná sonda částečně potvrdila, že obtíže spojené s přechodem do reálného prostředí jsou spojené s nedostatkem informací a neefektivitou přípravy. Bylo uvedeno, že vychovatelé sami vyřizují potřebné papíry na úřadech, bez účasti dětí, cílené rozhovory na téma budoucího života mimo domov probíhají krátce před odchodem z dětského

domova. Na druhou stranu byla uváděna dostačující příprava na zvládání vlastní domácnosti. Přesto není možné jednoznačně určit, zda se jedná pouze o nedostatečnou informovanost a přípravu, nebo zda jsou obtíže ovlivněné také do určité míry osobními vzory respondentů, vůlí, IQ.

Hypotéza č. 2 „ Mladí lidé po opuštění ústavního prostředí postrádají pomoc ze strany okolí, především při řešení obtížných životních situací.“

Tato hypotéza nebyla výzkumnou sondou potvrzena. Jako možná pomoc při řešení náročných situací, které respondenti nezvládali sami, byla uváděna podpora rodiny, vychovatelů, partnerů. Z rozhovorů vyplývá, že pokud měli respondenti problémy s bydlením, prací a byli schopni a ochotni o svých problémech diskutovat a nechat si poradit, jejich problémy byly s pomocí okolí vyřešeny. Schopnost vyhledat pomoc a přijmout ji je jistě důležitých faktorem úspěšného řešení problému.

Situace, kdy si jedinec neví rady v různých situacích, se mohou objevovat opakovaně. Je tedy rozdíl mezi pomocí, která řeší aktuální problém tak, že je za jedince vyřešen, více méně bez jeho aktivity a snahy. Vedle toho existují prostředky, které spíše učí jedince, jak sami sobě v budoucnu pomoci. Tuto formu pomoci, podle mého poskytují domy na půl cesty.

Odpovědi respondentů zdaleka nepostihují spektrum mladých lidí a všechny problémy, které musí po opuštění dětského domova řešit. Skutečnost podařeného kontaktu a uskutečnění rozhovoru může ukazovat na vzorek do jisté míry lépe socializovaných jedinců, kteří našli oporu ve svých partnerech, vychovatelích a rodinách. Je pravděpodobné, že ti problémovější a hůře socializovaní jedinci nemají tak pevné zázemí, neudržují kontakty ze své minulosti.

Při práci s respondenty a následné analýze jsem brala v úvahu své dlouhodobé zkušenosti z dobrovolné práce s mládeží z dětských domovů. Často si někteří jedinci přizpůsobují z různých důvodů obraz reality k obrazu svému. Prezentují se před okolím v lepším světle a o věcech, které se jim v životě nepovedly, z pochopitelných důvodů nemluví.

Z výzkumu jednoznačně, podle mého vyplývá, že pro životní šance mladých dospělých jsou důležité startovací byty a dobře se vdát.

7. ZÁVĚR

Životní šance mladých chlapců a dívek po opuštění dětského domova jsou ovlivněny jejich vrozenými dispozicemi, životními zkušenostmi z rodiny, z níž většinou do dětského domova přicházejí, způsobem života a pobytem v ústavním prostředí. Jedná se o dospělé jedince, kteří již musí být zodpovědní sami za sebe, přesto nutně potřebují, vzhledem ke své životní situaci, podporu okolí, aby samostatnost za branami dětského domova zvládli. Jejich šance na uspokojení základních životních potřeb by měl zvyšovat systém podpory a pomoci, jehož garantem je stát.

Sociální podmínky mladých lidí po odchodu z dětského domova řeší nový zákon o sociálních službách z roku 2006. Již dříve existující domy na půl cesty nabízí svým klientům kompletní služby, které pomáhají mladým dospělým úspěšně se začlenit do společnosti. Pozornost odborníků se však také soustředí rovněž na prevenci problému, tedy předcházení umístění ohrožených dětí do prostředí náhradní výchovy.

Cílem mé práce bylo popsat systém přípravy mladistvých klientů na odchod z ústavní péče, řešení samotného odchodu a začlenění mladých dospělých do společnosti. Snažila jsem se problematiku popisovat v širších souvislostech, které by pomohly k jejímu pochopení. Jsem toho názoru, že situaci mladých lidí z dětských domovů nelze řešit bez znalosti jejich osobní a psychosociální historie, vývojové psychologie a systému sociální pomoci. Teorii jsem použila jako podklad k výzkumné části.

Vzorek respondentů nebyl příliš rozsáhlý. Přesto bylo možné na jejich osobně prožitých zkušenostech s odchodem z dětského domova a z následujících životních situací demonstrovat některá zásadní a problematická místa tématu.

Pomoc mladým lidem se zkušeností života z dětského domova nelze brát jako časově omezenou praxi. Odchodem z dětského domova mnohé nové teprve začíná. Po roce prožitém bez vychovatelů nemusí mít mladý dospělý stále dostatek zkušeností a znalostí o fungování společnosti, ve které se pohybuje. Opakovaně se může dostávat do situací, s nimiž si neví rady. Určitým zázemím mohou být domy na půl cesty, které sice časově omezují pobyt klienta, poskytují však dále mladému dospělému ambulantní služby, sledují ho a jsou s ním v kontaktu. V kontinuitě práce s mladými dospělými vidím možnost omezení rizikového chování.

Přesto, že jsem dané téma řešila v širších souvislostech, uvědomuji si, že některé části by si zasloužily rozsáhlejší popis a hlubší analýzu. Více prostoru a pozornosti by mohlo být věnováno práci sociálního kurátora, který se ve spolupráci s ostatními pracovníky podílí na socializaci mladého dospělého do společnosti. V souvislosti s prováděným výzkumem by bylo jistě zajímavé a přínosné dále sledovat vývoj života mladých lidí, kteří se rozhovorů zúčastnili, některé jejich odpovědi a názory porovnat s pohledem na život, například za deset let.

Téma odchodu mladých dospělých z dětského domova a jejich socializace do společnosti bude aktuální tak dlouho, dokud budou pro některé děti dětské domovy jedinou možností k životu. Jejich úspěšné začlenění do společnosti je závislé i na podpoře a porozumění okolí.

8. SEZNAM LITERATURY

ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. II. část – Sociální péče.* Praha : Karolinum, 2001. ISBN 80-2460197-4.

BUBLEOVÁ, V. *Osvojení a pěstounská péče, kap. Co u nás ještě chybí?* Praha : SNRP, 2002. s. 31-32. ISBN 80-7178-637-3.

DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly.* Praha: Grada, 1999. 279 s. ISBN 80-7169-254-9.

ERIKSON, E. *Životní cyklus rozšířený a dokončený : Doplněné vydání o devátém stupni vývoje od Joan M.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 128 s. 80-7106-291-X.

HAVLÍK, R, KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy.* Praha : Portál, 2002. 174 s. ISBN 80-7178-635-7.

HELUS, Z. *Sociální psychologie pro učitele I.* Praha : Karolinum, 1992. 95 s. ISBN 80-7066-605-6.

JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí.* Praha : Themis, 2004. 480 s. ISBN: 80-7312-038-0.

KOVAŘÍK, J. *Osvojení a pěstounská péče, kap. Vývojová psychologie pro pěstouny a osvojitele.* Praha : SNRP, 2002. s. 59-78. ISBN 80-7178-637-3.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk- prostředí- výchova. K otázkám sociální pedagogiky.* Brno : 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KREJČÍŘOVÁ, D., LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie. 2., aktualizované vydání.* Praha : Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

KREJČÍŘOVÁ, D. LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie.* Praha : Grada Publishing, 1998. 343 s. ISBN 80-7169-195-X.

MACEK, P. *Adolescence : Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících.* Praha : Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-7178-348-X.

MACEK, P., LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání.* Brno : Barrister & Principál, 2006. 196 s. ISBN 80-7364-034-1.

MAŘÍKOVÁ, H. *Podoby svatby v české společnosti.* Diplomová práce. Filozofická fakulta UK, Praha 2007.

MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Výpravy za člověkem.* Praha : Odeon, 1981. 223 s.

- MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*. Praha : Karolinum, 2005. 445 s. ISBN 80-246-1056-6.
- MATĚJČEK, Z, BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha : Psychiatrické centrum, 1997. 70 s. ISBN 80-85121-89-1.
- MATĚJČEK, Z, LANGMEIER J. *Psychická deprivace v dětství*. Praha : Státní zdravotnické nakladatelství, 1968. 383 s.
- MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Praha : Sociologické nakladatelství SLON, 1999. 159 s. ISBN 80-85850-76-1.
- MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P, KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi : specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha : Portál, 2005. 350 s. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK, O. *Sociální služby*. Praha : Portál, 2007. 183 s. ISBN 978-80-7367-310-9.
- PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha : Karolinum, 2007. 270 s. ISBN 978-80-7184-569-0.
- ŘEHULKOVÁ, O., ŘEHULKA, E. *Psychologické otázky adolescence: sborník příspěvků*. Boskovice : Albert, 2001. 141 s. ISBN 80-7326-001-8.
- ŘÍCAN, P. *Cesta životem*. 2. přepracované. vyd. Praha : Portál, 2004. 392 s. ISBN 80-7178-829-5.
- SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce : sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha : Svoboda servis, 2004. 240 s. ISBN 80-86320-33-2.
- SLEZÁKOVÁ, L. *Pomoc mladistvým bez rodinného zázemí propuštěným z ústavního prostředí*. Praha : VÚPSV, 1998. 28 s.
- ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha : Portál, 2007. 143 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
- ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha : SPN, 1988. 216 s. ISBN 14-363-88.
- TAXOVÁ, J. *Pedagogicko-psychologické problémy dospívajících*. Praha : Univerzita Karlova, 1985. 239 s.
- TAXOVÁ, J. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha : SPN, 1967. 151 s.
- TRPIŠOVSKÁ, Dobromila. *Poradenské problémy dospívání*. In *Pedagogicko-psychologické poradenství I*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, s. 68-76. ISBN 80-7290-215-6.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha : Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

VOCILKA, M. *Dětské domovy v české republice I. (teoretická východiska)* Praha : Česko, 1999. 55 s.

VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. Praha : Portál, 2002. 544 s. ISBN 80-7178-696-9.

ZÁŠKODNÁ, H. *Sociální deviace dětí a mládeže*. Bakalářská práce. Ostrava : Ostravská univerzita, 1998. 94 s. ISBN 80-7042-519-9.

ZIEGLEROVÁ, R. *Příčiny umístování dětí v dětském domově internátního typu a jejich následná resocializace*. PedF UK, Praha 1997.

Tištěné seriálové publikace:

ŠVANCAR, R. *O nezletilé delikventy je špatně postaráno, systém péče je roztržštěný a chybí lidé*. *Učitel'ské noviny*, 2007, č. 41. ISSN 0139-5718. Dostupné z www.ucitelskenoviny.cz

MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace a budoucí zaměstnání, Náhradní rodinná péče*, 2003, roč. 6, č. 1, s. 27-29.

ŠLESINGEROVÁ, K. *Jací mladí lidé odcházejí z dětských domovů po dosažení zletilosti II*. *Náhradní rodinná péče*, 2004, roč. 6, č. 3, s. 34.

ŘÍHOVÁ, J. *Raná dospělost a náhradní péče: K některým vztahovým a osobnostním aspektům situace svěřenců dětských domovů po jejich odchodu z náhradní péče*. *Zpravodaj pedagogicko-psychologické poradenství*, 2004, č. 38, s. 5-15.

Elektronické dokumenty:

BARABÁK, M. *Tvorba sociálního programu*. Diplomová práce. Fakulta sociálních studií MU. Brno, 2006. Dostupné z: http://is.muni.cz/info/nov_20060904_zaverecne_prace.pl

BITTER, P. a kol. *Děti z ústavů. Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. Praha: Liga lidských práv, 2007. ISBN 978-80-903473-4-2 Dostupné z: <http://www.llp.cz/cz/temata/prava-deti/deti-z-ustavu/publikace>

Hodnocení systému o ohrožené děti. 2007. Dostupné z: http://www.edu.cz/portal/page?_pageid=95,10407&_dad=portal&_schema=PORTAL&cid=77&instance

MATOUŠEK, O., PAZRALOVÁ, H. *Individuální plánování u dětí z dětských domovů*. 2008. Dostupné z: <www.clovekhledacloveka.cz>

MATOUŠEK, J. *Význam role sociálních kurátorů*. 2008. Dostupné z: <<http://ucitelskelisty.ceskaskola.cz/Ucitelskelisty/Ar.asp?ARI=103430&CAI=2150>>

MATOUŠEK, J., Lednový kulatý stůl SKAV a SVP PedF UK 2008 na téma »Máme systém péče o ohrožené děti, nebo jen změť aktivit?« práci sociálního kurátora. Dostupné z: <<http://ucitelskelisty.ceskaskola.cz/Ucitelskelisty/Ar.asp?ARI=103430&CAI=2150>>

MUSIL, L. *Kultura poskytování osobních sociálních služeb: případová studie domu na půl cesty. 1. fáze výzkumu*. Praha : VÚPSV, 2002. Dostupné z: <www.vupsv.cz>

PAULUS, M., MATĚJČKOVÁ, R. *Co je sociální firma?* 2007. Rozhovor s pracovníkem občanským sdružením Fokus Praha, kde byl v letech 2005-2007 realizován projekt „Rozvoj sociálních firem“, podle britského modelu sociální firmy. Dostupné z: <www.rohlas.cz>

PILAŘ, J. *Současný stav, východiska a perspektivy ústavní péče ve školských zařízeních aneb nejen děti utíkají před svými problémy*. 2007. Dostupné z: <http://ucitelskelisty.cz/files/soubory/Pilar_Ustavni_pece.ppt>

PILAŘ, J., *Náhradní výchovná péče v reálné podobě*. Sborník z kongresu Pardubice 2006, Dostupné z: <www.planovanirodiny.cz>

SVOBODOVÁ, M. a kol. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. (online) Praha : Občanské sdružení DOM, 2002 Dostupné z: <<http://www.varianty.cz/inter/Zprava%20o%20stavu%20pece.doc>>

ŠULOVÁ, L. *Náhradní rodinná péče v ČR a její úskalí*. Sborník z kongresu Pardubice 2006, Dostupné z: <www.planovanirodiny.cz>

Vnitřní řád Dětského domova a Školní jídelny v Novém Strašecí
Dostupné z: <www.strasidytko.cz>

VYKOUKALOVÁ, L. *Opatření podle zákona o rodině a opatření podle zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže*. Diplomová práce, katedra sociální pedagogiky, Masarykova univerzita, Brno 2007. 147 s. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/84407/pedf_m/?lang=en>

Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2006. Dostupné z:
<<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=326>>
<<http://www.dom-os.cz>>
<<http://www.svagr.net>>
<<http://www.clovekhledacloveka.cz>>
<<http://www.muzydetem.cz>>
<<http://www.varianty.cz/download/>>
<<http://www.icm.cz/podporovane-zamestnani>>

<<http://www.rozmaryna-ops.cz>>
<<http://www.msmt.cz/ministerstvo/>>

Zákony:

Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

§ 12, § 1, § 33, § 24 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

Zákonem č. 383/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb.,

§46, § 82, § 47 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších změn a doplňků.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

§32 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných úředních orgánů státní správy České republiky.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 383/2005 Sb.,

Vyhláška č. 505/2006 zákonu o sociálních službách Sb.,

Vyhláška č. 458/2005 Sb.,

Vyhláška č. 60/2006 Sb.,

Vyhláška č. 339/2005 Sb.,

9. SEZNAM POUŽÍVANÝCH ZKRATEK

MŠMT – Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MZ – ministerstvo zdravotnictví

SPOD – Sociálně-právní ochrana dětí

DD – dětský domov

DÚ – diagnostický ústav

DDŠ – dětský domov se školou

VÚ – výchovný ústav

OOV – odpovědná osoby za výchovu

ZZ – zákonný zástupce

ČR – Česká republika

OSÚZ – osoby se syndromem ústavní závislosti

DPC – dům na půl cesty

DOM – Dům Otevřených Možností, Občanské sdružení

10. PŘÍLOHY

Příloha č. 1.

Právní předpisy, ze kterých vychází ústavní výchova nezletilých v České republice

1) Mezinárodní smlouvy

Mezinárodní smlouvy jsou pro Českou republiku závazné na základě článku 10 Ústavy. Je-li v mezinárodní smlouvě stanoveno něco jiného než v zákoně, použije se mezinárodní smlouva. (http://www.concourt.cz/pages/prav_uprava/ustava.html)
Jedná se o následující mezinárodní smlouvy:

a) Úmluva o právech dítěte (publikována pod č. 104/1991 Sb.)

Jedná se o velice významný dokument v oblasti práv dětí, který byl přijat v listopadu 1989 na půdě OSN. V platnost vstoupil v září 1990.

Úmluva ukládá státům mimo jiné povinnosti při všech činnostech týkajících se dítěte brát v úvahu plně a přednostně jeho zájmy (čl. 3). Dítě má právo se svobodně vyjadřovat ke všem záležitostem, které se jej dotýkají, přičemž se jeho názorům musí věnovat patřičná pozornost. (čl. 12) Stát má dítě chránit před násilím a všemi formami špatného zacházení ze strany rodičů nebo jiných osob starajících se o dítě. Má zavádět vhodné sociální programy zaměřené na prevenci násilí a na pomoc jeho obětem. (čl. 19) Stát má poskytovat zvláštní ochranu dítěti zbavenému rodinného prostředí a má mu zabezpečit vhodnou náhradní rodinnou péči nebo v nutných případech umístění v příslušném zařízení. (čl. 20) Dítě, které bylo příslušnými orgány dáno do péče, na výchovu nebo na léčení, má právo na pravidelné hodnocení svého umístění. (čl. 25) Stát má dětem, které se staly obětí ozbrojených konfliktů, mučení, zanedbávání, zneužívání nebo vykořisťování zabezpečit vhodné léčebné prostředky k jejich zotavení a znovu začlenění do společnosti. (čl. 39)

b) Evropská úmluva o výkonu práv dětí (publikována pod č. 54/2001 Sb. m. s.)

Byla přijata ve Štrasburku na půdě Rady Evropy a v platnost vstoupila 1. 7. 2000. Podepsalo ji 24 států a Česká republika je jedním z 11 států, které ji doposud ratifikovaly. Úmluva pro ČR vstoupila v platnost 1. 7. 2000.

Účelem smlouvy je, aby byla dětem, jejich nejlepším zájmu, podporována jejich práva, poskytována procesní a práva a usnadněn jejich výkon tím, že bude zabezpečeno, aby děti, přímo nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů, byly informovány o soudních řízeních, které se jich týkají, a mohly se jich účastnit. Dítě, podle úmluvy, které má podle vnitrostátních předpisů dostatečnou schopnost chápat situaci, má mít v soudním řízení, které se jej týká, právo na informace a na vyjádření názoru v řízení. Soud musí při rozhodování zabezpečit, aby dítě obdrželo všechny informace, umožnit mu vyjádřit svůj názor a vzít názor dítěte náležitě v úvahu. Zástupce dítěte má povinnost poskytovat dítěti informace, objasňovat mu důsledky možných soudních rozhodnutí, zjišťovat jeho názor a zprostředkovávat jej soudu.

c) Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Evropská úmluva, publikována pod č. 202/1992 Sb.)

Evropská úmluva byla sjednána v Římě dne 4. listopadu 1950, dne 21. února 1991 byla v Madridu podepsána jménem České a Slovenské federativní republiky ve znění protokolů č. 3, 5 a 8. Úmluva vstoupila v platnost pro ČSFR dnem 18. března 1992. Dále jsou pro Českou republiku závazné: Dodatkový protokol sjednaný v Paříži dne 20. března 1952, protokoly 2, 4, 6, 7 a 9. Poslední vstoupil v platnost 1. října 1994.

Úmluva se netýká jen práv dětí, ale všech lidí, tedy i jejich rodičů. Její význam tkví v tom, že práva z ní vyplývající jsou určena přímo jednotlivcům a ne jen povinnost státu zakotvit určitá práva ve svém zákonodárství, jak je tomu u jiných úmluv. Jednotlivci, nevládní organizace, nebo skupiny osob, které se cítí být poškozené v důsledku porušení těchto práv, se mohou po vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků obracet se svými stížnostmi

Na Evropský soud pro lidská práva (ESLP), jehož rozhodnutí jsou pro Českou republiku závazná. Velmi důležitá je judikatura ESLP, která konkretizuje jednotlivé články Evropské úmluvy. Práva dětí a rodičů se týkají především články 6 (právo na spravedlivý proces), 8 (právo na respektování rodinného a soukromého života) a 14 (zákaz diskriminace založené na jakémkoliv důvodu při užívání práv a svobod přiznaných úmluvou).

2) Ústavní předpisy ČR

a) Listina základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.)

Je součástí ústavního řádu České republiky. Jednotlivé články jsou vyloženy v judikatuře Ústavního soudu ČR. Na práva dětí dopadá především článek 32. Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.(č. 32, odst. 1) Péče o děti a jejich výchova je práva rodičů: děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.(č. 32, odst. 4)

b) Zákony upravující problematiku práv dětí a ústavní výchovy

Zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.)

Zákon o rodině upravuje v tomto kontextu především vztahy mezi rodiči a dětmi, rodičovskou zodpovědnost (včetně jejího omezení, pozastavení, nebo zbavení), vyživovací povinnost, výchovná opatření, pěstounskou péči, nařízení ústavní výchovy, určení rodičovství, osvojení, poručníctví a opatrovnictví.

Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (č. 109/2002 Sb.)

Zákon upravuje výkon ústavní výchovy v těchto typech zařízení: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav. Zákon dále upravuje práva a povinnosti dětí umístěných v ústavní výchově, osob odpovědných za výchovu, práva a povinnosti ústavních zařízení (ředitele).

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb.)

Sociálně-právní ochranou se rozumí ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte včetně ochrany jeho jmění a působení, které směřuje k obnovení narušených funkcí rodiny. Zákon upravuje opatření sloužící k ochraně dětí a postup orgánů vykonávajících sociálně-právní ochranu. Oddělení sociálně právní ochrany dětí a mládeže jsou státními orgány péče o dítě a zaujímají v problematice odebrání dětí z rodin a jejich následném umístění do náhradních prostředí zcela zásadní roli. Jejich náplní je prověřování případů špatného zacházení rodičů, nebo jiných pečujících osob dětmi. Navrhují další výchovná opatření, zbavení a pozastavení rodičovské odpovědnosti a také navrhnou ústavní výchovu. Vydávají rozhodnutí o tom, že rodič se o dítě nezajímá a tím pádem je možné, aby si dítě někdo osvojil i bez souhlasu rodičů. Další povinností pracovníka je sledování výkonu ústavní a ochranné výchovy dětí a projednávání trestných věcí u dětí a nezletilých a další povinnosti

Zdroj: BITTER, P.; HAVINGEROVÁ, J.; JANIŠOVÁ, I.; LANGHANSOVÁ, H. *Děti z ústavů*. Psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte. Liga lidských práv, 2007. Dostupné z: <<http://www.llp.cz/cz/temata/prava-deti/deti-z-ustavu/publikace>>

Příloha č. 2

Scénář rozhovoru s vedoucím vychovatelem dětského domova

Scénář rozhovoru s vedoucím vychovatelem dětského domova

Úvod

1. Záměr rozhovoru:

Důvodem rozhovoru je situaci dětí, které odcházejí z DD z pohledu vychovatele.

Místo rozhovoru: Dětský domov, MŠ, ZŠ, Praktická škola, Školní jídelna, Školní družina, Školní klub a Přípravný stupeň ZŠ speciální Písek

Dotazovaný: vedoucí vychovatel dětského domova v Písku

Důvod přítomnosti diktafonu: kvůli možnosti zpracování

2. Info o DD jako instituci:

Jaká je kapacita DD? Kolik je tady aktuálně dětí?

Kolik zde pracuje zaměstnanců a jakých profesí?

S jakými institucemi DD Písek spolupracuje?

Kdo je zřizovatelem?

Od kolika do kolika let může (musí) dítě v domově být?

Jaké jsou podmínky pro to, aby jedinec mohl v domově zůstat i po dovršení 18 let?

3. Jakým způsobem se děti v DD připravují na svůj vstup do reálného života?

Práce s dětmi zacílená na jejich budoucí život, tedy potom, co opustí DD:

Existují nějaké speciální projekty, metody práce, které cíleně řeší s dětmi jejich budoucí život po odchodu z DD? Jaký mají efekt?

Spolupracujete s někým zvenčí, který se touto problematikou zabývá?

4. Zákonné povinnosti DD vůči mladistvému opouštějící DD:

Co DD mladistvému při odchodu z domova musí ze zákona zajistit? (poskytnutí info, finance-věno do ulice,...)

Jaké ze zákona Vaše povinnosti a možnosti vzhledem k dítěti, které odchází?

Má dítě po tom, co odejde k vám nějaké povinnosti a závazky? Může po dětském domově, po tom co odejde ještě něco chtít a vyžadovat? (Například: přijít na návštěvu, kontaktovat nějakým způsobem „svého vychovatele“,...) Využívají toho?

5. Konkrétní průběh odchodu dítěte z DD?

Jaké jsou nejčastější problémy, které s dítětem ohledně jeho odchodu řešíte?

S kým dítě konkrétně domlouvá a řeší, kam půjde z DD?

Kdo všechno se do plánování odchodu zapojuje a čí rada má z pravidla největší váhu?

6. Život po DD:

Kam nejčastěji děti z DD odcházejí?(máte nějaký celkový přehled, nebo jen kdo co poví?)

Udržují děti s Vámi z venku nějaký kontakt? Nebo se o to snaží?

Jsou v Písku nějaké domy na půli cesty? Jak jsou využívány? Splňují svoji funkci?

S čím mají děti obvykle největší problémy, kde systém nebo dítě obvykle selhává? (bydlení, práce, partnerský nebo rodinný život...)

7. Problémy a názory vedoucího vychovatele Radima Koreše:

Co si myslíte o současném nastavení systému odchodu mladistvých z DD a postinstitucionální péči a pomoci? Měl by zaznamenat nějaké změny, jaké?

Měl by se více angažovat stát, občanská společnost (neziskovou,...)?

Příloha č. 3

Záznam rozhovoru s vedoucím vychovatelem dětského domova

Rozhovor s vedoucím vychovatelem dětského domova Písek

SITUACE PŘED ODCHODEM

Existují nějaké speciální projekty, metody práce, které cíleně řeší s dětmi jejich budoucí život po odchodu z DD? Na které oblasti jsou zacílené?(bydlení, vztahy, práce,...?) A jaký mají efekt?

Samotný pobyt dítěte v DD je zároveň přípravou na to, že z DD bude odcházet. Učení se různým praktickým dovednostem, život v bytě, učení se nějaké zodpovědnosti vůči tomu prostoru, ve kterém žije už je samotnou přípravou na to, že jednou bude zakládat nějakou domácnost a bude mít zodpovědnost za to, v čem žije a bydlí.

V praxi to například znamená, že od určitého věku, vzhledem k možnostem a schopnostem, si chodí děti nakupovat samy. Dostane od tety určitý obnos peněz a jde si například koupit kalhoty.

Dalším příkladem je strava. Jeden den v týdnu, většinou o víkendu, si děti od snídaně po večeři připravují jídlo samy, společně s tetou tedy. Dopředu si plánují, co budou vařit. Když je potřeba něco dokoupit, dostanou peníze, jdou do obchodu koupit třeba prášek do pečiva, nebo rohlíky.

V každém bytě jsou dvě tety, mají na starosti 8 dětí. Na starosti celý chod děčáku a výchovu dětí mám já, vedoucí vychovatel, zodpovídám za něj řediteli. Ten rozhoduje o papírových věcech, jako je vydávání různých rozhodnutí.

Dětský domov, který je zřizovaný krajem, státem je zodpovědný za to, jak to dítě vybaví do života.

Kritika, která se snaží na dětské domovy za to, že nedostatečně vybavují, připravují děti do praktického života, že děti potom vylézají do reálu jakoby odněkud ze skleníku, mi připadá, že je vynášena odněkud ze vzduchoprázdna. Zapomíná se totiž na to, že děti vstupují do DD s nějakým vkladem. Odcházejí s nějakou představou co dál. Když toho člověka učíme všechno, tak záleží, jakým způsobem on to zúročí. Nejde hnot s osobnostními charakteristikami toho člověka.

Myslím si, že děčák je schopný naučit děti, jak existovat, ale situace je složitá v tom, že skoro každé dítě má venku nějakou širší rodinu, zázemí, který ho podrží. Pokud zůstane úplně samo, tak je to docela průšvih. Pokud se vrací do rodiny, tak už to není moc věc děčáku, ale sociálního kurátora a dalších, kteří by ho měli nějakým způsobem podržet.

SAMOTNÝ ODCHOD

Co musí DD mladistvému při odchodu z ústavu ze zákona zajistit? Jaké jsou zákonné povinnosti DD vůči mladistvému, který ústav opouští?

My, jako dětský domov musíme půl roku před tím, než dítě odejde dát vědět kurátorovi, že dítě se bude vracet. Kurátor musí dostat tuto informaci, ať už se dítě vrací do místy svého původního bydliště, nebo odejde kamkoliv jinam. Pak se řeší s dítětem jeho představa o tom, co bude dělat, až odejde z DD. Jestli chce zpátky do rodiny, jestli se chce rovnou postavit na vlastní nohy, nebo jestli jenom odejde a zabouchně za sebou dveře. Třetí varianta nastává v případě, že se rozcházíme ve zlém. Pokud zůstane dítě v Písku, tak hledáme kontakty, kdo by s ním dále mohl pracovat. Když odchází do rodiny, tak to je za předpokladu, že tam dítě chce jít, rodina ho chce zpátky. My potom v místě trvalého bydliště kontaktujeme úřad práce, sociálního kurátora. Pokud bydlí rodina v Písku, snažíme se mu pomoci hledat práci, pokud se ale vrací do rodiny, která nebydlí v Písku, tak je zapsán do evidence ÚP, který s nimi potom dále pracuje. Dítě když odchází do rodiny, tak je to pro nás relativně jednodušší.

Co se finanční podpory týče, v současné době je to tak, že zákona dítě dostane při odchodu jednorázově 15. tisíc. Ta forma pomoci ale není přesně specifikovaná a těch 15. tis není automaticky, jedná se pouze o jakýsi strop. Takže pokud odchází dítě do rodiny, tak dostává méně a úplně nejméně dostává v okamžiku, kdy hrubě nespolupracuje, nebo dojde zletilosti v době, kdy je na útěku. Tak tam potom tato podpora dosahuje výše životního minima. Celých 15. tisíc dostává v případě. Že se samo staví na vlastní nohy. Dá se tedy říci, že se jedná o jakousi motivaci, aby se snažilo a fungovalo. V některých domovech a dříve to tak fungovalo i u nás, se k této věci přistupovalo tak, že jim nakoupí věci typu vybava do domácnosti. Hrnce, ložní prádlo a podobně. Mě to přijde jako setrvačnost a blbost, protože tyhle věci si může nakoupit později, až začne vydělávat. Ale ono vyleze ven a potřebuje přečkat čas, než začne vydělávat. Kdyby začalo vydělávat hned první den, tak první výplatu dostane až za měsíc. Takže ty peníze jim mají pomoci překlenout ten čas, než si samy něco vydělají.

A co argument, že ty peníze rovnou utratí a nemají stejné nic?

To je úplně mimo, protože stejně tak můžou to vybavení, odnést ho do zastavárny a dostanou za to pětinu z původní ceny. Což tedy znamená, že v naturálních dostanou třeba tři tisíce. Když ty peníze utratí, tak je utratí, ale já jim nechci brát právo rozhodnout se, za co ty prachy utratí.

Když to dítě odchází samo, tak se snažíme najít zaměstnání s ubytováním, což se tedy většinou nepodaří. Nebo se snažíme nekontaktovat nějaký domy na půli cesty (spadají podle nového zákona pod sociální služby). My jakožto dětský domov nemáme právo poskytovat sociální služby. Máme ale prostřednictvím našeho občanského sdružení pronajatý od města byt 1+1 (jde o jeden ze sociálních bytů města, ubytovnu pro sociálně slaběja ten za určitých podmínek poskytujeme dětem, které odcházejí. Další možností je byt v budově děčáku, který funguje za stejných podmínek. Což znamená, že platí nájem, energie, bydlí tam samostatně. Přimo v Písku dům na půli cesty není. Nejbliže je ve Volyni,

kde současný ředitel získal grant na vytvoření domu na půli cesty. Nechal v budově děčáku udělat půdní vestavbu, která slouží jako dům na půli cesty pro děti z celého jihočeského kraje. Ale nevím, jestli v současnosti tenhle projekt funguje.

U nás když to dítě ubytuje v nějakém bytě, tak bohužel nemáme možnosti nějak ho vodit za ručičku, jak to třeba funguje v domech na půli cesty. Kde to funguje trochu jinak. U nás pokud si přijde pro radu, tak jsme samozřejmě k dispozici, ale že bychom ho cíleně chodili jednou týdně kontrolovat, tak takhle to nefunguje. V podstatě ho tam necháme bydlet, poskytneme střechu nad hlavou, ale problém nastává s prací, kterou oni většinou neseženou. Problém přístupu k práci si sebou nesou ze svojí původní rodiny a tam je ten problém.

Spousta dětí odmítá v 18 letech přejít z děčáku do prostředí, které je v podstatě volnějším děčákem. Kde musí dodržovat taky určitá pravidla. Většina jich z DD odchází s tím, že „já vám ukážu, že to dokážu“. Jejich frustrace se násobí, pak se bojí, stydí někdy si i přijít pro tu pomoc. My jsme připraveni jim pomoci, když požádají a ukáží se tu, ale to se většinou neděje. Pokud se s námi ale nerozejdou ve zlém, tak mohou kdykoliv přijít a my jim pomůžeme.

Mají děti po tom, co odejdou k Vám nějaké závazky?
Ne, oni k nám nejsou povinni ničím.

My bychom je měli určitým způsobem sledovat. Ale to je složitý, za prvé na to nejsou lidi. A sledovat za předpokladu, že jsme mu sehnali nějaké to bydlení, nebo je v domě na půli cesty, chodí do práce, kterou jsme sehnali. Od nás šel do domu na půli cesty, od té doby co to funguje pouze jeden kluk.

Kdy musí, může dítě odejít z DD:

Buď dovrší 18 let a odchází, nebo když nemá hotovou školu, tak se uzavírá smlouva mezi jím a námi, která je nějakých jednoduchých podmínek typu, že bude dodržovat vnitřní řád domova a zůstává v děčáku dokud se nepřipraví na povolání.

S možností až do 26 let. Taky je možnost, že podáme přes sociálku žádost k soudu a necháme mu ústavní výchovu prodloužit my. Ale to je možnost, které já se vyhýbám, protože držet tu někoho, komu je už 18 nechce tu být je kontraproduktivní a vyvolá to akorát vzdor.

Nejprve odchod s dětmi řeší jejich teta, ta má jako první největší přehled co by dítě chtělo a pak to postupuje přese mě dále.

Jaké jsou nejčastější problémy, které s dítětem během jejich odchodu řešíte?

To zase záleží, o kterou skupinu se jedná. Jestli odchází samo, nebo se vrací k rodině. Ve většině případů se ale řeší bydlení a zaměstnání.

Jaký vliv má rodina na dítě, které odchází z DD?

Nárůst zájmu rodiny o dítě se přibližně zvyšuje společně s tím, jak se přibližuje jeho odchod z děčáku. Rodiny vědí, že dítě dostane s odchodem nějaký peníze a v podstatě se snaží ty peníze získat. My se tady můžeme tři roky před odchodem dítě někam směřovat, pak se objeví rodiče, ze vzduchoprázdna a všechny předchozí plány padají.

S čím mají děti po odchodu obvykle největší problémy, kde systém nebo dítě obvykle selhává?

Podle mě je největším problémem najít si lidi k sobě. To stálo u základu vzniku Skal (což je byt na vesnici nedaleko Písku) a Hradiště (panelákový byt na sídlišti). Víc je vystrčit z toho děčáku.

Co je pro ně další velkou pastí, tak to je systém půjček, velkých půjček, lichva.

Dalšími problémy je bydlení.

Problémem obecně, dětí z děčáku je přijímat pravidla. Když je srovnáme s jejich vrstevníky, tak jsou na tom podstatně hůře. Ten tlak z naší strany na ně je vyvíjený podstatně větší. My nejsme jejich zákonní zástupci, kteří si mohou dovolit daleko více. Co se benevolentnosti týče. Takže jsou daleko více svázaní, než známi z jejich okolí. Pak když tedy už konečně můžou, tak chtějí daleko větší prostor, než můžou mít. Pak najednou jdou do té bezbřehosti do toho opačného extrému.

Takže i tady my se snažíme, aby ty pravidla byly co nejméně svazující. Ne úplná bezbřehost, ale zároveň ne úplně sešněrovat do totální svěrací kazajky, aby ten přetlak nebyl tak velký. Ale stejně to tak cítí. Potom ještě neustále balancujeme s pevností a rozvolněním pravidel mezi problémovými dětmi a bezproblémovými. Co komu jak povolit, když pravidla jsou tu pro všechny.

Což souvisí taky s tím, že většina z nich pochází z prostředí, kde nejsou žádná pravidla, kde vládne totální bezbřehost.

V současné době o odebrání dítěte rozhoduje soud. Dříve to byla sociálka, kdo to rozhodnutí dělal a pak teprve se to dávalo k potvrzení soudu.

Porovnat situaci s dětmi z pěstounských rodin.

Spousta z nich chodí podobně jako děti z děčáků.

Příloha č. 4

Scénář rozhovoru s respondenty

Úvod:

1. Záměr výzkumu:

S jakými představami, pomocí opouštěli respondenti dětský domov, co jim činilo po odchodu z domova problémy.

Vysvětlení záměru výzkumu – pro účely diplomové práce.

Anonymita.

Důvod přítomnosti diktafonu – kvůli možnosti zpracování (nebude nikde přehráváno).

Nejsou dobré ani špatné odpovědi, zajímají mne Vaše názory, postřehy, zkušenosti.

Pokud by bylo některé téma příliš citlivé nebo by si respondent nevzpomínal, není problém a je možné jej přeskočit.

2. Představení respondenta

Stručné představení respondenta – jméno (příjmení není nutné!), věk, věk při odchodu z DD, vzdělání, zaměstnání, místo bydliště, místo bydliště původní rodiny

3. Vlastní výzkum:

3.1. Životní styl

Co nejradši děláš, co tě baví?(Když máš volno)

Dokázal bys označit nějaké osobnosti, nebo lidi z okolí, které podle tebe na tebe měli vliv?

V jaké oblečení se cítíš dobře?

Jakou hudbu nejradši posloucháš?

Vzpomněl/a by sis, při jakých příležitostech se cítíš úspěšně?

3.2. Bydlení

Co ti nejvíc na tvém současném bydlení vyhovuje, čeho si užíváš?

Měl/a jsi v domově pokoj podle svých představ? Jak se lišil od tvého současného bydlení?

Je něco, co konečně máš, co ti v domově chybělo?

Odlišuje se nějak tvoje bydlení od tvých představ a snů?

Bylo složité bydlení sehnat a udržet si ho? Pomáhal ti někdo? Jak?

Co pro tebe bylo největším problémem, když si začala bydlet mimo domov?

Bydlíš stále na stejném místě, od té doby, co jsi odešel/a z domova, nebo už je to tvoje několikáté?

3.2. Práce

Vzpomínáš si na nějaké vytoužené zaměstnání, práci, kterou si chtěl/a vždycky dělat?

Jak si představoval/a, že si budeš shánět práci a jak to probíhalo ve skutečnosti?

Pomáhal ti někdo práci shánět? Jak?

Jsi schopný si představit život bez práce? Čím bys volný čas vyplnil? Co bys dělal, kdybys nemusel pracovat?

Co si myslíš, že by ti pomohlo při hledání práce?

3.3. Vztahy

Máš nějaký blízký kamarád, se kterými se rád/a vídáš? Jak často?

Jak bys chtěl/a, aby tě druzí brali?(sympaťáka, ten co všem pomůže, chytrý,...)

Jak by sis představoval/a ideální vztah s klukem, holkou?

Co by měl/a dělat, jaké vlastnosti mít, nebo rozhodně nemít? Kterou vlastnost by neměl postrádat?

Co nejradši spolu děláte, když jste sami?

3.4. Zjišťování strategie řešení problémů

Co děláváš, když je ti smutno nebo úzko?

Jak obvykle řešíš velký průšvih?(sám, s někým)

Jak vypadá den, o kterém by si řekl/a, že se povedl?

Co tak obvykle děláš, když máš na někoho vztek?

Když se ti naskytne nová, pro tebe zajímavá příležitost (práce, koníček, vztah,...), jak se k tomu většinou stavíš?(jdeš do toho po hlavě, vyčkáváš, potřebuješ radu, pomoc, nechává tě to chladným,...)

3.5. Reflexe dětského domova

Máš pocit, že něco, co jste dělávali v děcáku, teď děláš taky a funguje to?

Je něco, co si konečně můžeš dělat po svém a nikdo ti do toho „nekecá“?

Je něco, po čem se ti z DD stýská, co ti chybí?

Jsi s někým z DD v kontaktu? S kým a jak?

3.6. Budoucnost

Máte nějaký sen, něco o čem se Vám zdává a chcete, aby se to stalo skutečností?

Kde a s kým se vidíš za 5,10,20 let?

Čeho bys chtěl/a dosáhnout?

3.7. Historie respondenta

V kolika letech jste se dostal do dětského domova?

Co bylo důvodem umístění do DD?

Prošel jste kromě DD ještě nějakými jinými ústavami? Výchovné problémy.

Stýkal jste se během pobytu v DD s otcem, matkou, sourozenci, nebo jinými příbuznými?

Co jste studoval, studujete?

Máš kontakt na někoho, kdo byl taky v dětském domově a myslíš, že by byl ochotný

absolvovat podobný rozhovor jako ty teď? Máš na něj, na ní nějaký kontakt?

Příloha č. 5 Záznam rozhovorů s respondenty

Rozhovor s Bobinou

České Budějovice, 2. května 2008

Kolik je ti let?

Dvacet dva.

V kolika letech jsi přišla do dětského domova v kolika odešla?

Na děcák jsem přišla ve dvanácti letech a odešla v necelých osmnácti.

Co tě nejvíce baví, co nejradši děláš, když máš volno?
Baví mě příroda, sport, práce s dětma.

Vzpomeneš si na nějaké osobnosti (z kultury, z médií,...)i, nebo lidi z tvého okolí, kteří na tebe měli, nebo stále mají vliv?

Tereza Maxová, ta je asi jediná. A z mého okolí to byla paní Hanka. Ta mi myslím hodně dala, i když už se s ní nestýkám, tak bych chtěla být jako ona.

Jakou máš ráda hudbu?

Jack Johnson se jmenuje ten kluk, zpěvák. Pak Ready Kirken, R´MB, hip hop, tak od každého trochu, klidně i dechovku když na to přijde.

A řekla bys, jestli to co posloucháš, má vliv na tvůj styl oblékání, na to co nosíš?

Ne, já mám svůj vlastní styl, nikoho nekopíruju. Mám ráda pohodlný oblečení, né žádný vyumělkování

Vybaví š si nějakou situaci, příležitost, při které se většinou cítíš dobře?

Je to při sportu, je to přítom když jedu na kajaku a mam zdolávat ty vlny, nebo jet proti proudu. Nebo teď naposledy jsme jeli a přšelo a my jsme pořád jeli a přítel chtěl zastavit a udělat ohýnek a já né, že to chci dokázat, když jsem už nemohla. Je to fajn, když dojedu do toho cíle. Nebo je to i při učení. Když mi učitelka zandá stránky, tak mi přijde, že toho je hodně a pak když jdu na tu zkoušku a udělám jí, tak si pak zatleskám, že jsem to zvládla, že toho bylo hodně, a že když se mi kolikrát nechtělo, tak jsem to dala, zvládla a jdu dál.

Spiš ty určitý věci se snažíš dotáhnout a dodělat, nebo od nich utíkáš a říkáš, ono to nějak dopadne. Třeba u toho učení.

Tak určitě jsou nějaký chvíle, třeba v mém osobním životě, který jsou třeba slabý, kdy to prožívám a nechce se mi to úplně řešit, nechce se mi do věci. Ale postupem času jsem se naučila to v sobě zlomit a rozdělit to na dvě strany. Na svůj osobní život a co mě tam nevychází a na ten život, kterej musím zvládat, což je škola a práce, což je důležitý a že to musím zvládnout, kdyby se dělo cokoliv. Je to základ a bez toho to nejde. A nejde takhle fungovat, že se něco stane a já se zborším a kašlu na školu, na práci. To ne. Ale mívala jsem to tak, to jo.

Bydlíš sama nebo s někým?

Bydlím sama v činžáku, je to tam hrozně fajn.

Co ti na tom nejvíc vyhovuje, čeho si nejvíc vážíš?

Prostor, čistota. Že to tam je čistý, že se tam nekouří, že tam je nějaký řád, kterej musím dodržovat. Kterej je částečně nastaveném od toho majitele domu a částečně ode mě. To zařízení, který tam je, se mi líbí, když není moje, tak myslím, že je pěkný. Dobrý na tom bytě je, že jsem si tam mohla vzít kočku, kterou mám.

Jak si ten byt sehnala?

Než jsem otevřela noviny a začala hledat přes internet, tak jsem to roztroubila mezi známý. A přes jednu holku z práce jsem ho sehnala.

Dokázala bys říct, jak se to tvoje bydlení liší od bydlení v domově? V čem je ten podstatný rozdíl?

Jsem tam svou vlastní paní. Tím bych shrnula asi tak všechno. Protože to co já tam udělám v tom bytě, tak padá na moje bedra, to si tam řeknu, tak to je.

Pokoj, který si měla v domově, byl v něčem podle tvých představ?

V tý době jsem o všem snila, co bude a jak to bude. V domově to bylo daný. Tam člověk přišel s tím batůžkem a akorát si dal věci do skříně a nemohl si to udělat tak, jak chtěl, protože tam s ním byly další dvě děcka a musely jsme to skloubit nějakým způsobem.

A liší se nějak to, jak sis představovala a jak v současnosti bydlíš?

No, vždycky jsem chtěla mít čistej byt, né v paneláku, aby se tam nekouřilo, abych to finančně zvládala, což zvládám. Myslím, že jsem si to tak nějak splnila. Ale je jasný, že na tom nestojím a jdu dál. Teď už mám zase další představy, jak bych chtěla bydlet.

Pomáhal ti někdo bydlení shánět?

Nikdo mi nepomáhal. Jako vyloženě aby někdo přišel a řekl a dal mi a řekl, tady budeš bydlet, tak to se nestalo.

A teta nebo strejda z domova ti nepomáhali?

Já jsem nechtěla. Já jsem si to tak nějak udělala sama. V sedmnácti tak jakoby utekla. Ale jako v klidu všecko. Odjela jsem na jeden vikend pryč a pak už jsem se nevrátila. Na domově se měnilo vedení, sešla jsem se pak s novou ředitelkou a domluvily jsme se, že pokud se alespoň jednou za měsíc ukážu, tak mi nebude dělat zle. Protože mi už táhlo na osmnáct, škola se mi už blížila ke konci. Pak jsem si udělala závěrečky na učňáku na čišnici. Přijímačky na střední, cestovní ruch. Pak jsem bydlela u kamarádky ve Vodňanech a do Písku jsem dojížděla do školy.

Jak si zvládala věci kolem bydlení, placení nájmu a podobně?

No nejdřív jsem bydlela v pokojičku za tři tisíce. Moje první práce byla na diskotéce. Takže brigády a vždycky jsem na ten nájem měla. A nikdy jsem nebydlela v prostředí, kde by se pilo, nebo kouřilo. Vždycky to bylo mezi středoškolkama, vysokoškolkama. Vlastně moje první bydlení bylo u holky, která dělala v Písku průmyslovku a to bydlení u ní bylo hrozně fajn.

Tvoje současné bydliště je tedy v pořadí po odchodu z domova kolikáté?

Třetí, čtvrtý, ono toho bylo víc, ale nešlo tomu říkat úplně bydlení. Když jsem začínala v „Potrefený huse“, tak jsem chodila s batůžkem spát k lidem, co tam pracovali, ale to nemůžu považovat úplně za bydlení.

A si nějak v kontaktu s někým z děčáku?

No my tam teď docela jezdíme pravidelně, s přítelem.

Tak to vypadá, že věci kolem bydlení, práce sis řešila hodně sama a moc ses na nikoho o pomoc neobracela.

No já když jsem odcházela z Písku, tak jsem měla pětistovku v kapse a na fěrovku jsem tady to zkusila. Pravda je, že mi třeba pomáhali kámoši, měla jsem od nich z kamarádství podporu.

A dostala jsi z domova nějaký peníze, když si odešla a pak ti bylo osmnáct?

Dostala jsem kolo, to jsem tam nechala. Nějaký hodinky, povlečení a tak. Peníze ne.

Kde teď pracuješ?

V obchodě se spodním prádlem jsem zaměstnaná na dohodu. Platí mi tedy sociální zdravotní, což je velká výhoda. Dřív jsem si to platila sama, což bylo dost náročný.

Vzpomněla by sis na, jaká byla v dětství tvoje vysněná práce? Čím si chtěla vždycky být?

No já jsem od sedmnácti chodila na brigádu, natajnačku. O víkendů, když se jezdilo domů, tak jsem tam byla a pak i přes tejdenní stopem. Což bylo super, na to vzpomínám hrozně ráda, protože jsem si tam na spoustu věcí vydělala, na oblečení, který třeba takový v domově nebylo. No a potom asi dva roky co jsem byla pryč z domova, jsem si říkala, protože jsem poznala spoustu věcí a zjistila jsem, že bych to taky mohla dávat dál a že by mě to bavilo. Celkově na co jsem si přišla v životě. Třeba že na domově nám něco říkali a já jsem byla opačného názoru, nebo měli pravdu třeba. A chtěla bych do budoucna pracovat s takovými dětmi. A co mě tam chybělo a předat jim to dál. A netýká se to peněz, týká se to něčeho úplně jiného. Třeba promluvení s někým jen tak, když má někdo problém, nebo jen tak vyslechnout toho člověka. To hrozně pomůže. Takže takhle. Hodně mi to dalo ten děčák. Brala bych to jako koníček, takovýto naplnění, ale samozřejmě do budoucna bych chtěla být něčím jiným.

Vždycky jsem chtěla být letuškou. Chtěla jsem cestovat, to se mi splnilo tak nějak. Chtěla bych tak nějak fungovat, někam jet tam zůstat. Třeba v Austrálii, tam je spousta možností. Jako průvodkyně asi ne, ale třeba bych si tam otevřela kráček s něčím a nějak bych tam tak fungovala. Něco tvořit.

Ono je taky hodně důležitý, mezi jakou sortou lidí se pohybuješ. Můžeš být kdekoliv, můžeš mít jakýkoliv problémy, ale když máš u sebe pro tebe ty správný lidi tak máš tak jako na půl vyhráno. To je neskutečně důležitý. To jsem poznala, že když člověk chce v životě někam jít, chce dokázat, něco zvládnout, tak se musí i držet těch správných lidí.

A máš kolem sebe ty správný lidi?

Jo, já si myslím, že jo. Sou to lidi, co nebulí, napaří, nechodí na diskotéky, nejsou jednoduchý. Mají radši ten složitější život, překonávají nějaký překážky, než aby přišli hned k hotovému.

Řikáš, že bys chtěla být letuškou, vidíš se v budoucnu v práci, která se točí kolem cestování. Liší se nějak tvoje cesta k tvému snu od toho, jak sis to představovala?

Určitě liší se to. Tak každé má nějaký svoje představy a dokud v tom člověk nezačne fungovat, tak neví vůbec o čem to je. Myslí si o čem to je, ale až v tom je úplně, začne se tomu věnovat, tak si přijde na spoustu věcí jako pro i proti a je jenom na něm, jestli si řekne jo, zvládnou to, nebo to nezvládnou. Já to mam tak, že pokud nebudu letuškou tak budu něčím jiným. Je spousta variant, možností v dnešní době. Vím co je ale pro mě prioritou jestli budu tou letuškou, nebo budu támhle někde vítat turisty, tak to je taky možnost, která by mě bavila. Nebudu plakat, když jí nebudu, ale ten směr pracovat někde v zahraničí, být u moře, pracovat mezi lidma, tak to bych hrozně chtěla. Nechtěla bych třeba zůstat úplně tady v České Republice, někde v kanceláři, tak to ne.

A dokážeš si představit, že bys nepracovala vůbec?

No byla situace, trvalo to asi půl roku, kdy jsem potkala svého současného přítele. Po čase jsem se mu otevřela, svěřila s věcmi, který jsem prožila a on mi nabídnul svojí pomoc, finanční. A říkal, že bych se měla začít realizovat. Já jako člověk a né pořád lítat do práce a vydělávat peníze na bydlení a být pořád ve stresu. Neužívala jsem si ten život, nevěděla jsem ani, co mě baví. Než jsem ho poznala, tak jsem žila pořád tak, že musím něco zvládnout, něco dokázat. A tenkrát jsem to měla tak, že těm tetám z domova jednou ukázat svůj pokojíček, kterej si platím, je čistej, voňavej. Chtěla jsem jim ukázat práci, kterou dělám, která není na měsíc, ale kterou dělám třeba rok. Baví mě, vydělám si s ní. Že nejsem na nikom závislá a že třeba i nějaká škola proběhla. Chtěla jsem, aby viděli, že jsem to zvládla, že funguju. Takže jsem se hnala za penězma. Takže jsem měla brigádu, když jsem měla volno, tak jsem šla do další práce. Žila jsem hodně tou prací, těma penězma. Moc volného času jsem neměla. Díky tomu mému přítelovi jsem se mohla uklidnit. Navštívila jsem spoustu zemí, mohla jsem se najít trochu, zastavit se, nadechnout se a rozmyslet, co bych v tom životě chtěla. Díky jeho podpoře, kterou mam až do teď jsem si na to tak jako přišla. I díky tomu, že se mnou o tom mluvil. Co bych chtěla dělat, jak by mě to bavilo. Měla jsem možnost toho lenošení, nemít tu povinnost ráno vstát a jít do práce jsem měla. Ale to nemůže normálního člověka bavit pořád. Tu možnost nepracovat bych dneska měla taky, ale nechci. Myslím, že je dobrý, aby každému měl to svoje a nebyli jsme spolu furt.

A jak dlouho jste spolu?

Asi dva a půl roku. A on říká, že jsem pro něj životní partner a on pro mě taky a si to už nebude jinak. Snad. Ale taky jsme si museli projít různěma věcmi. Když jsme se potkali, tak než jsem udělala nějaký pokrok, tak jsem byla nějaká a on mě musel si tak trochu zpracovat. Musel mě ukázat jak ano jak ne. To

mezi náma někdy asi taky udělalo bolest, protože jak já jsem si pořád jela tu svojí, byla jsem pořád přesvědčená o tý své pravdě, tak jsem to vnímala tak, že mě poučuje, že mě to třeba nepřeje, nebo takhle. Ale dneska vím, že ten člověk pro mě je opravdu to nejlepší.

A ty jsi ho taky nějak musela zpracovávat?

No ono zpracovávat je blbý slovo. On mně dával prostor a ukazoval mi věci. A já jsem se buď chytla, nebo ne. Je to tak, že buď s tím člověkem chci být a nějakým způsobem budu vedle něho stát a chápat ten jeho styl života a budu s ním chtít tu cestu životní jít s ním, nebo ne. A vlastně i on díky mě pochopil spoustu věcí a na spoustu věcí kouká jinak. Třeba jen díky tomu, že nemám ty rodiče a on zjistil o čem ten život je. Kouká na ten svět trochu jinýma očima. Je víc otevřenější, víc chápe lidi, víc je citlivější.

Napadá tě něco, co ti bylo užitečný při hledání práce, hledání bydlení? Na začátku, když si odešla z domova?

Pro mě byla nejhorší taková ta samota. Že jsem tady sama a že to musím zvládnout. A když budu brečet, tak budu brečet jenom já. A nebyl nikdo vedle mě. A říkat někomu, že mi něco nevyšlo, že se na mě všechno bortí, že se mi třeba vrací minulost, to nemělo úplně smysl. A hlavně já jsem sem přišla tak, že jsem ani nechtěla, aby někdo o mně něco úplně věděl. Vždycky jsem se navenek snažila vystupovat nějak suverénně, že to všechno zvládám. Jako kéž bych tenkrát někoho měla vedle sebe....

A nenapadlo tě někdy požádat o pomoc někoho, kdo pomáhá profesionálně?

Ne, já jsem takhle nechtěla žít. Já jsem se chtěla postavit na svoje vlastní nohy, chtěla jsem to sama. Kdyby to někdo dělal za mě, já bych z toho neměla dobrou pocit: připadala bych si furt na někom závislá.

A věděla jsi o té možnosti?

Jo věděla, že kdybych kdekoliv řekla, jsem z děčáku, nemam kde bydlet, nemam co jíst, tak spoustu lidí se sběhne, jde a pomůže. Nebo myslím v těch organizacích. Stát by se měl jasně postarat, tak nějak by to mělo vypadat.

A napadá tě nějaká forma pomoci od státu, neziskovém, která by byla podle tebe přijatelná a užitečná?

Nejlepší by pro takovýho člověka bylo, ale já bych to nikdy nevzala, to co myslím, že je nejlepší, pokud ten člověk není rozmáchaném, nedělá si dneska nároky po tom člověku, kterej mu chce pomoc a chce vzít to, co je, tak si myslím, že nejdůležitější je postel, práce, kterou by mu ty lidi pomohli sehnat. Jestli si jí udrží tu postel a práci už je druhá věc, to je na tom člověku. Takže jídlo, práce a mít kde bydlet.

Ale jestli tě napadá způsob poskytování té pomoci?

No když děti už v domově nepříjdou do kontaktu s nějakema tady těma lidma, nebo organizacemi, tak ani neví, že něco takovýho je. No a právě proto bych chtěla fungovat nějak s těma dětma a ukazovat jim ty možnosti. To co všechno může, co všechno jim je otevřený a na co mají právo a nárok. A myslím si, že spoustu lidí končí špatně, protože maj hrozně zúžené

obzor, nezajímaj se, ale to je prostě v nich, oni jsou takový. Nenapadne je sednout na internet, něco hledat...

Hele a myslíš, že by tě to v těch 13, 14 letech zajímalo, jak to s tebou bude v 18, nebo dýl až odejdeš z děčáku?

Já bych třeba určitě byla ráda, kdyby za náma přijela nějaká organizace, popovídali by si s náma, řekli nám, jaký možnosti máme... Já myslím, že je to hrozně důležitý a myslím, že to ty děti zajímá a jestli ne, tak by dobrý, kdyby tam řekli, kdyby jim dali tu možnost toho vědění. Že něco takovýho je, funguje. A faktem je, že tohle se na domovech neděje, a když to dítě odchází, tak odchází buď do rodiny, kde to nikdy nefungovalo a fungovat nebude anebo se seberou a zdrhnou, když jim je osmnáct, nebo brzy bude a žijou hrozným životem.

A třeba si myslí, že to je o tom, že si najdou nějakého partnera a pověsí se na něj a jsou strašně rádi za toho chlapíka nebo za tu ženskou, protože v ní cítí tu jistotu nějakou. Mít děti byt nějaké, práci tím končí. A tím skončí strašně moc lidí. Je jasný, že ty lidi hledaj ty jistoty, který nikde předtím neměli.

Co myslíš, dalo by se říct, rozlišit, jestli to mají po odchodu holky, nebo kluci?

Myslím, že holky to mají lehčí. Protože jsou ženský, jsou holky. Řeknu to hnusně, ale pokud holka neváží 200 kilo a nemá extra hnusnej obličej, tak vždycky je tam možnost a šance se někam dostat. Když má fungovat kluk, tak funguje úplně jinak. Jde a musí si najít práci. A když je holka a je hezká pokud je třeba jednodušší a věří všemu, tak se jí nabízí spoustu možností, jak žít... a i to je nějaká možnost na přežití, pak skončí s tím, má vyděláno jde dál. Prostě jdou, potkají chlapa a ten nepostará, ať už zříšně, nebo nezříšně.

Jak by sis představovala svůj ideální vztah, nebo v čem ti tvůj současný vztah připadá ideální?

No já řeknu, jaké bych chtěla mít spíš ten vztah... Chci, aby ten chlapík byl chytřejší než já, vzdělanější, měl větší rozhled, aby mě mohl vést, aby mě mohl ukazovat věci, který neznám. Musím cítit, že za mnou stojí, že mě podporuje a že mě nevadí to, co já dělám a dát mi ten prostor. Nechci, aby stál pořád za mnou a kontroloval mě. Je to asi hodně o tom prostoru a o tý toleranci.

Napadají tě ještě nějaký jiný vlastnosti, který by měl mít?

Podporovat mě v mých věcech, hrdej by ne mě byl, držel mi pěsti a dokázal mě zvednout, když už fakt nemůžu, dokázal pochválit i za největší blbost. Aby to bylo otevřený, taková volnost. Ale na tyhle věci jsem si musela přijít. Na začátku to bylo jinak, furt jsem mu psala a volala a tím, jak on změnil mě, tak jsem si musela přiznat pár věci. Že on je takovej, já jsem taková, máme se rádi, ale nemusíme být spolu 24 hodin denně.

A jak spolu nejméně trávíte čas?

Je pravda, že moc spolu přes den nejsme, nechodíme na kafička. Mě to nebaví, jeho taky ne. Vidíme se pak večer, jdeme na výlet, nebo na kajak. Ráno se spolu

probudíme, to je hrozně fajn se vedle někoho probudit.

Máš kolem sebe nějaký kamarády, lidi, se kterými se stýkáš? Co třeba z děcáku?

No já jsem měla problémy, už když jsem tam přišla, v těch 12 letech. Já jsem byla prostě jinej člověk, mě nepřijde, že ony spoléhaly hodně na tu svoji nálepku. Já říkám, že čekaly, až jim pečený holubi budou lítat do huby, ale takhle to nefunguje. A myslím, že teď ty lidi zjistili, že když někde řeknou, že jsou z děcáku, tak jim to nepřidá, ba naopak. Že nebudou mít třeba takovou možnost pracovat, protože lidi jen tak nikoho nezaměstnají. A dneska spousta lidí bere děcák jako nějaké výchovné ústav pomalu nepřemýšlej o tom, že ty lidi chtěj nějaké nové začátek a tak. Takže já to nikde neříkám, vymyslím si. Teď v práci jsem si vymyslela svojí mámu, svojí ségru, nikdo nic neví..... Chtěla jsem si ty dveře sama otevřít jako každéj jinej normální člověk. No a oni to vůbec nepobíraly, ty moje názory a to, že jsem se v patnácti sebrala a šla jsem makat na brigádu. Neviděly tu mojí práci, nevěděly proč, ale viděly třeba moje nové kalhoty. A pak jsem pro ně byla nafoukaná a pak musím říct, že jsem si to tam malinko protrpěla. Pak jsem byla ráda, že jsem se dostala na intr, mezi lidi, který byli z venku a žili a fungovali podobně jako já. Já se jim teď vyhýbám, já s nima nechci komunikovat, oni mají svůj styl života, který já nechci žít. Mě baví něco jiného, co mi bavilo už tenkrát na tom domově, chtěla jsem žít v čistotě... Kolikrát mě bylo v děcáku zle špatně, byla jsem nešťastná, když jsem stála sama proti dvaceti dětem. Kompenzovala jsem to ale tužkou a papírem. K nikomu jsem si tam nenašla důvěru, nikomu jsem tam nevěřila a věděla jsem, že je to všechno hrozně povrchní. To bylo třeba i o blbech cigárách, kdo měl cigára, byl kamarád. Dneska jedinej za kým jdu, když mám problémy, je Pepa. On je pro mě ta rodina to nejvíc. Věci si hodně nechávám v sobě, ale potom, když je něco hodně velkého, tak jdu za ním. Je hrozně, že v něm mám oporu jak jako v chlapíkovi, tak jako v člověku. I v těch penězích, že mě podpoří, pomůže. Jet to super pocit, že si sama děláš ty věci, ale víš, že za tebou někdo stojí. Nikdy jsem to nezneužívala, ani bych to neudělala.

A jak řešíš problém, když to není na to ještě, abys mu volala?

Já když už nemůžu, nebo mám něco, tak neřeší to vinem. Víím, že se problémy nedají řešit alkoholem, ale když něco mám, tak si vypnu telefon, všechno vypnu, jdu na zahradu k nám, nebo si koupím stáčený víno za 30 korun, jdu si k řece, sednu si a přemýšlím si. A to mi pomáhá víc než tužka být sama a ne se úplně zlískat, ale člověk se dostane do jiný dimenze, přemýšlí si a najednou vstane a zjistí, že je mu hrozně fajn. Ale to je málokdy, spíš jdeme na ten kajak, já mu nic neřeknu, sem na tom kajaku otrávená, necítím tu radost. Ale pak ujedeme třeba těch 12 kilometrů a já si zpívám třeba. Za ním já jdu opravdu s průserem, ale jinak si to člověk musí sám v sobě vyříkat, sám vyřešit. Mám sice spolužačku ve škole, za kterou můžu přijít, ale já to spíš neřeším, přecházím. Protože, když člověk začne řešit, tak je to, to nejhorší, co může být,

alespoň pro mě teda. Záleží taky, s kterejma lidma se setkáváš. Já mám ráda lidi, který mě můžou nabit, nejsou to pesimisti, který pořád něco řeší.....nebo spíš sama si to kompenzuju, že života jsem si zvykla na tu samotou maličko, takže tak. A to vínko si dam třeba, když mě nevyjde zkouška, pak se ještě pohádám s Pepou a ještě něco, no tak potom si říkám je den blbec, vypínám telefon. Nebo teď jsem si začala nakupovat oblečení, tak to mám ráda, když se někam zavrtám...nebo kočku mám, tak ta je taky dobrá, nebo jsem kreslila, malovala a to taky pomáhalo. Kreslila jsem blbě kruhy, nebo jen tak patlala barvy a najednou ti u toho přecvakne a začneš se soustředit na něco jinýho a pak už to nevypadá tak strašně.

Ale každéj si k tomu musí dojít. Já víím, že je ještě spousta věcí, který musím pochopit a dojít si k nim. Jak to v tom životě funguje a jak to fakt je a že jinak to nebude prostě.

Mě třeba hrozně pomáhá ten kajak. Proti proudu a rvát se s tím. A mám ráda i vodu. Tak mi dochází, že voda není stálá, mění se, teče.

Jak by si chtěla, aby si na druhý působila, aby tě brali?

Tak, že mě věci a lidi nejsou jedno. Pepa třeba říká, že jsem taková Matka Tereza. Třeba se hodně peru za tu pravdu, jak by to mělo bejt. Aby mě vnímali, že jsem v pohodě, že mi nejsou věci jedno, že za mnou můžou kdykoliv s čímkoliv přijít, s čímkoliv. Já jsem taky potkala člověka, kterej mi hodně ukázal a díky němu jsem si taky prožila něco... a přijde mi, že jsem si v tom životě prožila těch situací hrozně moc. A když za mnou přijdeš z rodiny s nějakým problémem kteréj je,...ano každém problémem je velkej, když mě se může zdát malej, tak pro toho člověka je ohromným, ale přijdeme, že bych dokázala odpovědět, nebo říct alespoň ten svůj názor. A mě se to docela i splňuje, že za mnou ty lidi v tom životě chodí a ptají se. A byla bych ráda...když přijdou s problémem a řeknou a takhle bych byla ráda, kdyby ti lidi ke mně přišli a řekli...stalo se tohle a tohle Bobi nevíš jak? Tak bych byla ráda, kdybych mohla pomáhat.

Řekla bys mi, jak by měl vypadat tvůj ideální den?

Ráno se probudit někde u řeky, ve spacáku, jít se vykoupat do jezera. Udělat si na ohýnku, nebo jak se vozí ty bombičky na cestu snídani, nasnídat se, bejt v pohodě, plánovat celý ten den. Zvednout se a jít něco tvořit. Vzít ten kajak, nebo u toho moře vzít ten paraglaiding, glaiding. Nebo si třeba celý dopoledne číst ty geografický časopisy, cestopisy. Pak se navit tím sportem, nebo vycházkou a sednout si na ten večír a popovídat si o tom, co jsme zažili. To vínko, povídat, ohýnek. S těma lidma z toho paragleidinku je to hrozně fajn. Jezdíme taky po hotelech a tak, ale lepší je tohle.

Co děláš, když se ti něco nepovede, když máš vztek?

Chybí mě asertivita. Ono je to s Pepínem těžký, říkat náš příklad. Když mě něco ale vytočí, tak musím ven, uklidnit se, zapálit, vyklidnit se, třeba nadávat. Hlavně nikomu ale neublížít. Už jsem se ale naučila nedávat všem všechno sežrat, spíš už jenom rudnu. Dělal jsem si ještě větší zle. Takže spíš odcházím a rudnu. On je flegmouš,takže mě nechá se vyvztekat.

Potřebuju se vyřvat, já řvu. Byla jsem ale taková výbušná, ale naučila jsem se to jinak.

Když se objeví něco nového, třeba práce, koníček, nověj potencionální vztah jak se k tomu stavíš?
Já si jdu za tím. Jako pokud je to zdravý, pokud je tam ten prostor, ta možnost se nějak angažovat, tak to udělám. Třeba tu práci, co mám teď v tom Atlantiku, obchodě jsem získala jenom díky tomu, že jsem to nenechala a šla jsem si za tím. Já nemám ráda takovýto jednání čekat na něco, jak to dopadne. Co se týče, práce, možnosti. I ve vztahu co se týče naděje, energie. A to mam i od něj. Co si sama nevytvoriš, neuděláš, tak to taky nemusí bejt. Ale jsou věci, který bych si samozřejmě rozmýšlela, kdybych měla na dlouho odletět někam pracovně od Pepína, ale on je zase hodně tolerantní, takže...

Předtím si řekla, že ti ten děcák hodně dal. Mohla bys to nějak upřesnit?
Zkušenosti na nějaký věci, jsem ráda za to, že jsem si to prošla. Do budoucna děti a rodinu, jak bych to chtěla mít, jak s dětma. Dal mi i to, že jsem poprvy přišla do styku s drogami, dostat od někoho přes hubu, zjistit, jakej ten život je a nejsem naivní. Dal mi hodně v tom, že bych nechtěla nikdy skončit jako ta Žaneta...

A byly v děcáku nějaký věci, o kterých by si teď řekla, že ti jsou užitečný?
No to je tak, buď to se to naučíš, nebo nenaučíš.

Existuje něco, co jsi měla v domově a teď ti to chybí?
Jo, když jsem dřív měla akorát na podnám a pak jsem jedla tak akorát chleba s máslem, tak to si pak člověk uvědomí, co tam měl. Sice se muselo poslouchat, byl rešim, spoustu věcí skousnout. Ale když se člověk začne starat sám o sebe a přijde si na to, o čem ten život je, tak teprve potom zjistí co je to třeba hlad, co je to mít strach z čehokoliv, ale musí to zvládnout. A ať už byl domov jakékoliv, tak dneska na něj vzpomínám ráda a jsem ráda za to, co pro nás ty tety udělaly, protože na to, že byla teta sama na 20 dětí a takhle s náma fungoval, tak to obdivuju. Chtěla jsem, aby si s námi povídaly, to bylo to, co mi chybělo. Na to ale nebyl čas. Kdyby teta měla popovídat s každým, tak by se nic nezvládlo a jenom by se povídalo. Ale udělaly pro nás maximum. A dneska vím, že když na nás byla teta Jíťa třeba tvrdší, tak nás chtěla na ten život třeba připravit. A ona byla ta jediná, která nám ukazovala tu zlejší stránku a že se s námi ten život nebude mazlít.

A pamatuješ si nějaký rozhovory s tetama o tom, co budeš dělat, jak to bude vypadat, až odejdeš?
Já už jsem tenkrát byla ta, co věděla, jak to dopadne, jak to funguje. A že jak já si to udělám tak, že to budu mít. Takže já jsem s tetama, když už byla příležitost si promluvit, večer, když už ostatní spaly, tak jsme povídaly většinou o jediným tématu, mým největším problému. Protože já jsem vlastně svoje vlastní rodiče nepoznala a svojí mámě neodpustím nikdy tu krivdu, co mi udělala, jak se mě vzdala. Jak si to zařídila. A hlavně s tetou Maruškou, která mi říkala, že se budu mít jednou krásně a já jsem jí to nikdy nevěřila a dneska si na to vzpomínám. Já jsem čekala, že se tím životem fakt budu muset prosekávat

sekyrkou, mačetou. Nečekala jsem spoustu věcí, který teď mám a zažívám.

A byla od těchto tet vidět nějaká snaha s Vámi řešit a bavit se o tom, jak to bude dál až odejdete?
Ne, ne, když si člověk za tím nešel, tak to neměl. O tom se nemluvalo. Možná právě proto pár lidí skončilo tak, jak skončilo právě protože to přišlo a museli to vzít a buďto to ustáli, nebo to neustáli. A vím o nás o dvou, který to ustály. Ale nikdo tý Zdeně neřekl: Zdeni dělej to tak a tak. Ta Zdena to má tady a tím to je. A když to někdo v tý hlavě nemá a necítí to tak, tak to jde potom těžce. Myslim, že všechno je na člověku, ať vyrůstá v jakýkoli rodině. Může mít rodinu alkoholiků, gamblerů, ale vždycky je na tom člověku, jak se k tomu postaví, jak se k tomu zachová. Já myslim, že vždycky se pro člověka v jeho životě objeví takový ty světlý dušičky lidí, který mu chtějí nějak poradit, pomoc. Ale když ten člověk na to kašle, tak smůla. Prostě myslí, že je to vždycky na tom člověku.

A jak si představuješ sebe za 5,10 let? Vidíš se někde?
Chtěla bych mít vlastní organizaci, nadaci, cokoliv. Chtěla bych nějak pomáhat tady těm dětem, sháněla bych jim nějak byty. Pak bych chtěla svojí rodinu vychovávat někde na pláži, ne tady být. Mít velkéj, proskleném dům.

Proč ne tady v Čechách?
Protože tady nemám nic, co by mě tu drželo, nemám tu rodinu. Ale záleží to zase, jak se domluvíme s Pepčou, co on taky bude chtít, má tu rodinu, takže to musím brát v potaz.
Jak bys popsala prototyp vychovatelky?
Hlídací pes, kontrola, vychna, před kterou si všechno střežíš. Ale Maruška byla teta. Vychovatelka je pro mě na intru, ve výchovňáku. Maruška byla teta, Jitka byla vychovatelka. Byla taková přísnější. Tety Maruška i Helenka mi byly bližší. Když jsem přišla z rozlučky ovíněná, tak to ani nikam nenapsaly, ale Jitka už by to čmárala někam do sešitu.

Rozhovor s Davidem Písek, 6. 5. 2008

Kolik je ti let?
Dva a dvacet.

V kolika letech si odešel z dětského domova a kam si šel bydlet?
V osmnácti. Šel jsem k mámě.

A jakou jsi dělal školu?
Opravář zemědělských strojů.

Co tě baví, co rád děláš, když máš volno?
Jsem s mladou, s holkou mojí a nebo jsem se sourozencem nebo doma.

Mohl bys uvést nějaký lidi z okolí, který jsou nebo byli tvůj vzor nebo vliv?
No já jsem podle svého jenom jako.

Jakou rád posloucháš hudbu?

Rap a taneční muziku.

Při jakých příležitostech, v jakých situacích se cítíš dobře?

Chodit do práce, protože mě peníze nechoděj jen tak na účet zdarma. A musím nějak vyjít, tak práce a vydělávat. Uživím se a nejsem závislej na někom druhým.

Kde teď bydlíš?

S otcem

A v čem ti to bydlení, jak ho teď máš, vyhovuje?

Že si můžu dělat, co chci, můžu si přijít, kdy chci domů, jak chci, uvařit. Taky uvařím, vyperu všechno. Nejsem prostě závislej ani na tátovi když jsem s ním. Všechno si udělám sám.

Když si bydlel v děcáku, v pokoji bylo tam něco, co ti vyhovovalo?

No všechno, mohl jsem si dělat všechno, co jsem chtěl, jenom jsem se na to musel zeptat no. Domluvit to, ale bylo to v pohodě.

A v čem se podstatně to bydlení teď odlišuje od bydlení v děcáku?

No tak tam bylo všechno. Tam teta vyprala ti, uvařila. Když si chtěl peníze, tak ti dala nebo oblečení všechno dala na to. No a teď si to všechno musím udělat sám no.

A jaký to bylo začít ty věci dělat sám?

No to nebylo těžký, těžký to bylo jenom si to vybavit.

Co vybavit?

No když jsem odešel, tak jsem se musel nahlásit na pracák a tudle to. Práci si najít, sama všechno. Jako kam sis dala papíry, to oni ti řekli na sociálku nebo takhle, na úřad vybavili ti to všechno. Teď si to vyběhávám sám.

A jak ses to učil?

Prostě sám.

A když si byl v děcáku, tak jsi nechodil nikdy s tetou?

Ne, to tam chodila teta vždycky, tam šla ale my ne. Ona třeba přišla podepsat papíry, ze sociálky. Jinak nic. Všechno oni to tam vybavili. No a teď musím všechno sám, pojištění a tak.

A byl někdo, kdo ti ze začátku pomáhal?

No pomáhala mi mamka. Ta mi řekla, kde všechno můžu najít a tudle to, než jsem seto naučil sám.

A někdo z děcáku?

Ne, tam se vídáme, ale vždycky jenom tak. Já je potkávám často docela.

A chodíš tam do děcáku na návštěvy?

To ne, když chci, tak bratr přijde za mnou třeba.

Představoval sis v domově, jak jednou budeš bydlet?

Ani ne.

Bereš to, tak jak to je...?

No teď je o normální, hlavně mít svý věci co chci, co potřebuju hlavně do života. To je samotný všechno,

co jsem chtěl. Tady potřebuješ finanční...na to abys měla pět hlavních věcí, co potřebuješ.

A co jsou ty hlavní věci, co potřebuješ?

Mít peníze, práci a bydlení, hlavně. Neriskovat tudleto, to je hlavní, co potřebuješ do života. A bejt zdravěj.

A docházelo ti tohle už v děcáku?

Hm, to jo no.

A řešil jsi to s někým?

Ne, já jsem to nechal osudu, až vylezu ven. Každěj se to naučí, až vyleze. To se nenaučíš takhle sama jen tak.

A s někým si o tom povídal v děcáku?

Ne, já jsem moc nepovídal takhle s dětma ani s tetama. Jenom že odejdu a šel jsem pryč. Postavit se na vlastní nohy no.

A hned v osmnácti pryč, nechtěl si tam zůstat ještě.

No, jako je to tam pěkný ale lepší je venku bejt. Poznáš všechno. Protože tam máš všechno pod rukou, ale takhle venku si všechno musíš udělat sama, vydělat si na to.

A dokázal by si říct, co by se v děcáku mělo dělat jinak, aby se to přiblížilo tomu životu venku? Jak se na to lépe připravovat?

To nevím. Oni mají svojí školu na to udělanou, Tak musejí podle toho dělat. A když si venku, tak taky děláš svoje věci, co potřebuješ a taky máš nějakěj důvod na to. Oni mají taky ten důvod kvůli tý škole.

A vidíš teď zpětně něco, co jste dělali v děcáku jako užitečný, co je ti teď užitečný?

No oni ti dají jako trošku postarat o život. Vyprat si, uklidit si tudle ale jinak venku to poznáš jinak. Ono se o tom povídá pěkně, ale potom když to máš dělat, tak je to něco jinýho. Běhat s papírama támhle a támhle, toho je taky dost.

Co bylo tedy nejtěžší po tom co jsi odešel z děcáku?

No hlavně papíry a pak ta práce sehnat. Já jsem odcházal a ještě jsem práci neměl, až potom jsem si jí našel.

A tím ti někdo pomáhal?

Ne, já jsem odešel bydlet k tý mámě a pak jsem šel bydlet na chvíli ke kámošovi do Prahy. Tam jsem si našel práci a pak jsem přestoupil sem a tady jsem si našel práci ve Snopu a tam jsem zůstal.

Co tam děláš za práci?

Vyrábím autodílny. Na dvě směny. Já mám odpolední a noční. Ale jinak dá se na to zvyknout.

Bylo to těžký si zvyknout na ty nočky?

Na všechno si zvykneš vid'. No, nejhorší je to nespání, vid'. Když spíš přes den a večer jsi probuzená. Máš vtočený spání úplně.

Jak dlouho tam jsi?

Dva roky teď

A co jsi dělal za práci v Praze?

Prodavače v Tesco. Ale tam dávali málo a hodně velký hodiny jsem tam dělal.

A jak dlouho si tam byl?

Asi tři měsíce, já už si to nepamatuju moc.

A máš nějakou vysněnou práci, kterou by jsi chtěl dělat?

Ne, nemam jinou.

Dokážeš si představit, že bys nepracoval, že bys nemusel?

Já bych to nevydržel. Chci v práci bejt. Bylo by to pěkný, nechodit do práce, mít nějakou rentu velkou, ale pak by mě to mrzelo asi. Bejt pořád doma a nic nedělat. Já radši v tý práci budu. To odmakáš a jdeš domů.

Vídáš se s nějakými lidmi z děcáku?

Ne, spíš jen s bráchou a ségrama a kámošem co mam z práce z venku a tak.

Jak by si chtěl, aby tě brali ostatní lidi kolem tebe?

Jak bys na ně chtěl působit?

No působit, tak jakej jsem, že si to umím udělat sám, že nemám nikoho, žádnou oporu, o kterou bych se mohl opřít, kdyby něco. Že to dokážu sám udělat.

Ty teď s někým chodíš, si říkal. Splňuje tvůj vztah tvoji představu ideálního vztahu, jestli teda nějaký máš?

No tak jako jo. Uvaří taky, vypere taky, tak je to dobrý.

A jaký vlastnosti by jí neměly chybět?

Já nevím, na mě milá, všechno. Že si vyhovíme oba dva nastejně, že si rozumíme oba dva.

Co spolu nejradši děláte, když jste sami, jak spolu trávíte čas?

To jsme buď venku a na procházce nebo u nás koukáme na kompu. Ona bydlí u rodičů, já u táty tak víkendy jsme hlavně spolu.

Co ti pomáhá, když si ze všeho unavený, smutný?

No pustím si muziku, lehnu do postele a odpočívám. Pak se uklidním, když si poslechnu tu svojí muziku a to se uklidniš odpočineš si.

A když máš vztek, tak jak ho ze sebe dostáváš?

Nevím, to se nějak dá vždycky přechodit. Záleží na co to je, ten vztek.

Třeba v práci, když tě naštvě někdo.

Když mě naštvě někdo, tak co má dělat, musím tam vydržet, vid'. Tak se nebavím a dělám si svý věci. Abych třeba řval, to já takovej nejsem.

A když se stane nějaký průser, tak jak to řešíš, sám?

Sám. Tak je to můj průser, tak co by sem tahal k tomu ještě nějaký lidi. Sám si to udělám, sám si to vzběhám, je to lepší.

Proč?

No tak ono aby táta věděl všechno o mně, to nemusí. Já a průsery.

A co Petra?

Jo ta ví o tom průseru, to jsem jí taky říkal. Ona má taky svý průsery.

Jak by vypadal den, o kterém by si řekl, že se povedl?

Mě ty dny probíhají všechny dobře, když si naplánuju. Nejvíc mam asi radost, když jsem s mladou.

Rozhovor s Darinou

Písek, 6. 5. 2008

Kolik je ti let?

Devatenáct.

Jak dlouho jsi pryč tedy z děcáku a kolika jsi do něj přišla?

Teď v červnu to bude rok, co jsem odešla, v září mi bude dvacet a přišla jsem tam nějak v 9, desátý narozeniny už jsem slavila tam.

Co si dělala za školu?

Kuchařku, a dokončila jsem to, než jsem odešla.

Koho bys označila, jako svůj vzor, koho znáš osobně nebo třeba jenom z dálky, z časopisů z hudby a tak.

Tak to byli ty lidi ze Švagru (občanské sdružení) A potom můj manžel, protože ten mě fakt pomohl. Protože jsem vyšla z dětského domova a myslela jsem si, že už třeba nikoho nenajdu a nechtěla jsem vyrůstat tak, jak jsem vyrůstala od malinka, takže on měl na to největší vliv, že mi pomohl a...

A vy jste se poznali, když už jsi byla pryč z děcáku?

Ano, až když jsem odešla z děcáku. My jsme se znali už před tím, přes počítač hlavně, jsme si psali. Já jsem pak v červnu odešla z dětského domova a od srpna jsem se k němu přestěhovala. To jsme začali spolu chodit a v listopadu jsme se brali.

Jakou posloucháš hudbu?

Nejradši mám zamilovaný. Lucii Vondráčkovou, Lucku Bílou a Karel Gott.

Vybavila by sis nějakou situaci, příležitost, při které se cítíš dobře?

Moje nejoblíbenější je teď nakupovat maličkým věcí teď. Jsem ráda, že mu to koupím, mam pak z toho radost.

Co ti vyhovuje na tvém současném bydlení?

Že tam mam klid, že můžu jít ven, kdy chci, vrátit se, kdy chci. Že je to takový už rodinný. Bydlím se svým manželem v rodinném domku s jeho bráchou a dědou. Je to barák, kde jsou tři byty.

Kdyby si vzpomněla na svůj pokoj v děcáku a v čem byl podle tvých představ a co bylo zásadně jiné, než teď jak bydlíš?

No tak v tom dětském domově, tam jsme měli ty tety, že jo. Dělala jsem si pokojíček podle sebe, uklízela všechno. Ale v případě, že tam naučily ty tety ty děti

do další budoucnosti, když už vyjdou z toho dětského domova tak už pak věděj, maj, třeba můžou uklízet tohleto, naučeš se tam vařit, práť, žehlit. To se v děcáku naučí a naučili to tam i mě. A když už potom vylezou, tak maj už něco z toho děcáku. Když maj potom svoji rodinu, když maj byt, tak vědí, že maj uklízet, maj mít věci v pořádku, nemaj tam mít bordel, maj mít všechno.

Když si bydlela v děcáku, o čem sis říkala, že to chceš dělat stejně, až budeš sama a co ti vadilo a těšila si se, až to budeš dělat jinak?

No nechtěla jsem, aby tam ty děti, co tam kradly, tak jsem se nechtěla od nich naučit krást. Že jsem si to chtěla změnit a taky jsem si to pak změnila. Prostě je lepší, když jsem byla zvyklá na ten dětský domov, tak je lepší, když jsem teďko s rodinou. Oni je to teď nejlepší. Mam tam klid, pohodu a prostě nemusím se nervovat, jako jsem se tam nervovala.

Je ještě něco, co ti domově chybělo?

Čas pro sebe tam nebyl. Že jsme museli víc uklízet, dělat služby nebo takhle. Ale bylo by dobrý, kdyby tam zavedli, aby ten člověk mohl ze školy přijít a mít chvíli čas na sebe, udělat si všechno, co potřebuje on a pak se třeba věnovat tomu ostatnímu a právě to nebylo.

A odlišuje se to, jak teď bydlíš od toho, jak si to dřív představovala?

Tak já jsem si přála mít baráček, mít svůj byt, kde platím nájem a takhle. Mít zahradu, bazén, gril prostě udírnu. Takže to se mi teď splnilo, protože máme udírnu, máme obrovskou zahradu, máme tam bazén. Jsem ráda, že tam máme i ty kytičky, protože bych nechtěla mít zahradu, kdy by tohle chybělo. To jsem chtěla, abych měla zahradu, kde můžu být o velkých prázdninách, uklidit si tam něco, nějak si jí upravit. Takže tu tam mam, na tý zahradě je klid. V děcáku jsme měli zahradu, ale tam jsme třeba jako nemohli. Tady v tý mojí rodině mam zahradu svojí, nikdo mi tam nevleze, můžu tam být sama. A chybí tam akorát to miminko, ale to už za chvíli bude. To byl můj největší sen mít miminko, manželka, mít zahradu a mě se to všechno splnilo.

A jak jsi začínala bydlet, ještě předtím, než si se přestěhovala k manželovi?

Já jsem z děcáku šla bydlet k mý mamě, kde jsem měla svůj pokoj. Pak jsme se domlouvali, že bych si našla práci. To jsem si pak našla práci ve Snopu, to je firma. Tam mě vzali. Tak jsem říkala mamce, že až si vydělám nějaký peníze, tak si pak třeba najdu byt, třeba podnájem. Začnu bydlet sama a pak, když jsem se seznámila s Petrem, tak jsem se domluvila s mamkou, že se přestěhuju k němu a že budu bydlet u něj. Takže mamce to nevadilo, byla pro a ráda, že budu mít kde bydlet. Takže u mamky jsem bydlela si měsíc.

Když si začala bydlet u té mamky, bylo něco, co ti nevyhovovalo, po čem se ti z děcáku stýskalo nebo naopak si za to byla ráda?

Hlavně jsem byla ráda, že už jsem z toho děcáku doma. Že můžu žít s tou mamkou, když jsme se vidali během doby, co jsem byla v děcáku, ale je to tam smutný bez těch rodičů. Vyrůstáš tam a rodiče máš

někde jinde, takže jsem byla ráda, že jsem se přestěhovala k tý mamce, i když teda na měsíc, ale vím, že jsem byla alespoň měsíc se svojí mamkou. Teď se třeba stýkáme pořád, co jsem odešla, Buď to já jsem tam, nebo ona jezdí za mnou.

A jak to probíhalo v děcáku, kam půjdeš bydlet?

Já jsem řekla, že půjdu bydlet k mamce a dál se to neřešilo, protože mi už bylo osmnáct. To se tam řešilo s tetama, strejda řekl, že je to moje rozhodnutí, že když je někomu osmnáct a rozhodne se, že chce odejít, tak může. Ale já jsem teda ještě neodešla, protože jsem si chtěla dodělat školu.

A co si dělala za práci v té firmě a jak dlouho si tam pracovala?

Svářečku, svářeli jsme části do aut. Asi tři měsíce. Měla jsem tam úraz a tak mi manžel zařídil práci ve firmě „Šnajdr electric“. vyráběla jsem tam díly a byla jsem tam dva měsíce.

A tu kuchařku jsi dělala někdy?

Vařím doma, ale baví mě to a mohla byt to dělat i jako práci.

Vzpomínáš si na to, co jsi co byla tvoje práce, třeba od malička?

No tak chtěla bych dělat ty nehty, protože ráda maluju nehty a jako i sama si je upravuju. Takže i teta Pavla říká, ať si udělám nějaký ten kurz, že mě baví ty nehty. Baví mě třeba účesy, nehty.

A chtěla by si začít pracovat, až bude miminko větší?

No buď až bude větší nebo i třeba při miminku, znám lidi, co to dělaj při miminku.

Jak jsi sháněla práci v té firmě, když si byla u maminky?

Pomáhal mi taťka, on tam právě taky dělá v tom Snopu. Takže jsem to domluvila s taťkou, on to tam vyřídil, ale bylo dobrý, že znám ředitele Snopu. On má přítelkyni a ta dělá vychovatelku v dětském domově, takže... No a bylo dobrý, že jsem tu práci měla i...no a začala jsem v červenci a v srpnu jsem nastoupila už do práce. Já jsem šla na rozhovor, oni mě vzali a pak jsem tam pracovala.

A dokážeš si představit, že bys nepracovala vůbec?

To bych nevydržela, bejt bez práce...co doma?

Stýkáš se s někým z děcáku?

Jo s Darinou, ségrou Estery, pak se sourozencema, kamarádkama, tetama.

A nejbližší někdo je pro tebe kromě manžela?

Ta Darina. Oni mě ti sourozenci měli rádi, ale teď se na mě občas vyprdli, protože jsou na peníze, chtěli peníze všechno, ale ta Darča mě má ráda. Pomáhá mi, takže mam nejraději tu Darinu no.

A kolik máš sourozenců?

Seďm, já jsem osmá.

Jak by si chtěla, aby tě druhý lidi brali?

No okolí mě i bych řekla, že berou, že pomáhám, že jsem se Sama postavila na nohy, že prostě chci v životě něco dotáhnout. Že se umím postavit, umím si zařídít, umím všechno, takže je to a mamka mi bere

to, že jsem statečná, že jsem se takhle postavila z toho dětského domova, že jsem si to všechno zařídila.

Dokázala by si popsat ideální vztah, jak by měl podle tebe vypadat? Nebo co je třeba v tom tvém vztahu ideální?

Že je milej, je společenským, že rád pomáhá lidem, že rád pomáhá i dětem z dětského domova i mě. Chce, aby byly v pořádku, byly rádi byly šťastný.

A jaký by měl mít vlastnosti?

Aby byl milej, přátelskej, aby nedělal průsery, aby nebral drogy a aby byl hodnej na tu svou manželku nebo přítelkyni a děti. Aby je nemlátil a aby nemlátil tu manželku.

Co nejradši spolu děláte?

Koukáme na filmy nebo jdeme na procházku nebo jezdíme někam nebo tak.

Co děláš, když je ti smutno? Co ti pomáhá?

Buď vyšívát nebo luštit osmisměrky anebo pouštět si písničky anebo bavit se nějak nebo si kreslit. To funguje.

A když se stane nějaké velkej průšvih, tak jak to řešíš?

Tak většinou kdyby se takhle něco stalo, tak bych to řešila se svým manželem nebo s mojí mamkou. A když by to bylo jakoby v rodině, tak bych to řešila s manželem.

Jak vypadá den, o kterém můžeš říct, že se ti povedl, se kterým si spokojená?

Tak nejhezčí byl můj den ta svatba, že na tu svatbu přišlo hodně lidí. Bylo mi tam nádherně, bylo mi tam krásně, byla tam sranda, takže to byl můj největší den.

Co děláš, když máš vztek, něco tě rozčílí?

Buď to se vyplakat anebo si zalezu někam do kouta a sedět v koutě. Zalézt někam, kde je klid, kde za mnou nikdo nepříjde, tam prostě bejt, tam se vyplakat. To nejlepší je nejlepší, nejlepší je to u nás na zahradě. Anebo něco dělat buď vařit nebo jít na zahradu, plejt, zalejvat kytičky, prostě něco dělat.

Jak se stavíš k novým možnostem v práci, ve vztazích?

No když si chci třeba najít práci, tak dojdu si tam do té fabriky, kde je ta práce a domluvim se s nima. Jako doma by to bylo divný sedět a čekat až oni zavolají. Prostě to musí ten člověk řešit sám, když on chce tu práci, tak si tam má dojít a vyřešit si to s nima. Prostě tu příležitost využít. Nic za to nedám, když to nevyjde nebo takhle. Ale vím, že to prostě musím zkusit. Když to třeba chci dělat, tak tam dojdu, zkusím to, a když mi to nepůjde, tak si najdu jinou práci. Ale nebudu to řešit doma.

Je něco co si konečně můžeš dělat podle svého a nikdo ti do toho nekecá?

No tak tam jsme si taky mohli něco jako, ale je dobrý, že takhle doma si můžu udělat, co chci, že prostě můžu všechno možný. Tam třeba když jsme chtěli jít na vycházku nebo tak, tak jsme se museli zeptat a

takhle doma nemusím. Takhle se můžu sebrat, můžu si odjet kdykoliv chci.

A je něco, po čem se ti stýská, co bylo co domově?

Tak mě se stejská po tetách, protože když jsme její třeba na vodu, tak byla sranda nebo tak. Nebo mi scházejí i ty tábory Švagr a tak. Že vím, že jsem někam mohla, že jsem někam vypadla, že jsem tam nemusela trávit hodně dlouho.

Já se stýkám s dvěma tetama pořád, jak já mam kontroly, tak si dáváme třeba kávu nebo tak, voláme si a tak.

Představuješ si, jaký to bude za pět deset let, jak budeš žít, co budeš dělat?

No my plánujeme ještě další, chceme holčičku. Ted to bude kluk, tak chceme holčičku, ale i kdyby to byl znova kluk, tak to nevádí, hlavně aby to bylo zdravý no. Pak chceme i tu Darču, jako tu beru, jako za svojí dceru, protože ona mě bere jako za maminku. Ale vím, že alespoň někdo mě někdo má rád no. A já jim ráda, takže všechno jako.

No a my ještě zařizujeme se sociálkou, aby k nám na víkendy mohla jezdit Darina. Včera tam byli u nás, udělali tam takový, že se podívali do toho bytu, jako jestli by tam mohla jezdit. A říkají, že bez problémů, že nevidí důvod, proč by sem ona nemohla jezdit. Tak jako vědí, že ten byt je krásnej, máme všechno zařízený, nemají důvod, aby jí sem nepouštěli. No na víkendy, že by k nám jezdila, abych tam takhle nebyla sama. On když je Petr v práci, tak já jsem tam třeba celý den sama a o prázdninách budu taky sama. Tak abych tam někoho měla. No a do konce června by se to mělo dát vědět, jak to bude. Jako od jejího taťky to máme už svolený, z děcáku taky, jenom už nějaký ty papíry, pak že to tam probere nějak u nich a že nám dají vědět.

Vzpomínáš si na nějaký diskuse s tetami v děcáku, kdy byste řešili, co budete dělat až odejdeš?

Jo povídali jsme si s tetou Pavlou nebo s tetou Líbou co bych chtěla dělat až vylezu, jak bych to chtěla dělat a že oni i pomůžou a strašně mi poradily, takže vděčím jim, že mi poradily, abych si takhle zařídila ten svůj život, abych ho neměla, jako v dětském domově.

Říkají ti něco domy na půl cesty?

No máme tady byty a ty jsou od děcáku, asi tři byty mají. Takže říkají, že kdybych třeba nenašla byt, tak oni ho pronajímají těm dětem, co vylezou z toho domova, nemají kam jít, pronajímají ho na rok a do toho roka si musejí najít svůj byt. Ale že alespoň takhle pomůže těm dětem. Třeba já jsem mohla jít k mamce, ale třeba některý děti, který nemají rodiče, když vylezou, tak kam mají jít? Tak můžou jít do toho bytu, můžou tam být a pak vylezou.

Ty bys toho bývala využila, kdybys nemohla jít k mamce?

Využila. Já jsem tam mohla jít, ale pak jsem řekla, že ne, že chci k mamce na pár měsíců a pak si chci najít svůj vlastní byt.

Pamatuješ si na nějaké akce, programy, kdy by s Vámi řešili třeba i cizí lidi budoucnost, co bude, až odejdete?

Ne to tam nic takovýho nebylo, že by tam někdo přijel povídat si s náma o tom, jaký to bude.

A říká ti něco mámy dětem?

Jo, to tam bylo. Bavili nás a takhle, jo občas jo, ale já jsem se radši svěřila svým tetám. Jako znala jsem je, ale věřila jsem víc svým tetám.

Nenapadá tě někdo, kdo taky odešel z domova a mohla bys mi na ní na něj dát kontakt?

No Alenka, ta je v tom rozjezdovém domě tady.

Rozhovor s Alenou

Písek, 2. 6. 2008

Kolik je ti let?

Dvacet

Jak dlouho jsi pryč z domova?

Devět let

A z děčáku?

Měsíc asi.

A kde teď bydlíš?

V tom rozjezdovém bytě, tady na americe, to je hned vedle děčáku.

A studuješ ještě?

No na ošetřovatelku. Teď budu v červnu končit.

Co ráda děláš, když máš volno?

Tak většinou spim no. Když přijdu ze školy, tak pak spim skoro celý den. No a teď se musím učit i na závěrečky, takže si připravuju i otázky.

Vybaví se ti nějakí lidé z tvého okolí, kteří tě v dobrém nějak ovlivnili? Byli nebo jsou tvým vzorem?

No možná jedna paní učitelka ze základky. Ta se ke mně hezky chovala.

Máš nějakou oblíbenou hudbu, kapelu?

No Petra Koláře toho mám hodně ráda. Hlavně český teda.

Dokázala bys říct, při jakých činnostech, událostech se cítíš dobře?

No já mám ráda, když je kolem mě hodně lidí no. Ve škole nebo mezi kamarádama. Nemám moc ráda samotu. Vlastně jsem nikdy nebyla moc sama.

Řešily jste s tetou bydlení?

Jako to jsme řešily, ale zatím tedy bydlím tady. No a hledáme si nějaký svůj byt s přítelem.

A kdy jste začaly mluvit o tom, že bys šla bydlet do toho rozjezdového bytu?

No tety i strejda (vedoucí vychovatel) mi to nabídli, že tam můžu jít. Tam je to dobrý, je to tam lepší než v tom bytě na nábřeží.

A doteď jsi byla ve Skalách (rodinná skupina) z jakého důvodu?

Já jsem tam musela být, protože mam podepsanou tu smlouvu, ta mi končí v červnu, takže stejně bych tam

musela být do června. To prodloužení tý ústavní výchovy do devatenácti let kvůli učilišti.

O to jsi požádala ty sama?

No, ony to chtěli tety i strejda, abych si to dodělala.

A je to velký rozdíl bydlet sama a bydlet ve Skalách?

Je to velký rozdíl. Všechno si musím dělat sama, že už za mě nedělaj nic tety. Ale hodně jsem se tam naučila od nich.

A v čem je to těžký bydlet sama?

No tak určitě vést tu domácnost. Prát, vařit, uklízet každým den.

Jak vycházíš s penězi?

Jo, to zatím dobře. Třeba my když nebo přítel když zabere, tak třeba uděláme velké nákup a pak už jenom dokupujeme pečivo.

Vy bydlíte spolu v tom bytě?

Jo jo, on ale není z děčáku.

V čem ti to tvoje bydlení nejvíc vyhovuje?

To soukromí je asi nejlepší, ale i tam je hlavně hodně klid. Nikdo tě neuhání, že máš být támhle támhle v tolik a tolik. Můžu jít, kam chci, přijít kdy chci. Prostě nejsem na nikoho vázaná, prostě si můžu přijít, kdy chci a v kolik chci no.

Co tě baví v domácnosti dělat?

Žehlení a luxování mě baví.

V čem hlavně se tvoje současné bydlení liší od bydlení na Hradišti a ve Skalách?

To já nevím. Je to všude stejný, možná je to trochu jiný, že už bydlím sama, že už musím hospodařit sama, ale jinak mi to přijde všechno stejný no.

A ty jsi v kontaktu s tetou?

No jsem, my si voláme a navštěvujeme a tak.

Našla bys něco, co teď v novém bydlení máš, co ti v domově chybělo? Říkala sis, až jednou budu bydlet sama.

To jsem si říkala no, asi nábytek bych chtěla nový no. Po tom toužím. Pak že budu mít dobrou práci, děti, hodného manžela.

V tvém současném bydlení můžeš být jak dlouho?

Rok

A něco dalšího hledáte už?

No teď jsme se zatím poohlídli, jak jsou ty inzeráty tady na těch tabulích, tak něco jsme si obvolali a budem zkoušet ještě dál no. A až něco najdem, tak se přestěhujem rovnou.

Řešení toho, kam půjdeš bydlet, bylo to něčím náročný, složitý?

Nebylo, oni mi sami nabídli ten byt.

A dokážeš si představit, že bys to bydlení sháněla sama?

To nevím, co bych dělala, nevím. To bych asi nevěděla, kam se mam obrátit.

*Říkají ti něco domy na půl cesty?
Ne to mi neříká nic.*

Bavily jste se s tetou o tom, co budeš dělat, pracovat až odejdeš z DD?

To bych zůstala tady u toho, co teď studuju. Jako v tom domově důchodců, že bych tam i rovnou pracovala. My už jsme se o tom bavily s tetou. Já jsem to tam měla už zajištěný, ale teď to musí počkat no. Já jsem se tam i těšila. No ona právě mi to jela vyfyzovat i teta vlastně k tej ředitelce, že bych mohla pak už nastoupit jakoby rovnou v tom červnu, jenže pak když jsem otěhotněla, tak to muselo padnout no.

Budeš na mateřský dovolený. Přemýšlíš už teď, kam půjdeš pracovat?

No já teď budu ty tři roky na mateřském a pak to prostě něco najdu no. No ona ta paní ředitelka říkala, že stačí, kdybych pak za ty tři roky napsala třeba jenom životopis no a že by mě tam vzala. Že jí to stačí a ještě výuční list. Že ta možnost bude, abych tam pak šla.

Jaká paní ředitelka?

No ta z toho pečovatelskýho domu, kde teď jsem an praxi ze školy.

Máš vysněnou nějakou práci, kterou bys chtěla dělat?

Jo tak když jsem byla malá, tak jsem chtěla být letuška, ale mně se líbí a tady to povolání, ta ošetřovatelka.

Dovedeš si představit, že bys nepracovala?

To ne, to bych se asi uhryzala nudou, kdybych nepracovala.

Stýkáš se s nějakými kamarády, nějak pravidelně?

No holky ze školy.

A z děcáku jsi s někým v kontaktu?

Jenom třeba s Darinou, ale jinak s nikým.

A v kontaktus tetami jsi?

Jojo, jezdím za nima. Spíš ale s přítelov ségrou, jsou tam sice spoje, ale dostává se mi tam těžko.

A kontaktují tě i samy tety?

Jo to jo.

Vzpomínáš si na něco z děcáku, co ti je teď k užítku, za co jsi teď ráda, že ses tam naučila?

To si teď narychlo asi nevzpomenu. ...No tak asi možná to vaření a to uklízení a jinak je si to, jinak je všechno stejný. To co jsem dělala ve Skalách, tak to dělám v tom bytě. No a teď kromě svejch věcí uklízím ještě přítelovo věci. Ale tam jsme ale taky pomáhala uklízet a s dalšíma věcmi.

Co si teď naopak můžeš dělat konečně po svém a nikdo ti do toho nekecá?

Asi to vaření, že si to můžu ochutit, jak chci.

Jak by si chtěla, aby tě okolí bralo a vnímalo? Jak bys na ně chtěla působit?

Tak asi normálně taková jaká jsem. Taková normální, nehádává. Říct jim svůj názor třeba co si myslím,

třeba to co se mi nebude líbit, tak bych jim řekla. Aby věděli, když se mi něco nelíbí, že bych to chtěla takhle a ne jinak.

Zkusila bys popsat, jak by podle tebe měl vypadat ideální vztah s partnerem?

Tak hlavně jestli mě miluje a že si mě váží. On je hodnej, to nemůžu říct, že ne, to je na něm i vidět.

Co spolu rádi podnikáte?

Tak procházky, občas si zajdeme někam na večeri nebo na oběd. I jeho mamince třeba chodíme na jídlo někdy. Ale spíš většinou na ty procházky no.

Co děláš, když je ti smutno?

To si pustím nějakou hudbu, nebo si prohlížím album s fotkami.

A když máš vztek, tak jak ho ze sebe dostaneš?

Tak se jdu projít, nebo si pustím nějakou písničku, abych se uklidnila.

A když nastane nějaký problém, řešíš to spíš sama nebo s někým nebo to necháš být ať se vyřeší samo?

Jako snažím se to vyřešit sama, ale když to nejde, tak to vyřeším s tetou nebo takhle.

Když se ti naskytne nějaká nová příležitost ohledně bydlení, práce, zábava a tak, jak se k tomu stavíš. Spíš vyčkáváš nebo hned jednáš?

No kdyby mi někdo třeba zavolal a řekl mi, že má pro mě lepší práci, než dělám, tak třeba jako jo, vypytavala bych se. Ale třeba hned bych to nevezala, asi bych neriskovala.

Jak se vidíš za pět deset let? Plánuješ si, co bys chtěla v té době dělat, kdy být?

Tak to nemam představu a ani jí mít ani nechci. Já se toho bojím. Jak budu vypadat třeba, že budu stará, teď na mě ta kůže bude vyset.

Máš něco, čeho bys chtěla dosáhnout, třeba v práci?

Jako chtěla bych být úspěšná, kdyby se naskytla ta příležitost, ale nemám to nějak přesně.

Vzpomínáš si na nějaké akce v děcáku, který by s vámi řešily, co budete dělat, až odejdete z děcáku?

To s námi nikdo neřešil, tohle. Jenom takhle třeba mezi sebou jsme si říkali co bysme chtěli, ale jinak nikdo.

Rozhovor s Jitkou

Písek, 2. 6. 2008

Kolik Vám je let?

Dvacet dva.

Jak dlouho jste byla v dětském domově?

Devět let

V kolika letech jste odešla z dětského domova?

V devatenácti.

Co Vás v současnosti nejvíc baví?

Cvičení, no chodím cvičit.

A je to nějaký jeden sport, nebo...?

No spinning, kigbox, aerobik a takovýchle, tady v Písku.

A máte tam pravidelnou docházku nebo jenom když je čas?

No já tam chodím skoro každé den většinou.

Vy si uděláte čas.

No já ho mam vždycky, tak s malým jdu třeba dopoledne, když mam uvařeno, uklizeno a někdy třeba večer, jak kdy.

Dokázala byste jmenovat nějaký zásadní lidi pro Vás, kteří Vás nějakým způsobem ovlivnili? V osobním kontaktu, nebo třeba nějaké známé osobnosti, zpěváky a podobně?

Tak to já nevím, ono je toho spousta, ale že by měla takhle někoho konkrétního, tak to asi ne, asi.

Máte nějakou oblíbenou hudbu?

Techno a takhle.

Při jakých činnostech, událostech se cítíte dobře, úspěšně?

Když uvařím uklidím, tak mam asi dobrej pocit. (smích) Mam všechno hotový a můžu si jít zase dělat něco, co mě baví.

Jak a s kým bydlíte?

No, s manželem u jeho maminky. Než si teď koupíme jeden, už máme rozjednaný.

A co Vám na tom bydlení nejvíce vyhovuje, co je na tom nejpříjemnější?

No vyhovuje, jak co, že jo...bydlení s tchýní že jo...Vyhovuje mi, že je to tady v Písku, ale až se odstěhujeme, tak to budeme v Záhoří. Tady mi to vyhovuje, já jsem tady zvyklá, ale jsou tady drahý byty, tak jsme si museli koupit tam v Záhoří, no.

Jak jste bydlela v dětském domově?

My jsme nejdřív byly na baráku, když jsme nastoupily do dětského domova a za tři měsíce jsme šly do paneláku na Hradiště. (rodinná skupina bydlící v bytě na panelákovém sídlišti)

Když si vzpomenete na svůj pokoj v dětském domově, nebo na Hradišti co tam vám vyhovovalo, líbilo se?

No určitě klid tam byl, jako soukromý nějaký, nikdo nám nekradl věci jako. *Na Hradišti?* Jo, na Hradišti. Měly jsme jako jenom my ségry svůj pokoj a tam jsme žily a tam jsme vlastně žily se třema klukama, takže nás tam nežilo žádných čtyřicet nebo tak. No vlastně klid, soukromí a takhle no.

A teď u Vašeho současného bydlení, co konečně máte, co Vám třeba i na Hradišti chybělo, na co jste se těšila, že si zařídíte podle svého, až budete bydlet sama?

No tak samozřejmě jsme se zařídili podle svého. Ale jako na Hradišti nám taky nic nechybělo. Vlastně dělaly jsme všechno, co jsme chtěly. Takže taky nemůžu říct, že by mě na Hradišti něco chybělo, akorát když máme teď to svoje zařízení, tak si můžeme koupit to, co chceme, když na to máme samozřejmě, ale jinak v tom bytě co teď bydlíme, mi asi vyhovuje všechno no.

A odlišuje se tohle současné bydlení nějak od vašich představ, vašeho vysněného bydlení?

No to jsem měla, mít rodinný barák s bazénem. *Když jste odcházela z Hradiště, řešil s Vámi někdo, kam půjdete bydlet?*

Jo řešili no, ještě než jsem otěhotněla, ale pak už věděli, že mam chlapa, kterej mě zabezpečí a takhle, tak už se z toho nějak upustilo, ale jako ptali se kam pudem a tak a oni nám vlastně pronajali pro začátek ten byt na Hradišti, takže jsme tam vlastně bydleli. No, tam jsme byli asi půl roku, ale pak tam šly vlastně děti, takže my jsme museli si najít něco jiného. Takže jsme šli na jih sem do Písku do dva+jedna a pak jsme si řekli na co vyhazovat šest tisíc jen tak v podnájmu, tak jsme šli manželovo mamce a tý dáváme jenom dva tisíce měsíčně.

A jak dlouho před tím, než jste z domova odcházela, jste vy sama nebo s tetou začala řešit, kam půjdete bydlet?

No my jsme se takhle začali s tetou chodit ptát na úřad na ty byty, ale v té době oni by nám nepůjčili žádnou půjčku, abychom si mohli koupit byt. My jsme si říkali, že do podnájmu je to zbytečný vyhazovat ty peníze a teta řekla, ať se chodíme ptát, jestli by nám půjčili na byt. No a voni řekli že...já jsem vlastně těhotná ještě nic nepobírala a z manželova platu jsme na to nedosáhli, takže jsme vlastně museli jít do podnájmu. No a teď už se nám to rozjíždí a v srpnu by jsme se měli stěhovat už do svého.

A teta s Vámi chodila po těch úřadech?

Ne, to my sami. My jsme se vlastně jenom zeptali.

Vybavujete si první měsíce bydlení v bytě na Hradišti, jaký to bylo?

No bylo to skvělý no. Sami už, nikdo nás nekontroloval a všechno jsme si dělali podle svého.

Co se týče domácnosti, byly nějaký věci, co jste nevěděla, jak dělat nebo Vás nebavily?

Mě to právě začalo hodně bavit. Tak já jsem začala vařit a péct a takovýchle, to jsem se naučila. To mi dalo hodně, že jsem s ním začala bydlet sama, protože jsem nic neuměla, že jo, jako ne nic, ale základní věci no. Tak to mě vlastně bavilo no.

Kolikáté v pořadí je to vaše současné bydlení od odchodu z dětského domova?

Třetí

A v jakém to bylo nejlepší?

No my jsme vlastně pak ještě bydleli na tom jihu, tak se malej narodil a pak jsme šli k tý mamince. Ale asi na tom Hradišti to bylo nejlepší no.

Proč?

No hlavně jak to tam vypadalo, protože, pak jak jsme šli na ten jih, tak tam bylo všechno starý nábytek a takový zdevastovaný

Vy jste teda odcházela z dětského domova, čekala jste miminko, pracovala jste někde?

Ne nepracovala. Hned ze školy jsem vlastně, já jsem otěhotněla a za měsíc jsem měla závěrečný zkoušky.

A co to bylo za školu?

Prodavačka, obor prodavačka.

Plánujete, že budete pracovat, až to bude možné?

No, plánuju, no

A máte nějaký vysněný zaměstnání?

No já jsem chtěla být dřive kadeřnicí, jenže já hloupá, že jsem na to nešla no, že jsem šla na tu prodavačku. Chtěla bych dělat kadeřnici no.

A nedá se to ještě nějak změnit?

No šlo by udělat ještě nějaký kurz, no. To se dá všechno ještě dohnat. No ale prodavačkou asi nechci být. Ono to je tak, že někdo se něčím vyučí a pak beztak dělá něco jiného. Akorát že ta kadeřnice má asi horší uplatnění než ta prodavačka. Je málo míst, prodavačku tu vezmou všude.

Když jste byla ještě v dětském domově, nebyla jste ještě těhotná, bavily jste se s tetou o práci, kam nastoupíte, až doděláte školu a odejdete?

No já jsem otěhotněla vlastně měsíc předtím, než jsem měla odejít z děčáku. No já Vám řeknu, že my jsme to ani nestihly probrat, protože pak jsem hned řekla, že jsem těhotná, tý době, co jsem to řekla, jsme se nebavily o práci.

A do té doby, během školy?

Ne ne ne, jako ptali se nás, kam třeba by jsem chtěla jít, pracovat nebo to. Jsem vlastně řekla, že chci prodávat nebo tak, když to nechci. Ale moc jsme se takhle nebavily, vlastně pak až když jsem otěhotněla, tak se začaly řešit takovýchle věci no. Dítě a bydlení...

A už plánuje, že budete shánět práci a máte představu jak?

No plánuju, ale taky jsme říkali, kde mě třeba vezmou na částečný úvazek třeba od osmi do tří nebo takhle, abych ho dala do školky a pak zase vyzvedla. Vlastně manžel ten má práci od pěti třeba do tří nebo takhle, ten nemá odpolední, ten má furt ranní. Jako bavilo by mě prodávat třeba jako je ten New Yorker a takhle, ale takhle někam do supermarketu to ne, kde bych furt seděla u kasy, nějakých deset dvanáct hodin

Co myslíte, že by Vám přitom shánění pomohlo?

No my to asi probereme doma a pak se budu chodit ptát, kdy by mě třeba vzali za jakých podmínek a takovýchle.

Dokážete si představit, že byste třeba vůbec nepracovala?

Třeba že bych po mateřský třeba rok třeba nepracovala? No to si nedokážu asi. No tak jako já bych si určitě něco našla ale...Mě to takhle jako na mateřský vyhovuje, do práce se mi ještě nechce, můžu si kdy chci, kam chci. Třeba zejtra půjdu támhle v tolik a tolik.

Máte tady nějaký blízký kamarády, se kterými se stýkáte?

Mám no. Já mam vlastně nejlepší kamarádku od čtvrtý třídy, pak jsme šly spolu na učňák a ta se vlastně odstěhovala do Prahy potom. No tak s tou jsem v kontaktu.

S někýmz dětí z děčáku se stýkáte?

Ne ne, to ne, vlastně s těma klukama, co jsme tam byli, tak to byli cikáni a to bylo peklo tam s nima bydlet. Ty taky kradli a tety taky z nich byly hotový.

Jak chcete, aby Vás okolí bralo?(kamarádi, váš partner,...)

No vždycky že ta kamarádka, když má nějakéj, tak volá mě a probíráme to spolu a takovýchle.

Zkuste popsat, jak si představujete ideální vztah s partnerem.

No já nevím, co bych chtěla, aby jako...vo tom chlapovi jo? No tak aby se staral vo dítě, aby to nebylo tak že jenom já a takovýchle ale...prostě starostlivýho, pracovitýho

A ta nejdůležitější vlastnost, kterou by měl mít?

No aby se mě netahal no, aby mě nepodváděl. To je pro mě nejdůležitější. Věrnost a důvěra mezi náma. Ale jinak pracovitej je a todle ale i věrnej jo, já jenom říkám do budoucna.

Co vás a partnerem spolu baví dělat?

Tak pohyb to určitě není no. Manžel přijde z práce, lehne jo, koukne na televizi, ale třeba tak máme společnou hudbu. Líbí se nám stejná hudba. Jako my toho máme společnýho hodně docela, co jsme takhle si říkali ale...co jsem teď zjistila, tak třeba řeknu příklad, třeba; jela bych na dovolenou k moři někam, on zase ne, že ho to nebaví a takovýchle. Třeba si zaspportovat to taky ne, že je unavenej. Ale jako ta hudba takhle nebo si sedneme vypijeme si něco, pak se jdeme někam pobavit. Ale společnýho ještě nevím, co bych řekla.

Co děláte, když je vám úzko, z něčeho smutno? Co Vám pomáhá dělat?

No teď zrovna mi smutno nebylo. Spíš když jsem odjela před rokem k moři se cvičením, tak jsem sem tam jela sama bez malého, se sestrou a ještě s jednou vychovatelkou z děčáku. No tak to mi bylo smutno, ale tak jak jsem to jako řešila... no bylo mi smutno, ale nějak jsem to neřešila. Řekla jsem si malej je v dobrých rukách...

A když máte na někoho vztek, něco se stane špatného, tak potom pomáhá?

Mě spíš pomáhá třeba si jít zacvičit a tím se to jako vybijí a je mi zase dobře. No že já na to zapomenu no...cvičení mi docela pomáhá. Třeba jeden den když jsem strašně protivná nebo to, tak si jdu zacvičit. A večer jsem zase taková, že jsem na to zapomněla a přijdu na jiný myšlenky.

A když se stane nějaký průšvih, tak jak to řešíte s kým?

No podle toho jakéj průšvih no. Když je to nějakéj velkéj, tak to probírám s více lidma no. S manželem, kamarádkou, někdy i s vychovatelkami třeba. Spíš tak, že si o tom s někým povídám.

Zkuste popsat den, o kterém by jste řekla, že se Vám povedl?

No ty jo, ale ono jich bylo hodně. Třeba když jsme byli u moře, tak tam nebo...já si to přesně nevybavuju

no. Ono jich bylo dost těch dnů, kdy třeba jsem si říkala no, tak to bylo dobrý, to bych chtěla zažít zase nebo takhle.

Jak se chováte, když se Vám naskytne nová příležitost v práci, ve vztahu, v koníčku...? Vyčkáváte nebo spíš hned se toho chytnete a jednáte?

No já spíš zavolám a zeptám se, spíš já začnu no

Je Vám teď něco, co jste se naučila v děčáku k užítku? O čem se dá říct, že jste ráda, že jste se tomu naučila během těch let v děčáku?

No tak určitě, myslím si, že je to slušný vychování, ale to jsem byla, ale jako že některý ty děti se tam chovají i, když to tak řeknu, jako dobytek. Ale my jak jsme byli na tom Hradišti, tak jsme byli vlastně oddělení, tak se nám mohli jako víc věnovat a takhle. Učit se s náma. Já jsem se dokonce začala, i když jsem přišla z domova do dětského domova, tak jsem se začala i ve škole zlepšovat. Tak vaření to nemůžu říct, to jsem se spíš naučila, když jsem začala bydlet sama, ale jako taky nám ukazovali, ale nechtělo se nám v té době, v pubertě jít vařit. Ale spíš potom jsem se to naučila. Ale co vlastně oni, tak to je to učení, no to vychování a co bych ještě řekla.

Je něco, po čem se Vám stýská, co bylo domově?

Jo jsou určitě nějaký, když jsme chodili s tetama na procházku, byly srandy, že jo. Nebo když jsme přišli, sedli, hráli jsme karty, s jednou vychovatelkou taky. Nebo jsme pekli dohromady s tetama cukroví a připravovali jsme různé chlebičky, koukali na filmy nebo takhle no.

Je pro Vás nějaký rozdíl, když říkáte tetu a vychovatelka?

No my jsme říkali všem teto, ale teď já to říkám teď takhle, ale žádnéj v tom rozdíl není, pro mě.

Co teď můžete dělat a nikdy Vám do toho nekecá?

Tak já abych řekla pravdu, tak na tom Hradišti co jsem si řekla, tak mě docela povolili. Řekla jsem třeba: "teto dneska budu spát u kamarádky, přijedu v sobotu třeba odpoledne, jdeme na diskotéku. A ona jo můžeš" A když mi řekla, že nemůžu, tak to mě vadilo, ale jako byly hodný, jako že mě pouštěly, protože jsme vždycky přišli v pořádku, nedělali jsme nikde žádný bordel nebo... takže nám vlastně věřili, takže nás docela pouštěli, takže já měla docela volno. Nějak mně to tam nechybělo, že by mě nikam nepouštěli. Jako v Hradišti. No ale teď jsem ráda, když jsem sama, že si můžu koupit, co chci, nikdo mi neříká, to si nekupuj, to je drahý, na to ti nedám. Můžu si to prostě koupit.

Jste s někým v kontaktu v děčáku ještě?

Jo, někdy je jedu navštívit do Skal, Tak ona je tam ještě jedna ségra moje, tak když jí tam jedu navštívit, tak za tetama na kafe. Někdy nás pozvaly, abychom přijeli na oběd s manželem

Jak se vidíte za pět deset let? Máte nějakou představu, jak to bude vypadat, jak budete žít?

Třeba být nějaká šéfka kadeřnictví, mít rodinný barák, to by bylo pěkný. Ale to se určitě nesplní.

Máte kontakt na někoho dalšího, kdo už také odešel z děčáku?

Nemam, oni mě tam ty holky nějak moc nemusely, takže jsem se s nima ani já moc nebavila. Vlastně jenom s holkama se ségrama, jinak s nikým. A já o to ani nějak nestála, já měla svoje kamarády, ze školy.

Zažila jste v děčáku nějaký akce, kdy by se s vámi jako dětmi řešilo, co budete dělat, až z domova odejdete?

Nene vůbec.

11. RESUMÉ

Diplomová práce „Životní šance mladistvých po odchodu z dětského domova“ se zabývá problematikou mladých lidí, kteří se po odchodu z dětského domova, kde vyrůstali, začleňují do společnosti.

Strukturu diplomové práce tvoří dva hlavní celky: teoretická a empirická část.

Teoretická část, která tvoří rámec pro část empirickou, se zaměřuje na vymezení systému náhradní péče v České republice, především jednu z jeho částí, na dětské domovy. Popisuje příčiny umístění dětí do dětských domovů. V dalších kapitolách analyzuje problematiku odchodů dětí z dětských domovů po dovršení zletilosti. Jejich možnosti a obtíže v oblastech bydlení, pracovního uplatnění a navázání vztahů s okolím. Blíže popisuje podstatu sociální služby pro mladé dospělé z dětských domovů, domů na půl cesty. Na příkladu konkrétního zařízení tohoto typu služby, domu na půl cesty občanského sdružení DOM demonstruje standardy, podle kterých by tato zařízení měla fungovat.

Empirická část seznamuje se záměry a hlavními zjištěními kvalitativní studie. Jejím cílem byla deskripce života mladých lidí po opuštění dětského domova, jejich reflexe života v dětském domově jako prostředí, jež připravuje na budoucí samostatný život a samotný odchod z dětského domova a problémů s tím spojených.

SUMMARY

Dissertation with the title " The Chances in the Life of Adolescents after Leaving the Childrens Home“ explores the complex problems that young people brought up in care institutions face while integrating into society.

The two main sections of this dissertation are Theoretical and Empirical. The Theoretical part forms a framework for the Empirical part. The Theoretical section focuses on outlining the structure of children’s homes as part of the institutional care system in the Czech Republic. This section describes the grounds for children’s home placement and then further analyses problems connected with those who leave care after reaching the age of consent. This analysis explores the young people’s opportunities and difficulties in finding accommodation and work and in their integration with the social environment. It describes in more detail the principles of social services for young people in so-called half-way houses. Model standards for these institutions are demonstrated by using the example of a half-way house as operated by ‘DOM’ Civic Trust.

The Empirical part introduces the rationale and main findings of this qualitative study. The purpose of this dissertation was to describe the quality of life of young people leaving childrens homes. It also explores the way they reflect on life in care homes as an environment preparing them for departure itself from a care institution and for an independent life in the future and problems associated with these issues.

VÝPŮJČNÍ LIST

Jméno:

vypůjčeno dne:

vráceno dne:

Souhlasím, aby práce byla uložena na Karlově univerzitě v Praze v knihovně Katedry Pedagogiky a zpřístupněna ke studijním účelům.

podpis